

AVD. II ADVOKATRÖRELSENS ORGANISATION

6 KAP. KONTORSORGANISATIONEN OCH RÖRELSENS BEDRIVANDE I ALLMÄNHET

6.1. Kontorsorganisation

I ett uttalande av Sveriges advokatsamfunds styrelse, *TSA 1943 s. 72 (4:1)*, erinrade styrelsen om plikten för en advokat att tillse att hans kontorsorganisation är i ordning. Varje advokat, som bedriver verksamhet som sådan, är skyldig att ha ett kontor. Att ha kontoret "på fikan" är inte tillåtet; jfr det danska — pejorativa — uttrycket "lomme-procuratorer".

Den goda advokatseden ställer inte några särskilda krav på kontorets beskaffenhet. Varje advokat får se till att han har ett kontor, organiserat efter vad som är erforderligt med hänsyn till omfattningen och arten av hans verksamhet. Något hinder mot att ha kontoret i bostaden föreligger inte. Det väsentliga är att kontorsgöromålen blir skötta på behörigt sätt. I 3 § SRGA stadgas uttryckligen att advokat är skyldig att tillse att hans kontorsorganisation är i god ordning.

6.2. Kompanjonskap och kontorsgemenskap

Mycket vanligt är att advokater praktiserar i kompanjonskap med varandra, vilket i Sverige innebär att verksamheten utövas i handelsbolagsform. I de länder, med vilka jämförelse göres i detta arbete, är kompanjonskap överallt en legitim form för samarbete mellan två eller flera advokater, med det enda undantaget att en engelsk barrister inte anses kunna driva sin verksamhet i kompanjonskap med någon annan, en regel som synes bottna i en strävan att minutiöst värna om en barristers självständighet.

Att driva advokatverksamhet i kompanjonskap eller bolag med andra än advokater är däremot regelmässigt förbjudet. I Sverige får enligt RB 8:4 andra stycket advokatverksamhet inte bedrivas i bolag med annan än advokat, med mindre advokatsamfundets styrelse medger undantag, och något sådant undantag har, såvitt jag vet, styrelsen efter rättegångsbalkens ikraftträdande inte medgivit. I TRGA § 23, sådan denna paragraf lyder efter viss ändring 1966, stadgas att något bolagsförhållande inte får etableras med "Angehörigen anderer Berufe". I England anses

kompanjonskap mellan en solicitor och en "unqualified person" (dvs. en icke-solicitor) innebära en överträdelse av section 34 i Solicitors Act 1957, och den obligatoriska påföljden är förlust av legitimationen ("striking off the roll".¹) I USA har förbudet fått följande formulering: "A lawyer shall not form a partnership with a non-lawyer if any of the activities of the partnership consist of the practice of law" (ARGA 1969 DR 3—103 A).

Dansk och norsk lag innehåller inte något särskilt stadgande om förbud mot att driva advokatverksamhet i bolag med annan än advokat, men i varje fall så långt advokatmonopolet sträcker sig, dvs. såvitt avser förändret av rättegångar och — i Norge — även bedrivandet av utomprocessuell rättshjälpsverksamhet, torde redan därav följa att kompanjonskap med annan än advokat är uteslutet.² I dansk praxis föreligger avgöranden, som klart visar att en advokat inte får driva sin advokatverksamhet i bolag med en icke-advokat.³ I Norge får en advokat enligt NRGAs § 24 inte driva advokatverksamhet "i firma sammen med andre enn advokater".

Vinge har som skäl för förbudet mot advokatverksamhet i bolag med annan än advokat angivit bl. a. hänsyn till advokaternas anseende som yrkesmän och samhällsmedlemmar, risken för en sänkning av advokatverksamhetens nivå, kanske också risker av ekonomisk natur.⁴ Dessa skäl torde emellertid inte vara de väsentliga. Huvudskälet ligger väl däri att, när lagen ålägger advokaterna särskilda plikter, så kan det inte tillåtas en advokat att bereda en icke-advokat såsom delägare medinflytande på hur dessa plikter fullgöres.

En annan form för samarbete mellan advokater är kontorsgemenskap. Gemenskapen kan variera. Den kan innebära att endast kontorslokaler är i större eller mindre omfattning gemensamma, medan varje advokat har sin egen kontorsorganisation i övrigt, men den kan också innebära en mer eller mindre omfattande gemenskap i fråga om kontorsorganisationen (telefoner, sekreterare m. m.). Ur synpunkten av vad god advokatsed kräver föreligger inte något hinder mot en sådan kontorsgemenskap mellan advokater, men två regler måste iakttagas. För det första får de i gemenskapen deltagande advokaterna inte genom

¹ Se *Cordery* s. 509—510 och *Lund*, Solicitors s. 3.

² Se *Torkild-Hansen*, i SB 1944 s. 121.

³ Se SB 1923 s. 30—31 (beslut av SR; tre månaders suspension för bl. a. utövande av advokatverksamhet i "forening" med en icke-sagfører), SB 1923 s. 64—65 och SB 1924 s. 93—94 (uttalanden av SR i samma riktning). I slutet av 1970 har advokatrådet uttalat att det enligt rådets uppfattning är oförenligt med vissa bestämmelser i DRGA att en advokat etablerar ett samarbete med en person, som inte är advokat, i varje fall om detta samarbete tar sig uttryck i kompanjonskap (AB 1971 s. 47).

⁴ *Vinge* s. 96.

skyltar, brevpapper, annonser el. dyl. utåt ge sken av att ett handelsbolag föreligger, vilket skulle kunna ge allmänheten en felaktig uppfattning om ansvaret för ingångna förbindelser (jfr 50 § lagen om handelsbolag och enkla bolag). För det andra torde kontorsgemenskap regelmässigt föranleda att advokaterna inte kan åtaga sig uppdrag mot varandras klienter. Sistnämnda fråga kommer att närmare behandlas i annat sammanhang.

Frågan i vad mån en advokat kan dela kontor med en icke-advokat är olika reglerad i olika länder. I Västtyskland är enligt TRGA § 23 "Bürogemeinschaft" med "Angehörigen anderer Berufe" förbjuden, med det enda undantaget att en advokat får dela kontor med en revisor, förutsatt att denne inte är tillåten att lämna rätts hjälp ("Rechtsbeistand"). I England får en barrister principiellt inte dela kontor ("chambers") med någon annan än en eller flera andra barristers (han får t. ex. inte ha sitt kontor hos en solicitor och inte på sitt kontor upplåta rum åt en revisor).⁵ Även mot solicitors är man sträng. Allt som kan betecknas som "covering an unqualified person" är enligt Solicitors Act 1957, section 34, förbjudet, och obehörigt utlånande av namnet har ansetts föreligga, när solicitors och en annan persons namn målats på en dörr.⁶ The Law Society's styrelse har betecknat en solicitors kontorsgemenskap med en icke-solicitor såsom "highly undesirable".⁷ Skälet har angivits vara att det är nästan oundvikligt att en sådan kontorsgemenskap leder till att uppdrag "unfairly" tillföres solicitor.

I Danmark har man framförallt inriktat sig på att förbjuda kontorsgemenskap med personer, som driver med advokaterna konkurrerande verksamhet. Enligt DRGA, Afsnit XI 2.b., får en advokat inte ha någon form av kontorsgemenskap med en "vinkelskriver" (med "vinkelskriver" förstås enligt DRGA en person, som mot vederlag utför "juridiske forretninger" och som icke kan utöva de rättigheter som tillkommer medlemmarna av Det Danske Advokatsamfund). Enligt vad *Axel H. Pedersen* uppgivit får en advokat inte heller ha kontorsgemenskap med en egendomsmäklare (egendomshandlare).⁸ I övrigt synes något principiellt förbud mot kontorsgemenskap inte finnas.

De avgöranden som publicerats i NSB och NAB torde innebära att man i Norge visserligen inte tillåter att advokater utåt framträder gemensamt med andra yrkesutövare (gemensam firma, gemensamt brevpapper, gemensam reklam o. dyl.) men däremot inte har någon principiell invändning mot kontorsgemenskap med andra än advokater. I ett

⁵ Se *Boulton* s. 62—63.

⁶ *Cordery* s. 510.

⁷ *Lund, Solicitors* s. 28.

⁸ *Axel H. Pedersen, Advokatgerningen II* s. 95.

fall, *NSB 1956 s. 43*, reagerade sålunda styret i Oslo krets mot att en advokat annonserade tillsammans med en egendomsmäklare och begagnade gemensamt brevpapper med denne men synbarligen inte mot den gemenskap som i övrigt förelåg. I fallet *NSB 1960 s. 95—96* fann hovstyret intet att anmärka mot en annons, enligt vilken en advokat hade kontorsgemenskap med en revisionsfirma. NREGA innehåller inte något förbud mot kontorsgemenskap med andra än advokater.

I Sverige finns inte heller någon bestämmelse, som förbjuder kontorsgemenskap med andra yrkesutövare än advokater. God advokatsed torde dock kräva att vissa restriktioner iakttages.

I oktober 1934 utsände advokatsamfundets styrelse till samfundets ledamöter ett cirkulär, som väl numera fallit i glömska men som på sin tid väckte ganska stort uppseende. Cirkuläret innehöll meddelande om att en advokat uteslutits ur samfundet, och som skäl för beslutet anfördes att vederbörande bedrivit sin verksamhet från samma kontor som sakkörare, vilka idkade advokatverksamhet i aktiebolagsform, och i nära samarbete med dem. Styrelsen hade funnit att advokaten härigenom kommit i en ställning, som inte tillgodosåg kravet på erforderligt oberoende.⁹

Den princip som kommit till uttryck i detta beslut av styrelsen torde ha sin giltighet än i dag. Kontorsgemenskap med annan än advokat får inte leda till inskränkning av advokatens frihet och självständighet, och allra minst får den bli en form för ett maskerat kompanjonskap.

Om en advokat delar kontor med någon annan än en advokat, måste vidare krävas att han med yttersta omsorg sörjer för sådana anordningar att vad som förekommer mellan honom och hans klienter inte blir känt för den med vilken han delar kontor eller dennes anställda. Denna synpunkt torde leda till att "kontorsgemenskapen" i regel måste inskränkas till viss lokalgemenskap, t. ex. gemensam entré, gemensamt väntrum, gemensamt lunchrum el. dyl.

Kontorsgemenskap med egendomsmäklare bör undvikas, därför att förhållandet lätt leder till ett samarbete utöver vad som är lämpligt. Mäklarens rättsliga ställning är en annan än advokatens. Mäklaren måste av hänsyn till betingelserna för att provision skall utgå med nödvändighet vara intresserad av att avtal kommer till stånd med den spekulant han anskaffat. Advokaten skall inte ha något eget intresse av att ett avtal blir träffat utan obunden av egna intressen råda klienten till vad han anser vara det bästa för denna. Vad som här sagts om kontorsgemenskap med egendomsmäklare torde vara tillämpligt även be-

⁹Se *Lundqvist* i *TSA* 1935 s. 10.

träffande kontorsgemenskap med andra utövare av förmedlingsverksamhet.

Slutligen är det klart att en advokat, som överväger att dela kontor med en utövare av ett annat yrke, har all anledning att ta hänsyn till dennes egenskaper, kvalifikationer och allmänna anseende och den inverkan dessa faktorer kan få på aktningen och förtroendet för advokaten själv. Härvidlag synes det dock inte så mycket vara plikten att iakttaga god advokatsed som fastmera den goda smaken och omsorgen om egna intressen som får vägleda advokaten i hans handlande.

6.3. Advokatverksamhet i aktiebolagsform

Redan i det ovan under 6.2. omnämnda cirkuläret från Sveriges advokatsamfunds styrelse i oktober 1934 uttalades att styrelsen inte beviljade inträde i samfundet för "person, som bedriver verksamhet i aktiebolagsform". Styrelsens motiv var att advokatverksamhet inte kan få bedrivas i sådan form att advokatens personliga ansvar för verksamheten inskränkes.

I 1936 års stadgar (40 §) intogs härefter uttrycklig bestämmelse, som förbjöd ledamot av samfundet att driva advokatverksamhet i form av aktiebolag eller eljest i sådan form att hans personliga ansvar inskränktes. I processlagberedningens förslag till rättegångsbalk gavs bestämmelsen, såvitt nu är i fråga, den lydelsen att verksamhet som advokat icke fick bedrivas under form av aktiebolag, med mindre advokatsamfundets styrelse medgav undantag.¹⁰ Förslaget i denna del godtogs, och i 1944 års stadgar för advokatsamfundet fick bestämmelsen (34 § första stycket) samma lydelse.

Frågan huruvida advokat bör tillåtas att driva sin verksamhet i form av aktiebolag upptogs sedermera i en motion till advokatsamfundets årsmöte 1959. I motionen påyrkades ett upphävande av förbudet mot begagnande av aktiebolagsformen.¹¹ Frågan hänsköts till 1959 års stadgekommitté. Den blev därefter diskuterad dels vid ett nordiskt delegerademöte i Stockholm i oktober 1959,¹² dels vid samfundets årsmöte 1960.¹³ I sitt år 1961 avgivna betänkande avstyrkte stadgekommittén upphävande av förbudet och föreslog att detsamma tvärtom skulle göras indispensabelt.¹⁴ Vid samfundets årsmöte 1962 blev detta förslag godkänt, och på framställning av samfundet ändrades 1963 rättegångsbalken och stadgarna så, att förbudet blev ovillkorligt.

¹⁰ SOU 1938: 43 8 kap. 4 § andra stycket.

¹¹ TSA 1959 s. 287—289.

¹² TSA 1960 s. 76—82.

¹³ TSA 1960 s. 324—335.

¹⁴ Stadgekommitténs betänkande s. 118—122.

På framställning av Stockholmsavdelningens styrelse uppdrog emellertid advokatsamfundets styrelse i december 1970 åt den s. k. byråekonomikommittén att verkställa en utredning av nackdelarna och fördelarna med att bedriva advokatverksamhet under form av aktiebolag. Kommittén avgav sitt betänkande i maj 1971 och föreslog inte någon ändring av de gällande reglerna. Till denna uppfattning anslöt sig också samfundets styrelse.¹⁵

Därmed är för vårt lands vidkommande frågan tills vidare avförd från dagordningen, och något utrymme för överväganden om vad god advokatsed i detta avseende tillåter eller förbjuder finns inte.

Förbudet innebär att en advokat inte får driva någon del av sin advokatverksamhet i aktiebolagsform. Styrelsen har sålunda i ett fall funnit att en advokat inte kunde tillåtas att i aktiebolagsform driva inkasso- och soliditetsupplysningsverksamhet.

Den svenska regleringen överensstämmer i sak med vad som gäller i flertalet länder. I Danmark finns inte något i lag inskrivet förbud mot drivande av advokatverksamhet i aktiebolagsform, men justitsministeriet har såsom sin uppfattning uttalat att detta inte är tillåtet. Advokatrådet motsatte sig 1959 registrering av en bolagsordningsändring, enligt vilken föremålet för bolagets verksamhet skulle vara att administrera den verksamhet som utövades av till bolaget knutna advokater, och registrering blev härefter vägrad.¹⁶ Genom beslut i december 1969 dömde advokatnaevnet en advokat att böta 5 000 kr bl. a. på grund av att han i åratal bedrivit sin verksamhet i ett icke registrerat aktiebolags namn (registrering hade vägrats) och t. o. m. i en mot honom anhängiggjord rättegång invänt att anspråket borde riktas mot bolaget och inte mot honom personligen. Beslutet blev fastställt av Østre Landsret.¹⁷ Att man i Danmark inte tillåter att advokatverksamhet drivs i aktiebolagsform synes sålunda höjt över varje tvivel.

Det enda land som på senare tid gått sina egna vägar i denna fråga är Norge. Längre höll man även där fast vid principen att en advokat inte får driva någon del av sin advokatverksamhet i aktiebolagsform.¹⁸ Därefter började man emellertid komma på andra tankar. Sedan Den Norske Advokatforenings hovedstyre inhämtat ett utlåtande av høyesterettsdommer *Axel Heiberg*,¹⁹ framlade hovedstyret 1967 ett förslag, enligt vilket en advokat skulle få rätt att driva de delar av sin verksam-

¹⁵ Se TSA 1971 s. 21 och s. 366—371.

¹⁶ *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen II s. 189—190. Se också dom av Østre Landsret den 8 april 1963, refererad i NAB 1967 s. 75.

¹⁷ AB 1970 s. 145—157.

¹⁸ Se uttalande av hovedstyret i NSB 1959 s. 39 (fastighetsförmedling). Jfr uttalande av styret i Oslo krets i NSB 1963 s. 204—205.

¹⁹ Publicerat i NAB 1967 s. 72—78.

het, som inte går in under advokatmonopolet, i aktiebolagsform (under monopolet faller rättegångar och rätts hjälps verksamhet), dock med vissa begränsningar i fråga om rätten att i bolagets firma använda sitt namn och sin advokattitel.²⁰ Efter ett mindre tillägg till förslaget från hovedstyrets sida blev detta antaget av representantskapet vid möte i juni 1968.²¹ Den praktiska betydelsen av förslagens antagande torde väsentligen vara den, att fastighetsförmedling, fastighetsförvaltning och annan förmögenhetsförvaltning kan bedrivas i aktiebolagsform.

Man bör vara försiktig med att kritisera anordningar i ett annat land, eftersom man har svårt att någorlunda säkert bedöma de bakomliggande förhållanden som föranlett en viss anordning. Man har dock svårt att hålla inne en undran om det verkligen kommer att visa sig möjligt att i praktiken upprätthålla en klar gräns mellan en advokats aktiviteter i den verksamhet som omfattas av advokatmonopolet, å ena sidan, och hans aktiviteter inom "den fria sektorn", å den andra. Hur ofta ingår inte rådgivning eller annat biträde av rent rättslig natur i t. ex. ett förvaltningsuppdrag? Även i Norge uttalades under frågans förberedande behandling starka tvivel om möjligheterna att dela upp en advokats verksamhet på föreslaget och sedermera godkänt sätt.²² Det synes inte heller vara fullt klart vilken verksamhet som på grund av advokatmonopolet i Norge är förbehållen advokaterna. I februari 1970 har advokatforeningens hovedstyre beslutat att ta upp detta spörsmål till dryftande med justitiedepartementet.²³

En särskild fråga är huruvida det är förenligt med det bl. a. i Sverige gällande förbudet mot drivande av advokatverksamhet i aktiebolagsform att en advokat bildar ett s. k. servicebolag, som tillhandahåller honom tjänster, t. ex. skrivhjälp, bokföring, telefonpassning m. m., i hans verksamhet. Med sanktionerande av ett uttalande av den s. k. byråekonomikommittén har advokatsamfundets styrelse den 18 juni 1971 uttalat att bildande av servicebolag för tillhandahållande av tjänster till advokatbyråer inte kan anses oförenligt med rättegångsbalkens regler eller med samfundets stadgar under förutsättning att i bolaget inte bedrivs konsultativ eller annan verksamhet, som kan hänföras till advokatverksamhet.²⁴

Jag skall här inte ingå på frågan huruvida en advokat kan vinna några påtagliga fördelar genom att bilda ett servicebolag och låta detta

²⁰ NAB 1967 s. 196—199.

²¹ NAB 1968 s. 150—151.

²² Se särskilt uttalande av dåvarande høyesterettsadvokat, numera høyesteretts-dommer *Knut Blom*, NAB 1967 s. 124—125.

²³ NAB 1970 s. 50.

²⁴ Se TSA 1971 s. 370—371.

anställa den erforderliga kontorspersonalen. Däremot vill jag uttala den bestämda uppfattningen att det strider både mot rättegångsbalken och mot advokatsamfundets stadgar, om en advokat "anställer" sig själv hos servicebolaget eller om han låter biträdande jurist eller annan befattningshavare, vars arbetsuppgifter är att hänföra till advokatverksamhet, arbeta såsom anställd hos detta bolag. Gör han detta, utövar han sin advokatverksamhet — eller del av denna — i aktiebolagsform. Såvitt angår advokaten själv eller medarbetare, som också är advokat, kommer härtill den synpunkten att sådan anställning strider mot bestämmelserna i RB 8:2 tredje stycket och 8:7 fjärde stycket.

6.4. Filialkontor och mottagning på annan ort

Frågan huruvida en advokat får öppna filialkontor eller anordna mottagning på annan ort än där han har sitt kontor bedöms i viss mån olika i olika länder.

I Västtyskland är man i detta avseende utomordentligt sträng. Enligt BRAO § 28 (1) får en advokat varken inrätta filialkontor eller anordna mottagning på annan ort utan tillstånd av vederbörande justitiedepartement efter hörande av advokatkammararens styrelse. Tillstånd får meddelas endast om det på grund av ortsförhållandena och med hänsyn till rättsvårdens intresse anses föreligga ett trängande behov av att tillstånd lämnas. I TRGA § 70 kompletteras detta stadgande med föreskrifter av innehåll bl. a. att advokaten har att bära det fulla ansvaret för verksamheten vid ett filialkontor och att han på detta kontor personligen måste stå till de rättssökandes förfogande.

I England och USA synes man i och för sig inte ha så mycket att invända mot att en advokat inrättar filialkontor, men man understryker starkt advokatens ansvar för verksamheten vid filialkontoret och hans plikt att övervaka densamma. Sålunda har i England "professional misconduct" ansetts föreligga, när en solicitor gjort sig skyldig till underlåtenhet i detta hänseende.²⁵

I Danmark får en advokat inte ha något filialkontor utanför den retskreds där han har sitt kontor (Rpl. § 122). Justitsministeriet har också ansett en överträdelse av retsplejeloven föreligga, när en advokat anordnar mottagning utanför den retskreds där han har sitt kontor.²⁶

Från Norge är att anteckna ett fall, *NSB 1957 s. 66*, där advokatförningens huvudstyre betecknat det såsom stridande mot god advokatsed att ha filialkontor på annan ort, förestått av en "fullmektig" (biträdande jurist), medan advokaten själv skulle vara på filialkontoret en-

²⁵ *Lund, Solicitors s. 4.*

²⁶ *Axel H. Pedersen, Advokatgeringen II s. 171—172.*

dast en dag i veckan. Som skäl anfördes bl. a. att arrangemanget skulle ge advokaten en oberättigad fördel i konkurrensen. Däremot har man i Norge ingenting haft att invända mot att en advokat anordnar mottagning på annan ort.²⁷

Frågan om inrättande av filialkontor är i Sverige reglerad genom bestämmelse i 38 § andra stycket i advokatsamfundets stadgar. Enligt denna bestämmelse får en advokat inte utan styrelsens medgivande utöva verksamhet vid filialkontor. Ansökningar om tillstånd att inrätta filialkontor har i några fall bifallits men i regel avslagits.

Bakom den negativa inställningen till inrättande av filialkontor ligger måhända i någon mån den synpunkten att en sådan anordning skulle s. a. s. snedvrída konkurrensen mellan advokaterna. **Det** väsentliga skälet mot att medge inrättande av filialkontor är emellertid att man — bl. a. på grund av gjorda erfarenheter — anser risk föreligga att verksamheten vid filialkontoret inte kan behörigen övervakas av advokaten utan lätt utvecklas till en av en icke-advokat driven, praktiskt taget okontrollerad verksamhet i advokatens namn.

Däremot har samfundets styrelse vid flera tillfällen förklarat att dess medgivande inte är erforderligt för att en advokat skall få hålla mottagning på annan ort. Skälet är att någon risk för uppkomst av en av advokaten okontrollerad verksamhet då inte kan anses föreligga.

Var gränsen går mellan att ha filialkontor på annan ort och att hålla mottagning där kan ibland vara svårt att avgöra, och tveksamma gränfall har förekommit. Har advokaten anställt eller anlitat någon, som tjänstgör i mottagningslokalen även då advokaten inte har mottagning där, synes övervägande skäl tala för att anse att han inrättat ett filialkontor, medan däremot intet torde hindra att han vid sin personliga mottagning på annan ort anlitar hjälp av exempelvis en sekreterare eller annat biträde.

I oktober 1969 behandlade advokatsamfundets styrelse en av en advokat gjord framställning om uttalande huruvida hinder mötte för honom att bedriva konsultverksamhet från ett tillsammans med en belgisk advokat etablerat kontor i Bryssel. Styrelsen beslöt — synbarligen i överensstämmelse med tidigare praxis — uttala att advokaten var oförhindrad att i Bryssel ha mottagning för klienter men att styrelsen inte medgav vare sig att han utövade verksamhet vid filialkontor därstädes eller att han bedrev verksamhet som advokat i bolag med den belgiske kollegan. Samtidigt tillsatte emellertid styrelsen en kommitté för utredning av frågorna om utövande av advokatverksamhet vid filialkontor samt om

²⁷ Se *Bødtker*, Sakførerforeningen s. 125.

bedrivande av advokatverksamhet i bolag med utländsk advokat (filialkommittén).²⁸

Därefter har styrelsen i juni 1970 medgivit en advokatbyrå (med flera delägare) rätt att i samarbete med tre advokatbyråer i Helsingfors, Köpenhamn och Oslo enligt ett mellan advokatbyråerna träffat samarbetsavtal etablera avdelningskontor i en västeuropeisk stad på kontinenten, därvid styrelsen uttalat att de hos den svenska advokatbyrån verksamma advokaterna var underkastade de för svenska advokater gällande reglerna "såvitt avsåg verksamheten vid kontoret i den aktuella staden".²⁹ Ett motsvarande medgivande har lämnats av det danska advokatrådet.³⁰ I november 1970 har den svenska styrelsen medgivit en advokatbyrå rätt att etablera filialkontor i Paris på villkor bl. a. att kontoret där förestås av svensk advokat,³¹ och i november 1971 har styrelsen medgivit en advokatbyrå i Stockholm (handelsbolag) rätt att inrätta ett filialkontor i Göteborg. Som villkor fordrade styrelsen att filialkontoret skulle förestås av en i Göteborg verksam advokat, som var delägare i eller anställd hos handelsbolaget. Styrelsen underströk också vikten av samordning till undvikande av bl. a. att kontoren kom att företräda motstående intressen.³²

6.5. Advokats firma

I andra länder har man ägnat betydande uppmärksamhet åt frågan om advokats firma, dvs. det namn under vilket han driver sin advokatverksamhet.

I Västtyskland skall en advokat utöva sin verksamhet under sitt namn, och man tillåter inte att han på brevpapper eller skyltar bibehåller en avgången kollegas namn under längre tid än ett år (TRGA § 63). I England praktiserar en barrister endast under sitt eget namn. Solicitors likaså, men eftersom en solicitor kan driva sin verksamhet i bolag med en eller flera andra solicitors, kan en solicitorfirma innehålla flera delägars namn. Hinder möter inte att i firmanamnet bibehålla en tidigare innehavares eller delägars namn, men opersonliga firmor är inte tillåtna. I USA är det inte tillåtet att använda "trade names" eller

²⁸ TSA 1969 s. 486. Kommitténs betänkande har publicerats i TSA 1971 s. 372—386. Någon ändring av stadgarna har kommittén inte föreslagit, men kommittén, som — enligt min mening med rätta — framhållit att dispensfrågorna inte bör bedömas ur konkurrenssynpunkter, förordar en liberal dispensgivning såvitt angår filialer i utlandet och synes inte vara främmande för en viss liberalisering även i fråga om inrättande av filialkontor i Sverige.

²⁹ TSA 1970 s. 262—263.

³⁰ AB 1970 s. 159.

³¹ TSA 1971 s. 19.

³² TSA 1972 s. 27.

"assumed names", men avlidna eller avgångna delägares namn får bibehållas i firman, under förutsättning att allmänheten inte därigenom missledes. Om en delägare utträder men fortsätter att praktisera, får emellertid hans namn inte kvarstå i firman (ARGA 1969 EC 2—11 och DR 2—102).

I Danmark och Norge får advokatverksamheten inte drivas under opersonlig firma. Enligt DRGA Afsnit II 7. får på skyltar eller i annonser endast anges innehavarens (innehavarnas) namn; tillåtet är dock att ange ett efterträdareförhållande.³³ Enligt NRGAs § 22 första stycket skall en advokats firma endast innehålla titel och namn. Arbetar flera advokater tillsammans, kan den gemensamma firman innehålla titel och namn på minst en av innehavarna, om alla innehavares namn anges på firmans brevpapper. Enligt NRGAs § 23 är det tillåtet att i firman behålla namnet på en tidigare innehavare, dock ej under längre tid än två år. Som tillägg efter firman kan anges ett efterträdareförhållande.

I Sverige är en advokat lagligen skyldig att låta inregistrera firma i det hos offentlig myndighet förda handelsregistret (8 § lagen om handelsregister, firma och prokura jämförd med 1 § bokföringslagen), och firman skall innehålla hans tillnamn med eller utan förnamn, i handelsbolag namnet på minst en av delägarna (9 § lagen om handelsregister, firma och prokura).

Så till vida är alltså en "opersonlig firma" inte tillåten. Emellertid är det, framförallt i landsorten, inte alldeles ovanligt att firman också innehåller en opersonlig benämning av typen "X-köpings Advokatbyrå" eller "X-köpings Juridiska Byrå" och att denna benämning i dagligt tal — och exempelvis på skyltar — begagnas utan angivande av namnet på någon innehavare. Mot denna ordning har advokatsamfundets styrelse inte haft något att invända. *Sven Hallström* har kritiserat detta och betecknat en sådan benämning på en advokatbyrå som en form av illojal konkurrens, i det att den ger sken av monopolställning inom visst område.³⁴

Hallströms kritik förefaller mig överdriven. Det torde vara få, om ens någon, som tror att innehavaren av "X-köpings Advokatbyrå" har monopol på advokatverksamheten i X-köping. När man i andra länder ställer sig avvisande till att en advokat driver sin verksamhet under opersonlig firma, torde det främst vara av ett annat skäl, nämligen att advokatverksamhet inte bör få drivas anonymt; allmänheten bör veta vilken eller vilka personer som driver verksamheten och bär ansvaret för

³³ Se också *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen II s. 167—169.

³⁴ *Hallström* i TSA 1945 s. 24.

densamma. Inte heller från den synpunkten torde — praktiskt sett — så mycket vara att erinra mot att vi i Sverige tillåter advokatfirmor av ifrågavarande typ. Innehavarna är ingalunda anonyma utan anges regelmässigt i eventuella annonser, på brevpapper och i telefonkataloger osv.

Till skillnad från vad som gäller i Danmark och Norge betraktas det i Sverige såsom fullt tillåtet att i firman under obegränsad tid bibehålla namnet på en tidigare innehavare eller delägare (jfr emellertid 11 § lagen om handelsregister, firma och prokura). Rätt många advokatbyråers firmanamn innehåller namnet på för länge sedan avlidna innehavare, särskilt namnet på byråns grundare; det gäller bl. a. flera stora advokatbyråer i de största städerna. *Axel H. Pedersen* har, med åberopande av uttalanden av *Otto Bing*, skarpt kritiserat denna ordning och bl. a. framhållit det obilliga i att de unga advokaterna skall behöva konkurrera med de gamla även efter deras död.³⁵ Det vill synas som om denna kritik skjuter något över målet. Ur konkurrenssynpunkt torde förhållandet sakna nämnvärd betydelse. I allmänhet skulle byråns klientel säkerligen inte alls minska, om man ur firmanamnet tog bort en för många år sedan avlidens innehavares namn. I detta sammanhang kan nämnas att en av de tre ledamöterna i den norska kommitté som i april 1972 framlagt förslag till ändringar i NRGÄ föreslagit ett upphävande av förbudet att under längre tid än två år i firman bibehålla en tidigare innehavares namn.

6.6. Brevpapper

Innehållet och utformningen av en advokats brevpapper skall närmare behandlas i samband med reklamfrågorna.

Här skall emellertid fastslås att advokatens brevpapper inte får ställas till annans förfogande att användas på ett sätt som advokaten inte kan kontrollera. I svensk praxis har förekommit ett par fall, där denna regel åsidosatts.

I fallet *TSA 1965 s. 21 (1)* hade en advokat till sina klienter utsänt cirkulär, vari han erbjöd dem att för ett pris av 3 kr per styck köpa på hans brevpapper tryckta och av honom underskrivna kravbrev, som klienterna skulle kunna begagna för indrivning av utestående fordringar. Advokaten motiverade sitt handlingsätt bl. a. därmed att han alltid på olika sätt försökt ge sina klienter "all tänkbar service i form av nya idéer o. dyl." Advokatsamfundets styrelse betecknade advokatens förfarande såsom uppenbart olämpligt, eftersom det innebar att brev med hans underskrift kunde komma att utsändas utan hans vetskap och kontroll.

³⁵ *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen II s. 168.

I fallet *TSA 1966 s. 27 (I)* hade en advokat tillhandahållit en klient (ett aktiebolag, hos vilket advokaten var ombudsman) på hans brevpapper tryckta och av honom underskrivna kravbrev, som därefter begagnades vid inkasseringar utan medverkan av advokaten. Styrelsen uttalade att advokaten härigenom förfarit i strid med god advokatsed.

I SB har refererats ett fall där sagførernaevnet dömt en advokat till böter bl. a. för det han tillhandahållit brevpapper med sitt namn åt en klient; *SB 1957 s. 195—196*.

I norsk praxis har för många år sedan förekommit ett fall, som inte var helt analogt med de nu nämnda men i viss mån likartat. En advokat hade låtit en firma begagna hans brevpapper för inkassobrev, som firman själv uppsatte men som advokaten skrev under mot en gottgörelse av 20 öre per brev (vanligen ca 400 kr per år). En kretsstyrelse ansåg inte detta förfarande strida mot god advokatsed, men detta beslut blev föremål för kritik i NSB, och hovedstyret biträdde i allt väsentligt kritiken och tog avstånd från kretsstyrelsens uttalande.³⁶

I de refererade svenska fallen hade advokaten inte bara låtit klienterna använda hans brevpapper utan också skrivit under breven, innan dessa ifylldes och avsändes av vederbörande klient. Ett sådant förfarande är uppenbarligen alldeles särskilt olämpligt. I det norska fallet hade advokaten visserligen skrivit under breven, sedan dessa uppsatts av klienten, men omständigheterna gav vid handen att han inte ägnat brevens innehåll någon kontroll.

Även om advokaten inte står till tjänst med sin underskrift på breven, får det anses strida mot god advokatsed att han låter någon utomstående disponera hans brevpapper, ty brevens mottagare måste ju regelmässigt få den oriktiga uppfattningen att breven kommer från advokaten och att undertecknaren är någon hos denne anställd. I 11 § SRGA har i enlighet härmed stadgats att en advokat inte får tillåta annan att begagna brevpapper, blanketter, kuvert el. dyl., som är försedda med advokatens namn eller firma. En bestämmelse av samma innebörd har också upptagits i 9 § FRGA.

6.7. Hemlig avlyssning och bandupptagning

Frågan i vad mån det är förenligt med god advokatsed att en advokat anordnar eller medverkar till hemlig avlyssning av samtal, särskilt telefonsamtal, har varit aktuell förhållandevis länge. Hithörande spörsmål har emellertid fått väsentligt ökad betydelse i och med att den tekniska utvecklingen skapat praktiskt taget obegränsade möjligheter till fonetisk upptagning av samtal, utan att annan än den som anordnat upp-

³⁶ NSB 1935 s. 85, 101—102 och 120.

tagningen har vetskap om att vad som yttras blir upptaget på detta sätt. Oavsett vilken teknisk metod som kommer till användning begagnas i det följande termen bandupptagning såsom beteckning för sådan fonetisk upptagning som här avses.

Det är två skilda frågor som är aktuella i detta sammanhang. Den ena är den redan angivna, nämligen i vad mån det är förenligt med god advokatsed att en advokat anordnar eller medverkar till hemlig bandupptagning. Den andra frågan är i vad mån det är förenligt med god advokatsed att åberopa en i hemlighet gjord bandupptagning som bevis.

Dessa spörsmål började under 1950-talet intressera advokatorganisationerna i olika länder. Den organisation som först tog upp frågorna synes ha varit den norska advokatföreningen. Dess hovedstyre gjorde redan 1954 ett uttalande av följande lydelse: "Det er ikke stemmende med god sakførerskikk å oppta eller medvirke til opptagelse av telefonsamtaler eller andre konferanser på lydbånd, uten at den annen part, eller de andre deltagerne, på forhånd er gjort oppmerksom på opptagelsen". Hovedstyret gikk også in på den andra frågan, nämligen om upptagningens åberopande som bevis, men uttalade i denna fråga att svaret måste bero på omständigheterna i varje särskilt fall, varför någon allmängiltig regel inte kunde uppställas.³⁷ I NRGAs § 5 har, såvitt angår den första frågan, regeln formulerats sålunda: "En advokat må ikke oppta eller medvirke til å oppta på lydbånd o. l. telefonsamtaler eller andre konferanser eller påhøre eller la andre påhøre en samtale, uten at samtlige deltagere på forhånd er gjort oppmerksom på dette". Den andra frågan har inte reglerats i NRGAs.

Den danska advokatorganisationen följde det norska exemplet och införde 1960 i DRGA en bestämmelse (Afsnit VI 4.), som dock fick något annan lydelse: "Det er ikke stemmende med god advokatskik at optage eller medvirke til optagelse af telefonsamtaler eller andre konferencer på lydbånd, uden at den anden part eller de andre deltagere på forhånd har samtykket i optagelsen". Den danska regeln skiljer sig från den norska dels därigenom att den endast avser upptagning på ljudband, ej avlyssning, dels därutinnan att man kräver samtycke, medan det i Norge räcker med att vederbörande på förhand underrättats om

³⁷ *NSB 1954 s. 111—112*. I ett senare uttalande, återgivet i *N AB 1965 s. 201—202*, har hovedstyret emellertid inte bara förklarat att en advokat handlat inkorrekt genom att ta upp ett telefonsamtal med ett vittne på ljudband utan att på förhand meddela vittnet detta, utan också uttalat att advokaten handlat i strid med god advokatsed, då han vid senare förhör med vittnet inför rätta hänvisat till att telefonsamtalet upptagits på ljudband.

bandupptagningen. Liksom den norska regeln behandlar inte heller den danska frågan om bandupptagningens återopande som bevis.³⁸

Hithörande spörsmål har också upptagits i de av Västtysklands Bundesrechtsanwaltskammer i maj 1963 utfärdade riktlinjerna (TRGA). I § 5 stadgas där (1) att en advokat handlar "standeswidrig", om han upptar samtal på band utan att den med vilken han talar har vetskap därom, samt (2) att en advokat "nur aus zwingenden Gründen" får erbjuda eller använda en i hemlighet gjord bandupptagning som bevismedel. Där har man alltså även gått in på den andra av de två frågorna.

I England och USA synes man inte ha samma avvisande inställning till de hemliga bandupptagningarna. Från England föreligger ett uttalande av The Law Society's styrelse (the Council). Styrelsen ansåg det stå en solicitor fritt att själv avgöra om han bör eller inte bör begagna en bandspelare, men styrelsen uttalade tillika att solicitorn, när han talar med en annan solicitor, bör "as a matter of courtesy between members of the same profession" göra kollegan uppmärksam på bandupptagningen. Styrelsen framhöll att en solicitor alltid bör vara försiktig, när han talar i telefon, och tänka på att det är möjligt att samtalet registreras eller avlyssnas.³⁹

I den disciplinära verksamheten inom Sveriges advokatsamfund har, såvitt jag vet, frågan om tillåtligheten av en hemlig bandupptagning endast en gång varit föremål för bedömning. Detta var i fallet *TSA 1958 s. 177 (25)*. I det fallet tilldelade styrelsen en advokat erinran dels för det han i vissa avseenden förfarit olämpligt mot en kollega, dels för det han i syfte att samla material för anklagelser mot kollegan vid samtal med två andra personer på sitt kontor utan dessa personers vetskap upptagit samtalet på bandinspelningsapparat. Styrelsen betecknade sistnämnda förfarande såsom uppenbart olämpligt.

Dessutom bör nämnas att styrelsen hos JO påtalat att en befattningshavare inom polisväsendet medverkat till att ett telefonsamtal med en advokat utan dennes vetskap upptagits på bandinspelningsapparat.⁴⁰

Både i det preliminära och i det slutliga förslaget till SRGA upptogs en bestämmelse av följande lydelse: "Advokat får icke medverka till att vad annan yttrar vid telefonsamtal, andra samtal eller konferenser avlyssnas eller upptages på fonetisk väg, utan att den andre på förhand

³⁸ *Axel H. Pedersen* har visserligen i *Advokatgerningen II* en rubrik "Magnetofonotagelser som bevismedel" (s. 82), men han ingår inte på frågan om upptagningens återopande som bevis i vidare mån än att han återger det norska uttalandet från 1954.

³⁹ Se *Lund, Solicitors* s. 88—89.

⁴⁰ *TSA 1957* s. 204.

underrättats om avlyssningen eller upptagningen" (11 § i det preliminära förslaget, 12 § i det slutliga).

Under remissbehandlingen av det slutliga förslaget i advokatsamfundets avdelningar restes i allmänhet inga invändningar mot förslaget i denna del, men från ett par håll framhölls dels att hemlig bandupptagning av telefonsamtal för advokatens eget bruk inte borde vara förbjuden, dels att hemlig bandupptagning i övrigt borde vara tillåten, om "synnerliga skäl" härför förelåg. Disciplinnämnden fann förbudet vara lätt att kringgå och framhöll att den föreslagna bestämmelsen inte löste frågan om vad som kan anses vara otillbörligt beträffande begagnandet av vad som upptagits på fonetisk väg. Nämnden fann hithörande frågor inte vara tillräckligt utredda och ansåg en vägledande regel inte böra utfärdas förrän i varje fall resultatet av pågående lagstiftningsarbete på området föreligger.⁴¹

Vid utfärdandet av SRGA i juni 1971 uteslöt advokatsamfundets styrelse den föreslagna bestämmelsen.

Det vore förhastat att härav dra den slutsatsen att det nu är "fritt fram" för avlyssningar och hemliga bandupptagningar. Kvar står det faktum att styrelsen i praktiken, låt vara i ett enda fall, i disciplinär väg reagerat mot en i hemlighet gjord bandupptagning av ett samtal.

De hemliga avlyssningarna och bandupptagningarna måste betecknas såsom en osund och osympatisk företeelse, och de är ägnade att försvåra öppenhet och uppriktighet vid förhandlingar. Den som talar med en advokat bör kunna lita på att vad han yttrar inte blir honom ovetande avlyssnat eller upptaget på band. Han bör kunna tala fritt och otvunget och inte vara nödsakad att med yttersta försiktighet väga varje ord.

Den synpunkten att advokaten bör ha möjlighet att för sitt eget bruk registrera vad som sägs vid ett telefonsamtal är väl i och för sig berättigad, men varför skulle advokaten inte kunna upplysa den, med vilken han talar, om att samtalet blir upptaget på band? Tillåter man en hemlig bandupptagning "för privat bruk", skapar man en stark frestelse att använda upptagningen även för annat ändamål, om så befinnes önskvärt.

När man sagt att en hemlig bandupptagning kan vara motiverad, om "synnerliga skäl" föreligger, har man väl tänkt på sådana fall där advokaten har att göra med en notoriskt opålitlig person, kanske en ren skojare. *Torkild-Hansen* har uttryckt tvekan om lämpligheten att förbjuda all hemlig bandupptagning och framhållit att en sådan dock kan användas i rättfärdighetens tjänst.⁴² I och för sig är väl detta sant. Sålunda är det naturligtvis tänkbart att en hemlig bandupptagning kan

⁴¹ Se TSA 1971 s. 352.

⁴² AB 1961 s. 66.

bryta en pågående brottslig verksamhet, t. ex. olaga hot eller utpressning. Resonemanget är emellertid farligt och innebär i själva verket ett knäsättande av den i modern rättskipning icke accepterade principen att ändamålet helgar medlen. Man har inga som helst garantier för att det "oheliga"medlet kommer till användning endast när ändamålet är "heligt".

Det av disciplinnämnden anförda argumentet att den i förslaget till SRGA upptagna bestämmelsen lätt kan kringgåås synes inte helt övertygande. Såsom bestämmelsen formulerats i förslaget innebar den uppenbarligen bl. a. att en advokat inte kan medverka till en hemlig bandupptagning genom att tillråda klienten att arrangera en sådan. Om en advokat skulle ge klienten ett sådant råd, "kringgåår" han inte bestämmelsen, utan han bryter mot densamma. Och vilken bestämmelse kan inte överträdas, om överträdaren räknar med att hans överträdelse inte kan bevisas?

Även om SRGA nu inte innehåller någon bestämmelse i ämnet, måste en advokat räkna med möjligheten att hans medverkan till hemlig avlyssning eller bandupptagning kan komma att bli bedömd såsom ett åsidosättande av god advokatsed. Måhända kommer frågan att i lagstiftningsväg bli löst på ett sådant sätt att någon särskild regel om vad god advokatsed kräver inte blir erforderlig.

I Finland har man inte varit fullt lika ängslig som i Sverige, när det gällt att reglera frågan. I 10 § FRGA har sålunda intagits en bestämmelse, som förbjuder hemlig bandupptagning eller avlyssning av en persons i förtroende givna uttalanden.

Såsom disciplinnämnden påpekade i sitt yttrande skulle en bestämmelse av det innehåll som föreslagits givetvis inte lösa frågan om vad som kan anses vara otillbörligt beträffande begagnandet av vad som upptagits på fonetisk väg. Även om en advokat inte själv får anordna eller medverka till anordnandet av en hemlig bandupptagning, kan alltid den situationen inträffa, att klienten arrangerar en sådan upptagning och ställer den till advokatens förfogande att användas som bevis.

I de nordiska länderna är det endast i Finland som man funnit sig böra meddela en bestämmelse även i fråga om begagnandet av en hemlig bandupptagning som bevis. Härom stadgas i 10 § FRGA att en advokat endast i trängande fall får använda sig av eller erbjuda bandupptagningen som bevismaterial.

Att ge en mera vägledande allmän regel om begagnandet av hemliga bandupptagningar såsom bevis synes mig inte vara möjligt; jfr det norska uttalandet i NSB 1954 s. 111—112, TRGA § 5 (2) och 10 § FRGA. I varje fall torde man inte kunna generellt påstå att varje åbe-ropande av en sådan bandupptagning såsom bevis skulle strida mot god

advokatsed. Rättskipningens intresse av att sanningen skall komma fram i en rättegång måste också beaktas. Den omständigheten att en bandupptagnings bevisvärde kan vara tvivelaktigt — upptagningen kan t. o. m. uppsåtligen förvanskas — kan inte heller tillmätas avgörande betydelse; en advokat måste kunna i sin klients intresse åberopa även "svaga" bevis. Fråga är om man inte kan dra en parallell med andra bevis, som klienten åtkommit på ett i och för sig otillåtet sätt. Antag t. ex. att en hustru, som stämt sin man på äktenskapsskillnad under påstående att mannen varit otrogen (vilket påstående mannen förnekar), i makarnas bostad olovligen tillägnar sig och bryter ett till mannen adresserat brev, som innehåller full bevisning om otroheten, varpå hon överlämnar brevet till sin advokat med begäran att han skall åberopa detsamma i rättegången. Det är svårt att se att advokaten skulle vara förhindrad att åberopa brevet som bevis. Han bör självfallet upplysa sin klient om de rättsliga konsekvenserna av att hon olovligen brutit mannens brev (se BrB 4:9), men sanningsintresset synes kräva att brevet får åberopas i rättegången. Av enahanda skäl torde det också få anses tillåtet att som bevis åberopa en utan advokatens medverkan hemligen gjord bandupptagning, förutsatt givetvis att denna enligt advokatens uppfattning verkligen har betydelse såsom bevis (syftet får inte vara att enbart skandalisera motparten el. dyl.).

6.8. Det allmänna uppträandet i verksamheten

God advokatsed kräver att en advokat uppträder sakligt och korrekt mot alla, med vilka han kommer i beröring i sin verksamhet: myndigheter, klienter, motparter, vittnen, kolleger m. fl. Detta har också utsagts i både NRGÅ, SRGÅ och FRGÅ. Enligt NRGÅ § 2 första stycket skall en advokat i sitt yrke uppträda "sakligt og korrekt og på en måte som er forenelig med standens verdighet og yrkets tarv".⁴³ Enligt 2 § SRGÅ skall advokaten i sin verksamhet uppträda "sakligt och korrekt samt på sådant sätt att aktningen och förtroendet för advokatkåren upprätthålles". I sak motsvarande bestämmelse har intagits i 2 § andra stycket FRGÅ. I NRGÅ tillägges att advokaten även eljest skall undvika ett uppträdande som är ägnat att skada ståndets och yrkets anseende, en regel som åsyftar uppträandet utom advokatverksamheten. Samma innebörd har den finska bestämmelsen. Hur önskvärt det än är att advokater uppträder korrekt även utanför advokatverksamheten, har man däremot inte ansett sig kunna i SRGÅ meddela någon bestämmelse härom, eftersom rättegångsbalken inte tillåter disciplinärt ingripande mot en

⁴³ Jfr s. 43 ovan not 37.

advokat på grund av hans handlande utom verksamheten, i vidare mån än att allt oredligt förfarande kan beivras.

I Danmark kan disciplinär åtgärd vidtagas mot en advokat även på grund av förfarande utanför advokatverksamheten, om nämligen advokaten "i forretningsforhold eller i andre forhold af økonomisk art har udvist en adfaerd, der er uvaerdig for en advokat" (Rpl § 144).

I Västtyskland har man i lag (BRAO § 43) inskrivit att en advokat både inom och utom verksamheten är skyldig att visa sig värdig den aktning och det förtroende som ställningen som Rechtsanwalt kräver, och både i England och i USA kan otillbörligt uppförande utanför verksamheten föranleda disciplinärt ingripande i väsentligt större omfattning än den svenska lagen tillåter. I IRGA sägs under 2 att en advokat både i sin verksamhet och i sitt privata liv skall avhålla sig från uppförande som kan "discredit the profession of which he is a member".

6.9. Advokatverksamhetens förenlighet med annan yrkesverksamhet

Enligt RB 8:7 fjärde stycket jämfört med RB 8:2 tredje stycket får en advokat inte vara lagfaren domare i eller befattningshavare vid allmän domstol eller allmän åklagare eller utmättningsman. Förbudet är indispensabelt. Enligt samma lagbestämmelser får en advokat inte heller utan medgivande av advokatsamfundets styrelse ta anställning i statens eller kommuns tjänst eller hos annan enskild än advokat.⁴⁴ Det uppenbara motivet till dessa bestämmelser är att en advokat skall vara fri och självständig.⁴⁵

Gränsdragningen mellan ett anställningsförhållande och ett uppdragsförhållande är ej sällan vanskelig. Frågan måste bedömas under hänsynstagande till samtliga omständigheter i det enskilda fallet, främst vad som mellan kontrahenterna avtalats i fråga om arbetslokal (kontorslokal), biträdespersonal och kontorsorganisation i övrigt, ev. tjänstgöringstid, formen för arbetets honorerande, semester och pension. Ordvalet i ett ingånget skriftligt avtal är inte alltid avgörande. En varning måste uttalas mot försök att genom vilseledande avfattning av avtalet maskera ett faktiskt anställningsförhållande och ge det sken av att ha annan innebörd.

Medgivande (dispens) för advokat att inneha sådan tjänst som avses i RB 8:2 tredje stycket har av advokatsamfundets styrelse lämnats i yttre fall. Ett undantag utgör juristerna vid de offentliga rätts-

⁴⁴ Fr. o. m. den 1 juli 1973 omfattar förbudet inte anställning på s. k. "allmän advokatbyrå".

⁴⁵ Jfr PLBs. 130—131.

hjälpstanstalterna. I fråga om dem har styrelsen konsekvent ansett deras anställning i allmän tjänst inte utgöra något hinder för ledamotskap av samfundet. Bankjurister, försäkringsjurister och bolagsjurister över huvud taget har däremot ansetts inte kunna beviljas inträde i samfundet, och advokater, som tagit sådan anställning, har ansetts skyldiga att utträda ur samfundet.

Det kan måhända diskuteras om det finns tillräckliga skäl att upprätthålla en så restriktiv inställning till bank-, försäkrings- och bolagsjuristerna. Den teoretiska grunden härför är visserligen stark, ty en anställd står i visst beroendeförhållande till arbetsgivaren, men konsekvenserna är inte uteslutande gynnsamma. Samfundet går miste om ett icke ringa antal skickliga och ur alla synpunkter respektabla medlemmar, och i den mån jurister inom dessa kategorier inte självmant vill följa reglerna om god advokatsed — vilket dock i varje fall flertalet synes sätta en ära i att göra — saknas de disciplinära medel som finns i fråga om advokaterna. Väl är den anställdes beroende ställning i förhållande till arbetsgivaren i princip oförenlig med den oavhängiga ställning en advokat bör ha, men i vad mån detta föranleder praktiska olägenheter beror i hög grad på den anställdes jurists ställning, auktoritet, karaktärsfasthet, viljestyrka och förmåga att stå emot diktat, som han finner stridande mot vad han vill medverka till.

Det måste också konstateras att den svenska inställningen skiljer sig från uppfattningen i andra länder.

En västtysk advokat kan visserligen inte stadigvarande träda i offentlig tjänst (tillfälliga förordnanden som domare eller ämbetsman är tillåtna; så länge advokaten tjänstgör i sådan befattning får han emellertid inte utöva advokatverksamhet), men i fråga om anställning i enskild tjänst är regleringen en annan. Frågan har länge varit i hög grad omstridd, men enligt BRAO föreligger inte något hinder för exempelvis en bolagsjurist ("Syndikusanwalt") att under vissa förutsättningar bli legitimerad som advokat. Förutsättningarna är enligt motiven att hans tjänst hos arbetsgivaren består i att lämna denne råd och biträde S rättsliga angelägenheter, att hans ställning hos arbetsgivaren är så "bedeutend" att han kan handla självständigt och på eget ansvar samt att han rättsligt och faktiskt är i sådant läge att han vid sidan av sin tjänst kan råda och företräda andra rättssökande såsom fri advokat. Eftersom man i Västtyskland hårt håller på principen att en advokat, som för annans talan i rättegång, skall stå fri i förhållande till klienten, har emellertid i BRAO § 46 stadgats att en advokat, som på grund av tjänste- eller anställningsförhållande måste ställa sin arbetskraft och arbetstid övervägande till en arbetsgivares förfogande, inte får såsom advokat företräda denne inför domstolar eller skiljedomstolar. I TRGA

§ 30 har "Syndikusanwälte" erinrats om att särskilt de måste beakta det i samma paragraf meddelade förbudet för advokat att ingå förbindelser, som kan äventyra hans oavhängighet.

I England är barristers i princip förhindrade att inneha allmän eller enskild tjänst,⁴⁶ medan däremot solicitors i ej ringa omfattning innehar befattningar i allmän tjänst (såsom fredsdomare m. m.), och ingenting hindrar solicitors att ta anställning hos bolag, organisationer m. m. I stället har inom The Law Society tillskapats mycket utförliga regler, som avser dels att förhindra olämpliga konsekvenser av den dubbelställning, i vilken en solicitor befinner sig, när han även innehar en allmän befattning, dels att förebygga att anställning i enskild tjänst får icke önskvärda eller rent av otillbörliga verkningar.⁴⁷ Inte minst är man angelägen att söka förhindra att uppdrag "unfairly" tillföres en anställd solicitor.

I dansk och norsk lagstiftning finns inte något förbud mot anställning hos annan enskild än advokat. Medlemmar av Det Danske Advokatsamfund är automatiskt alla som fått advokatbeskikkelse. Den Norske Advokatforening, som till skillnad från den danska advokatororganisationen är en privat sammanslutning, har bland sina medlemmar ett icke ringa antal i enskild tjänst anställda advokater ("husjurister").

Frågan huruvida en advokat vid sidan av sin advokatverksamhet kan driva affärsrörelse eller annan näring bedöms olika i olika länder. I Västtyskland håller man i princip på att en advokat skall ägna sig åt sin advokatverksamhet och inte åt något annat. I England är den principiella inställningen densamma, såvitt gäller barristers.⁴⁸ Däremot är solicitors oförhindrade att ägna sig åt utövning även av annat yrke, förutsatt dels att det andra yrket är "an honourable one that does not detract from his status as a solicitor", dels att syftet inte är att "attract business to him unfairly", eller följden eljest kan bli ett överträdande av Solicitors' Practice Rules. Vissa begränsningar uppställs dock av The Law Society's styrelse.⁴⁹

Inte heller i USA är det förbjudet för en advokat att "engage in another profession or business", men verksamheterna skall hållas i sär från varandra, och advokaten skall inte i den andra verksamheten begagna sin advokattitel (ARGA 1969 DR 2—102 E).

I Danmark finns ingen bestämmelse, som förbjuder en advokat att utöva även annan verksamhet än advokatverksamhet, dock att vissa nä-

⁴⁶ Se därom *Boulton* s. 16—19.

⁴⁷ Se *Lund*, *Solicitors* s. 23—28, s. 89—93 och s. 107—111.

⁴⁸ *Boulton*, a. a. s. 16—19.

⁴⁹ Se *Lund*, a. a. s. 32—33.

ringar inte är tillåtna. Så kan en advokat inte vara revisor och inte driva hotell- eller gästgiverirörelse.⁵⁰ I Norge är advokaterna oförhindrade att driva annan verksamhet. *Skjelderup* har förklarat att man på sätt och vis kan beklaga att advokater skall ägna sig åt affärsverksamhet eller ha annat yrke eller arbete vid sidan av sin juridiska verksamhet, men han anser att i ett litet land som Norge endast ett ganska litet fåtal advokater kan försörja sig enbart på processverksamhet eller annat strängt juridiskt arbete, och han finner det tillfredsställande att advokater genom arbete av mera affärsmässigt slag kan trygga sin ekonomi och förbättra sin ställning.⁵¹ I NREGA § 22 andra stycket är emellertid föreskrivet att advokattiteln inte får användas i en firma, när verksamheten helt eller delvis är en annan än den som vanligtvis drivs av advokater.

I den svenska rättegångsbalken finns inte något stadgande, som förbjuder en advokat att utöva annan verksamhet, men i 39 § i stadgarna för Sveriges advokatsamfund är föreskrivet att ledamot icke äger vid sidan av sin advokatrörelse utöva annan verksamhet av den art eller omfattning, att den kan menligt inverka på hans självständighet eller eljest är oförenlig med hans ställning som advokat.

Innebörden av denna bestämmelse är knappast helt klar, och någon vägledande praxis finns inte. Jag kan inte påminna mig att jag någon enda gång under de mer än 30 år jag ägnat mig åt advokatsamfundets angelägenheter har sett bestämmelsen tillämpad eller åberopad.

Det är svårt att se vad det skulle vara för sidosysselsättning som skulle kunna "menligt inverka på advokatens självständighet". Väl kan man tänka sig en partiell inverkan på så sätt att advokaten inte står fri i vissa situationer eller i vissa relationer, men då är advokaten enligt god advokatsed pliktig att avböja uppdrag, vilkas utförande kan påverkas därav. I andra situationer eller relationer kan den vid sidan av advokatrörelsen bedrivna verksamheten vara utan varje inverkan på hans självständighet.

I åtskilliga fall i den disciplinära verksamheten har framkommit att vederbörande vid sidan av sin advokatrörelse ägnat sig åt eller tillsammans med andra deltagit i affärs- eller annan näringsverksamhet (t. ex. rederirörelse, fruktodling, lantbruk, tivolorörelse, industriell verksamhet), men detta förhållande i och för sig har inte föranlett någon åtgärd från styrelsens sida. Även om en överträdelse av bestämmelsen i 39 § i advokatsamfundets stadgar väl skulle innebära ett åsidosättande av en plikt, som åvilar vederbörande som advokat (jfr RB 8:7 andra

⁵⁰ *Axel H. Pedersen*, Advokatgemingen II s. 170.

⁵¹ *Skjelderup* s. 208.

stycket), är det svårt att föreställa sig något fall, där styrelsen skulle anse sig befogad att disciplinärt inskrida mot en advokat enbart av den anledningen att han vid sidan av sin advokatrörelse ägnar sig åt affärsverksamhet eller idkar annan näring, själv eller i bolag med annan. Bestämmelsens reella betydelse torde därför inskränka sig till att den möjliggör ingripande för den händelse en advokat skulle ge sig in på en verksamhet av olaglig eller klart omoralisk natur.

Det sagda skall naturligtvis inte uppfattas såsom en rekommendation till advokaterna att ägna sig även åt affärverksamhet. Tvärtom vill jag gärna i huvudsak instämma med *Tjerneld* och *Vinge* i de varningar de uttalat mot att obetänksamt inlåta sig på spekulativ och riskfylld affärsverksamhet; *Tjerneld* har särskilt nämnt "exploatering av uppfinningar", "husjobb", "jordjobb" och "aktiejobb".⁵² Åtskilliga advokater har givit sig in på affärer, några med stor framgång, andra — troligen flera — med förödande konsekvenser. En advokat bör inte vårdslös eller äventyra sin ekonomi. Han bör tänka på det ansvar han har gentemot sina klienter, inte minst ansvaret för anförtrödda medel, och inte utsätta sig för risken att hamna i en situation, där han kan frestas att handla oredligt eller eljest grovt åsidosätta sina plikter som advokat. Den som vill gripa en chans att snabbt bli rik, bör betänka att han lika snabbt kan bli fattig. Vad nu sagts ser jag emellertid mera som ett uttryck för vad klokhet och försiktighet bjuder än som ett utflöde av den lagsanktionerade plikten att iakttaga god advokatsed.

Ett slag av affärsverksamhet bör en advokat i varje fall inte inlåta sig på, nämligen affärer med eller tillsammans med klienter. Den frågan kommer emellertid att behandlas i ett särskilt kapitel.

6.10. Överlåtelse av advokatbyrå

I vissa länder har man — eller har åtminstone hatt — den uppfattningen att en advokatverksamhet är någonting som inte kan överlåtas. Visserligen kan advokaten sälja de materiella tillgångar som han begagnar i sin verksamhet, såsom inventarier, kontorsmaskiner, bibliotek etc., men verksamheten som sådan är — har man menat — något så personligt att det inte går att överlåta den. Man kan inte "sälja sina klienter", ty de bestämmer själva vilken advokat de vill anlita, och den som köper en advokatbyrå har ingen garanti för att han får behålla de klienter som tidigare anlitat byrån. Något goodwillvärde kan en advokatbyrå med detta betraktelsesätt inte gärna ha.

Ett land där man länge sett saken på detta sätt är Tyskland. Före det senaste världskriget tillät man i allmänhet inte att vederlaget vid

⁵² *Tjerneld* s. 46—47. Jfr *Vinge* s. 104—106.

överlåtelse av en advokatpraktik bestämdes till annat än vad som motsvarade de materiella tillgångarna i verksamheten.⁵³ Denna uppfattning har man emellertid nödgats frångå. I de riktlinjer som 1963 fastställts av Västtysklands Bundesrechtsanwaltskammer (TRGA) har i § 71 stadgats att överlåtelse av en advokatpraktik mot vederlag är tillåten men att de avtalade villkoren måste vara skäliga ("angemessen"). Tillika har emellertid föreskrivits att avtalet före undertecknandet skall underställas advokatkammarens styrelse, som har att pröva om avtalet ger anledning till "standesrechtliche Bedenken".

Bakom detta stadgande ligger farhågor för att kontrahenterna över-skattar praktikens värde och räknar med ett goodwillvärde utan förankring i verkligheten. I England där överlåtelse av en solicitorverksamhet mot vederlag är fullt tillåten, har man av enahanda skäl uppställt den regeln att avtalet kan frångås, om köparen ingått detsamma i förlitande på "false representations" av säljaren, även om denne varit i god tro och även om köparen vid en närmare undersökning skulle ha upptäckt oriktigheten.⁵⁴

I de nordiska länderna föreligger inte något hinder mot överlåtelse av advokatbyråer mot vederlag, innefattande jämväl ersättning för goodwill, och sådana överlåtelser förekommer i stor utsträckning. Man har ibland försökt sig på att uppställa regler för beräkning av skälig eller "normal" överlåtelssumma, t. ex. ett års bruttointäkt, 1 1/2 års nettointäkt eller ett års nettointäkt.⁵⁵ Det må emellertid betvivlas att en sådan normalregel är av större värde, eftersom förhållandena så starkt varierar från fall till fall.

I de skrivna regler om god advokatsed som utarbetats i Danmark, Norge, Sverige och Finland har frågan om överlåtelse av advokatbyråer berörts endast i DRGA, där man emellertid inskränkt sig till att stadga att parterna bör sörja för att statsauktoriserad revisor upprättat en uppställning över tillgångar och skulder, däribland redovisningsskulder (Afsnit I 7.).

Det kan svårligen bestridas att vid överlåtelser av advokatbyråer köparen ibland får betala högre köpeskilling än vad som vore skäligt, främst beroende på att båda parterna har överdrivna föreställningar om goodwillvärdet och att de överskattar överlåtarens möjligheter att påverka klientelet att stanna kvar på byrån. Ej sällan är köparen i underläge så till vida att han är yngre och mindre erfaren än säljaren, ej känner klienterna och inte har möjlighet att själv bedöma i vad mån

⁵³ Tyska regler publicerade i SB 1929 s. 170.

⁵⁴ *Cordery* s. 484.

⁵⁵ Se därom förhandlingarna vid nordiskt delegerademöte i Helsingfors 1957, TSA 1958 s. 248—253.

han rimligen kan påräkna att få behålla överlåtarens klienter. Under alla omständigheter har köparen ett vitalt intresse av att säljaren i alla avseenden handlar korrekt mot honom.

Vilka krav man därvidlag kan ställa på den advokat som överlåter sin byrå beror i hög grad på om man betraktar överlåtelsen såsom ett led i advokatens verksamhet eller om man anser att transaktionen faller utanför verksamheten. I förra fallet är advokaten enligt RB 8:4 första stycket skyldig att i allt iakttaga god advokatsed, i senare fallet är hans skyldighet begränsad till att han inte får handla oredligt (RB 8:7 första stycket).

Frågan huruvida en överlåtelse av en advokatbyrå skall anses hänförlig till advokatverksamheten eller faller utanför densamma har varit föremål för bedömning av Sveriges advokatsamfunds styrelse i fallet *TSA 1954 s. 43 (17)*. En advokat hade sålt den av honom vid ett filialkontor bedrivna rörelsen till en annan jurist och därvid — i syfte att undgå beskattning — betingat sig en del av köpesumman (7 000 kr av 25 000 kr) "under bordet". Styrelsen fann att advokaten uppsåtligen gjort orätt genom att i nämnda syfte i köpekontraktet införa oriktig uppgift om köpesummans storlek men ansåg vad sålunda förekommit inte ha skett i hans verksamhet som advokat.

Nu riktade sig advokatens otillbörliga förfarande i detta fall inte i första hand mot medkontrahenten utan mot det allmänna, men denna omständighet kan knappast ha influerat på bedömningen av den fråga som här diskuteras. För egen del vill jag nog uttala starka tvivel om riktigheten av att bedöma en advokats överlåtelse av sin byrå såsom någonting som faller utanför advokatverksamheten. Skäl för en sådan bedömning saknas visserligen inte. Överlåtelsen ingår inte såsom något moment eller led i utförandet av ett advokatuppdrag, men detsamma kan sägas om åtskilliga andra åtgöranden av en advokat, t. ex. i fråga om bokföring, reklam samt anställande och övervakande av personal. Och i dessa hänseenden tvekar man inte att betrakta advokatens åtgöranden såsom åtgärder i hans verksamhet som advokat. Överlåtelse av en advokatbyrå har nära anknytning till verksamheten och kan inte jämföras med exempelvis försäljning av en villa, i vilken advokaten bor. Åtminstone om man i förevarande avseende får sätta likhetstecken mellan begreppet verksamhet och begreppet rörelse, synes det inte omotiverat att anlägga samma synpunkt som skattelagstiftningen och betrakta en advokats överlåtelse av sin rörelse som s. a. s. "den sista affärshändelsen i hans rörelse" (se Anvisningarna till kommunalskattelagen 28 § punkt 1).

Min uppfattning är sålunda att överlåtelse av en advokatbyrå är att bedöma såsom hänförlig till advokatverksamheten, varav då följer skyl-

dighet för advokaten att vid överlåtelsen iakttaga god advokatsed. Vad detta närmare innebär kan inte anges i en allmän regel, men man måste i alla fall fordra mera än att advokaten inte skall förfara direkt oredligt. En god regel synes vara att en advokat, som förhandlar om överlåtelse av sin verksamhet till en yngre och mindre erfaren jurist, tillråder denne att i saken konsultera en äldre och mera erfaren kollega.

7 KAP. BOKFÖRING

En advokat är bokföringspliktig enligt bokföringslagen och skyldig att i alla avseenden iakttaga lagens bestämmelser. Därutöver är han skyldig att följa bestämmelserna i det bokföringsreglemente som med stöd av 35 § i stadgarna för Sveriges advokatsamfund utfärdats av samfundets styrelse. Ett sådant reglemente utfärdades av styrelsen första gången den 10 oktober 1953 ("Reglemente rörande advokats medelsförvaltning och bokföring m. m."). Det ersattes av ett nytt reglemente, utfärdat av styrelsen den 13 maj 1966 ("Reglemente rörande advokats förvaltning av penningmedel och värdehandlingar, som tillhör hans huvudmän, samt om advokats bokföring m. m."). Sistnämnda reglemente, kortfattat benämnt bokföringsreglementet, trädde i kraft den 1 januari 1967.

Då sålunda detaljerade bestämmelser meddelats om advokats bokföringsskyldighet, finns föga utrymme för överväganden om vad god advokatsed i detta hänseende kräver. Den kräver helt enkelt att de meddelade bestämmelserna efterlevs, vilket också är stadgat i 3 § SRGA.¹ Motsvarande bestämmelser har utfärdats i flertalet länder. Vissa olikheter i detaljer föreligger, men principerna är överallt desamma.

Att i detalj genomgå de i Sverige meddelade bestämmelserna och referera de avgöranden som förekommit i den disciplinära verksamheten skulle föra för långt. Här skall endast översiktligt anges vari de vanligaste felen i bokföringen bestått, varjämte den disciplinära bedömningen något skall belysas.

När advokatsamfundets styrelse och disciplinnämnd vidtagit disciplinär åtgärd i anledning av fel eller försummelse av advokat vid bokföringsskyldighetens fullgörande, har detta i mycket stor utsträckning berott på att vederbörande inte följt *bokföringslagens* bestämmelser. I ganska många fall har sålunda förekommit att en advokat inte fört inventariebok eller obehörigen dröjt med att i inventarieboken införa inventarium och balansräkning, att han i inventarium och balansräkning inte upptagit tillgångar och skulder utom rörelsen samt att han i inventarium och balansräkning i viss utsträckning "kvittat" ford-

¹ Om dessa bestämmelser se *Wiklund* i TSA 1966 s. 271—305.

ringar och skulder mot varandra i stället för att specificera dessa var för sig. I fråga om förandet av dagbok har ej sällan konstaterats otillåtet dröjsmål med bokförande av mottagna och utgivna belopp av olika slag, t. ex. klientmedel, arvoden, bankinsättningar och bankuttag samt egna uttag ur rörelsen. Ibland har advokaten t. o. m. under längre tid helt underlåtit att föra dagbok. Förandet av reskontra har ibland varit bristfälligt, i det att en del belopp förts enbart i dagboken men inte i reskontran. Stundom har reskontra saknats, trots att sådan bort föras.

De vanligaste överträdelserna av *bokföringsreglementet* har bestått i att advokaten inte fört särskilt dagbokskonto för klientmedel, att han felaktigt bokfört mottagna klientmedel på avräkningskontot i stället för på klientmedels konto, att han debiterat klientmedelskontot belopp, som han tillgodogjort sig i arvode eller i avräkning på arvode utan att tillställa klienten räkning eller redovisning eller annan därmed likvärdig skriftlig handling (9 § Bokf. regl.) samt att han inte i inventarium och balansräkning redovisat klientmedel som särskild post bland såväl tillgångar som skulder (11 § Bokf. regl.).

Ett tyvärr alltför ofta konstaterat fel har bestått däri att advokaten uraktlåtit att från avräkningskontot till arvodeskontot överföra arvoden, som han både debiterat och uppburit.

Beträffande den disciplinära bedömningen av fel och försummelser i fråga om bokföringen är till en början att notera det förhållandet att förseelser i detta avseende endast i undantagsfall förelegat såsom en isolerad företeelse. Nästan alltid har dessutom kunnat konstateras grövre eller ringare fel även i fråga om klientmedelsförvaltningen. Påföljden har då regelmässigt avsett förseelserna i båda avseendena, och det är då inte möjligt att av besluten utläsa vad påföljden skulle ha blivit, om enbart bokföringsförseelsen förelegat till bedömande. Vissa riktlinjer kan dock utläsas ur praxis.

I fallet *TSA 1937 s. 22 (1)* uttalade advokatsamfundets styrelse att en advokat, som väsentligen eftersätter honom enligt lag åvilande bokföringsskyldighet, inte längre kan kvarstå såsom ledamot av samfundet. Så sträng har bedömningen emellertid därefter inte varit i praxis. Såvitt jag kunnat utröna har inte ens mycket grava förseelser beträffande bokföringen mer än en enda gång, nämligen i fallet *TSA 1958 s. 142 (1:1)*, bedömts enligt RB 8:7 första stycket. I det fallet hade advokaten vidtagit direkt missvisande bokföringsåtgärder, varigenom betydande olovliga förfoganden över klientmedel dolts. Advokaten ansågs därigenom — och genom de olovliga förfogandena — ha uppsåtligt gjort orätt i sin verksamhet. Annars har bokföringsförseelserna regelmässigt bedömts såsom sådant åsidosättande av advokatplikterna som avses i RB 8:7 andra stycket.

Påföljden har bestämts under hänsynstagande till omständigheterna i det enskilda fallet. I ett par fall har omständigheterna ansetts vara synnerligen försvårande, och vederbörande har då uteslutits ur samfundet. Så skedde i fallet *TSA 1957 s. 46 (I:II)*. I detta fall hade advokaten under avsevärd tid helt underlåtit att fullgöra sin bokföringsskyldighet, och utredningen gav anledning till antagande att olovligt förfogande över klientmedel i icke ringa utsträckning förekommit, ehuru detta på grund av den bristfälliga bokföringen inte kunde närmare utredas. I fallet *TSA 1967 s. 15 (I)* var förhållandena i viss mån analoga. Även här förelåg långvarig underlåtenhet att föra böcker. Vissa olovliga förfoganden erkändes av advokaten, och på grund av hans underlåtenhet att föra böcker var det omöjligt att tillförlitligen utreda hur han förvaltat omhändertagna klientmedel. Omständigheterna ansågs synnerligen försvårande, och advokaten uteslöts ur samfundet. Beslutet överklagades i HD, som med tre röster mot två fastställde beslutet. Minoriteten ville bestämma påföljden till varning.

I fallet *TSA 1969 s. 20 (2)* förelåg också långvarig underlåtenhet att föra böcker. Dessutom blev utrett att advokaten gjort sig skyldig till olovliga förfoganden m. m. Disciplinnämnden uteslöt advokaten ur samfundet, men underlåtenheten att fullgöra bokföringsplikten betecknades av nämnden endast som ett allvarligt åsidosättande av advokatplikterna. Uteslutningsbeslutet grundades på att advokaten genom sina olovliga förfoganden uppsåtligen gjort orätt i sin verksamhet. Hade nämnden ansett även bokföringsförseelsen motivera uteslutning, skulle i beslutet ha angivits att nämnden funnit omständigheterna i det hänseendet synnerligen försvårande.

Även i andra allvarliga fall har bokföringsförseelser bedömts endast enligt RB 8:7 andra stycket. I fallet *TSA 1953 s. 25 (I:IV)* ansågs sålunda en advokat ha förskyllt varning enligt detta lagrum för det han fört sina böcker så slarvigt att det var omöjligt att av kassaboken utläsa vilka klientmedel han mottagit eller hur de eventuellt avskilts. Samma påföljd tilldelades i fallet *TSA 1968 s. 30 (I:1)* enligt RB 8:7 andra stycket en advokat, som täckt vissa uppkomna underskott på klienters bankräkning med insättningar av egna medel men låtit sin kassörska bokföra insättningarna såsom gjorda vid tidigare tidpunkter än de verkställts, med påföljd att två balansräkningar blivit missvisande. Påföljden avsåg i detta fall också insändandet av ett osant revisorsintyg till samfundet.

I ett par fall, som avsett enbart slarv med bokföringen men ingen annan förseelse, har påföljden med tillämpning av RB 8:7 andra stycket bestämts till erinran. Så i fallen *TSA 1965 s. 22 (2)* och *1968 s. 31*

(1:II). I det sistnämnda fallet fattades beslutet med fyra röster mot fyra (fyra ledamöter ville bestämma påföljden till varning).

I fall där förseelserna bedömts såsom ringa har man nöjt sig med uttalande utan att vidtaga disciplinär åtgärd.

I de fall där advokater obehörigen dröjt med överförande av arvoden till arvodeskottot har bedömningen varierat beroende på omständigheterna. Sålunda har i fallen *TSA 1958 s. 147 (1:VIII)*, *1959 s. 45 (1:I)*, *1960 s. 31 (1:III)*, *1964 s. 27 (1:II)*, *1970 s. 85 (1:III)*, *1970 s. 86 (1:IV)* och *1977 s. 138 (1:I)* sådant förfarande bedömts enbart som bokföringsförseelse. När däremot förfarandet utgjort led i uppsåtlig falskdeklaration, har advokaten ansetts ha gjort sig skyldig till oredlighet. Så i fallen *TSA 1957 s. 65 (16)* och *1961 s. 59 (31)*.

De felaktigheter som förekommit i fråga om överförandet av arvoden till arvodeskottot har säkerligen till stor del föranletts av oriktiga föreställningar om innebörden av den s. k. kontantprincipen. I och för sig har advokater länge ansetts ha frihet att i sin räkenskapsföring — och därmed även med avseende å beskattningen — välja mellan att tillämpa kontantprincipen eller s. k. bokföringsmässiga grunder.² Någon "kontantprincip", som tillåter att debiterade och uppburna advokatarvoden bokföres som skulder, finns emellertid inte och har aldrig funnits. Numera har också genom utslag av regeringsrätten den 23 april 1970 fastslagits att kontantprincipen inte får användas vid advokats inkomsttaxering. Promemoria om vad som bör iakttas vid övergång från kontantprincip till bokföringsmässiga grunder har av advokatsamfundet tillställts samfundets ledamöter. När alla arvoden skall upptagas som intäkt i och med att de debiterats, synes fel av ifrågavarande typ ej längre vara att befara.

8 KAP. KLIENTMEDELSFÖRVALTNING

Det grundläggande stadgandet om advokats förvaltning av klientmedel finns i RB 8:4 tredje stycket, som lyder: "Det åligger advokat att hålla penningmedel och andra tillgångar, som tillhöra hans huvudmän, skilda från vad honom tillhör." Samma bestämmelse har intagits i 35 § första stycket i stadgarna för Sveriges advokatsamfund. I andra stycket av denna stadgeparagraf har samfundets styrelse bemyndigats att i viss ordning utfärda närmare föreskrifter angående samfundsledamöternas förvaltning av ifrågavarande medel och tillgångar samt angående ledamöternas bokföring. Så har skett genom de i nästföregående kapitel omnämnda bokföringsreglementena, av vilka det nu gällande utfärdats

² Se därom yttrande av advokatsamfundets styrelse, *TSA 1958 s. 197—199*.

av styrelsen den 13 maj 1966 och trätt i kraft den 1 januari 1967. Om förvaltningen av dödsbomedel, förmyndarmedel och konkursmedel gäller särskilda lagbestämmelser.

Teoretiskt kan det diskuteras om det är logiskt riktigt att tala om penningmedel, som "tillhör" advokatens huvudmän. Vad det är fråga om är medel, som advokaten mottagit med redovisningsskyldighet (jfr lydelsen av 1 § första stycket i 1966 års bokföringsreglemente). Avskiljandet är just en metod att göra huvudmännens rätt till dessa medel sakrättsligt skyddad (jfr lagen om redovisningsmedel). Såsom benämning för medel, som en advokat mottagit med redovisningsskyldighet, begagnas i det följande uttrycket klientmedel i stället för det längre ordet redovisningsmedel.

Advokats plikter i fråga om förvaltningen av klientmedel utgör ett exempel på ett ämnesområde, inom vilket uppfattningen om vad god advokatsed kräver förhållandevis snabbt har ändrats. Ännu för några decennier sedan ansågs det varken i Sverige eller i andra länder ligga något oegentligt i att en advokat förvaltade klientmedel som om de vore hans egna och använde dem i sin rörelse, blott hans ekonomi var sådan att han var i stånd att redovisa ordentligt.¹

I de ursprungliga stadgarna för Sveriges advokatsamfund fanns ingen bestämmelse i ämnet. Först i 1936 års stadgar intogs en sådan bestämmelse i 42 §, som föreskrev: "Ledamot är skyldig att på sätt god advokatsed fordrar hålla penningmedel och andra tillgångar, som tillhöra hans huvudman, skilda från vad honom tillhör". Den 1 januari 1948 trädde så rättegångsbalken i kraft, och advokats skyldighet att hålla klientmedel avskilda blev därmed en laglig förpliktelse.

Även på de straffrättsliga och civilrättsliga områdena tillkom under 1940-talet lagstiftning av stor betydelse i detta sammanhang. År 1942 kom ny lagstiftning om förmögenhetsbrott med bestämmelser om penningförskingring och om olovligt förfogande, vilka bestämmelser sedermera upptagits i 10 kap. 1—4 §§ brottsbalken. År 1944 tillkom lagen om redovisningsmedel med bestämmelser om vad som skall iakttagas för att sådana medel skall vara — som lagen säger — "förbehållna huvudmannen".

I de av advokatsamfundets styrelse utfärdade bokföringsreglementena har meddelats närmare föreskrifter om avskiljandet och förfogandet över klientmedel. Enligt 1966 års reglemente gäller bl. a. att klientmedel (inklusive förskott för utlägg eller arvode) skall avskiljas utan dröjsmål, att avskiljande endast får ske på två sätt, nämligen genom insättning på bankräkning eller postgirokonto av beskaffenhet som an-

¹ Jfr *Lund*, Solicitors s. 1.

ges i reglementet (avskiljande i särskild kontant kassa får sålunda inte förekomma) *samt att* klientmedel inte får användas för andra ändamål än i reglementet angivna. Beträffande det närmare innehållet i dessa bestämmelser hänvisas till bokföringsreglementet.²

Motsvarande bestämmelser har utfärdats i flertalet andra länder. Bestämmelserna företer skiljaktigheter i detaljer, men grundtanken är överallt densamma: Ingen sammanblandning av klientmedel och egna medel får äga rum.

I den disciplinära verksamheten inom Sveriges advokatsamfund har — liksom i andra länder — förekommit ett stort antal ärenden som gällt klientmedelsförvaltningen.

En genomgång av avgörandena ger vid handen att styrelsen och disciplinnämnden vid tillämpningen av bestämmelserna i RB 8:7 på otillåtna dispositioner över klientmedel i stort sett följt den i straffrättsligt hänseende uppdragna gränsen mellan förskingring (BrB 10:1) och olovligt förfogande (BrB 10:4). Det avgörande har alltså varit hur det förhållit sig med advokatens likviditet och solvens under den tid då han på otillåtet sätt förfogat över klientmedel. Har advokaten varit illikvid eller insolvent, har man ansett att han därmed satt redovisningsskyldighetens behöriga fullgörande i fara, och förfarandet har då bedömts så, att advokaten uppsåtligen gjort orätt i sin verksamhet. RB 8:7 första stycket har tillämpats och påföljden regelmässigt blivit uteslutning ur advokatsamfundet. Någon enstaka gång har omständigheterna ansetts mildrande och påföljden bestämts till varning; så i fallet *TSA 1958 s. 143 (I:II)*.

Denna rättstillämpning kan ibland framstå såsom sträng, t. ex. när advokaten senare faktiskt fullgjort sin redovisningsskyldighet med medel, som han anskaffat genom att indriva utestående fordringar eller genom att sälja eller pantsätta tillgångar, som i och för sig inte kan betecknas som likvida; se t. ex. fallen *TSA 1951 s. 6 (I:II)*, *1953 s. 20 (I:I)*, *1954 s. 22 (I:III)* och *1956 s. 8 (I:I)*. Å andra sidan får man komma ihåg att en advokats redovisningsskulder i princip när som helst är förfallna till betalning. Ett uppdrag kan återkallas, och advokaten kan på grund därav vilken dag som helst bli skyldig att redovisa. Han har ingen rätt att begära att klienten skall vänta på sina pengar, så att advokaten blir i tillfälle att anskaffa erforderliga medel för redovisningsskyldighetens fullgörande. Dessutom vore det onekligen egendomligt, om ett förfarande, som enligt brottsbalken är straffbart såsom förskingring, inte skulle bedömas såsom en uppsåtligen begången orätt. Den stränga straffrättsliga bedömningen har emellertid kritiserats.³

² Se också *Wiklund* i *TSA 1966 s. 271—305*.

³ Se därom bl. a. *Beckman m. fl. I s. 404*.

När omständigheterna inte givit vid handen annat än att advokaten varit likvid och solvent, har ett olovligt förfogande över klientmedel bedömts allenast såsom ett åsidosättande av de plikter som åvilat vederbörande som advokat, och RB 8:7 andra stycket har tillämpats. Påföljden har i allmänhet bestämts till varning, undantagsvis erinran. Vid mycket ringa förseelser har man nöjt sig med ett uttalande.

Man kan naturligtvis ställa frågan om det är riktigt att på ett olovligt förfogande, som inte innefattar förskingring, tillämpa RB 8:7 andra stycket och om inte paragrafens första stycke borde tillämpas. Visserligen anfördes i processlagberedningens betänkande underlåtenhet att iakttaga föreskriften om penningmedels och andra tillgångars avskiljande från egna tillhörigheter såsom exempel på fall hanterliga under bestämmelsen i RB 8:7 andra stycket,⁴ men när detta betänkande avgavs, fanns inte något stadgande om straff för olovligt förfogande över penningmedel. Sådant stadgande infördes först genom 1942 års ändringar i strafflagen. Det oaktat återgavs processlagberedningens uttalande i sak oförändrat i *Gärdes* m. fl. sju år senare utgivna kommentar till rättegångsbalken.⁵ Ehuru olovligt förfogande efter 1942 års lagändringar — och numera enligt brottsbalken — utgör ett uppsåtligt brott, talar också mycket starka sakskalet för att första stycket i RB 8:7 i regel inte bör tillämpas på ett sådant förfogande, när inte förskingringsrekvisiten föreligger. Uttrycket "uppsåtligen gör orätt" bör ges en begränsad innebörd och reserveras för förfaranden, som innefattar ett visst moment av oredlighet eller ohederlighet.⁶ Ett olovligt förfogande *kan* utgöra en ytterst ringa förseelse, t. ex. om en välsituerad advokat, som inte har några skulder, sätter in ett mindre klientmedelsbelopp på sin egen bankräkning. Mycket ofta är förhållandena sådana, att det skulle framstå såsom direkt orimligt och stötande att beteckna advokatens förfarande såsom "uppsåtlig orätt".

Emellertid kan detta inte sägas generellt. Omständigheterna vid olovliga förfoganden kan, även om samtliga förskingringsrekvisit inte föreligger eller i varje fall inte kan styrkas, vara så graverande att advokaten måste sägas ha uppsåtligen gjort orätt i sin verksamhet. Så har också i praxis olovligt förfogande några gånger bedömts. I fallet *TSA 1953 s. 24 (I:III)* fann styrelsen sålunda det olovliga förfogande som förekommit vara "av sådan omfattning och beskaffenhet" att advokaten måste anses ha därigenom uppsåtligen gjort orätt i sin verksamhet. Enahanda bedömning förekom i fallet *TSA 1958 s. 142 (I:I)*, där en advokats olovliga förfoganden (jämte vissa bokföringsåtgärder) ansågs

⁴ PLB s. 133.

⁵ *Gärde* s. 75.

⁶ Se därom 1959 års stadgekommittés betänkande s. 124—126.

ha varit "av den allvarliga natur" att RB 8:7 första stycket borde tillämpas. På samma sätt bedömdes olovliga förfoganden i fallet *TSA 1964 s. 26 (1:1)*. Även i fallet *TSA 1969 s. 20 (2)* tillämpades RB 8:7 första stycket på olovliga förfoganden av en advokat, som genom underlåtenhet att föra räkenskaper omöjliggjort ett bedömande av i vad mån han varit likvid.⁷

De fall som blivit föremål för bedömande i den disciplinära verksamheten avser alla överträdelse av uttryckliga bestämmelser i lag och/eller bokföringsreglemente. Mycket utrymme för överväganden av vad god advokatsed därutöver kan anses kräva föreligger inte. Här — liksom i fråga om bokföringen — kräver god advokatsed helt enkelt att advokaterna efterlever bestämmelserna (3 § SRGA).

Här skall emellertid något beröras en typ av otillåtet förfogande, som — att döma av de ganska talrika referaten av sådana fall — tycks vara svårt att helt bringa ur världen, nämligen vad man skulle kunna kalla för de hemliga arvodesuttagen. Därmed åsyftas de fall där en advokat utan klientens vetskap tillgodogör sig arvode (i regel arvode a conto) ur medel, som han uppburit för klientens räkning och förvaltar med redovisningsskyldighet. Även om en advokat ofta försvarar ett sådant handlande därmed att det belopp som han tillgodogjort sig inte överstiger s. k. "intjänat" arvode, är förfarandet otvivelaktigt stridande mot god advokatsed. Även klienten bör ju ha möjlighet att bedöma om arvodesuttaget är rimligt och skäligt. Ett uppdrag kan utveckla sig så, att advokaten slutligen inte kan skäligen beräkna arvodet till så högt belopp som han redan uttagit, och risk föreligger för att advokaten övervärderar det arbete han utfört innan arvodesuttaget sker.

Redan av 1953 års bokföringsreglemente framgick, ehuru inte med önskvärd tydlighet, att sådana hemliga arvodesuttag inte var tillåtna, och detta förhållande påpekades i ett flertal avgöranden i den disciplinära verksamheten. 1966 års bokföringsreglemente lämnar inte något som helst rum för tvekan i detta avseende. I 4 § stadgas uttryckligen att klientmedel — förutom för utbetalningar till klienten eller för dennes räkning samt för täckande av utlägg, som advokaten haft för klienten — endast får användas för täckande av arvode, som debiterats klienten i denne tillställd räkning eller redovisning eller annan därmed likvärdig skriftlig handling, och motsvarande bestämmelser om bokföringen på klientmedelskonto har meddelats i 9 §. Kravet på skriftlig debitering är motiverat därav att det annars skulle vara alltför lätt för en advokat att påstå att klienten muntligen underrättats, ett påstående som nästan aldrig skulle kunna motbevisas.

⁷ Till det sagda se *Söderlund*, RB I s. 177 och 183.

Hur pass sträng den disciplinära reaktionen mot hemligt uttalande av arvode blir beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Därvid synes bl. a. böra beaktas att om arvodesuttaget gjorts från en för flera klienter gemensam bankräkning, så kan det otillåtna uttaget innebära ett otillbörligt förfarande mot alla klienter, för vilka medel inestår på räkningen. Om denna fråga hänvisas till fallet *TSA 1952 s. 16 (I:III)* med kommenterande not.

En fråga, som inte är behandlad vare sig i rättegångsbalken eller i bokföringsreglementet, är frågan om advokats skyldighet att göra klientmedel räntebärande för klientens räkning. I fråga om vissa slag av klientmedel gäller särskilda lagbestämmelser. Beträffande förmyndarmedel finns sålunda föreskrifter i 15 kap. 4—7 §§ föräldrabalken och beträffande konkursbomedel i 58 § konkurslagen. Om förordnad boutredningsmans förvaltning av dödsboets penningmedel stadgas i 19 kap. 14 § ärvdabalken att medlen, om de göres räntebärande genom insättning i bank, skall insättas i dödsboets namn, medan stadgandet inte innehåller någon föreskrift om att medlen *skall* göras räntebärande. I boutredningsmannens allmänna plikt att förvalta boet på bästa sätt måste emellertid anses ingå skyldighet att göra dödsboets medel räntebärande, i den mån boutredningsmannen inte behöver hålla medlen tillgängliga för bestridande av löpande utgifter för dödsboet.⁸ Detsamma måste anses gälla vid dödsboförvaltning utan boutredningsmannaförordnande.

I fallet *TSA 1958 s. 146 (I:VII)* uttalade advokatsamfundets styrelse att en advokat, som omhänderhade en boutredning, och under avsevärd tid haft dödsboets medel inestående på sin allmänna checkräkning för klientmedel, förfarit oriktigt genom att inte insätta dessa medel på bankräkning i dödsboets namn samt genom att inte göra medlen räntebärande, i den mån de ej behövde tas i anspråk för löpande utgifter. I fallet *TSA 1962 s. 10 (I:IV)* uttalade styrelsen att en advokat, som under en tid av ett år och tre månader haft hand om ett belopp av 16 000 kr för ett dödsbos räkning och som haft beloppet inestående på allmän klientmedelsräkning i bank, med hänsyn till omständigheterna bort göra medlen räntebärande för vederbörandes räkning. Fallet *TSA 1966 s. 29 (3)* gällde en advokat, som förordnats till boutredningsman i ett dödsbo. Inför ett till viss dag utsatt arvskifte överförde han ca 16 000 kr från dödsboets sparkasseräkning till checkräkning i dödsboets namn för att vid skiftet kunna utbetala skifteslikviderna i checker. På grund av

⁸ I detta sammanhang må erinras om att enligt den mening jag uttalat i *TSA 1966 s. 279—282* en advokat inte får ha förmyndarmedel, konkursbomedel eller dödsbomedel ens till någon del inestående på annan bank- eller postgiroräkning en sådan som öppnats i myndlingens, konkursboets resp. dödsboets namn. Jfr fallen *TSA 1953 s. 26 (I:V—VI)*, *1957 s. 50 (I:VIII)*, *1958 s. 146 (I:VII)* samt *1692 s. 9 (I:II)* och *s. 10 (I:IV)*.

tvist mellan dödsbodelägarna kunde något arvskifte inte komma till stånd den utsatta dagen, och advokaten nödgades ungefär fyra månader senare förrätta tvångsskifte, som på grund av vissa dödsbodelägars underlåtenhet att godkänna skiftet vann laga kraft först efter ytterligare nära fyra månader. Advokaten lät under tiden dödsboets medel kvarstå på checkräkningen till dess att medlen efter skiftets lagkraftvinnande utbetalades. Styrelsen, som fann advokaten vara utan skuld till dröjsmålet med arvskiftet, uttalade att det varit hans skyldighet att, då arvskiftet på grund av tvist mellan dödsbodelägarna drog ut på tiden, ånyo överföra dödsboets banktillgodohavande till räntebärande räkning.

Frågan i vad mån en advokat är skyldig att göra klientmedel räntebärande för klientens räkning — och sålunda redovisa ränta till denne — har varit mycket omdiskuterad i England. Där har frågan lösts genom en av The Law Society's styrelse med stöd av Solicitors Act och med godkännande av the Master of the Rolls utfärdad författning, Solicitors' Accounts (Deposit Interest) Rules, 1965. Enligt rule 2 i de sålunda utfärdade bestämmelserna skall en solicitor förränta klientmedel för klientens räkning, när med hänsyn till alla omständigheter (däribland beloppets storlek och den tid under vilken medlen kan beräknas bli förvaltade av solicitor) ränta "in fairness to the client" bör tillkomma denne. Därefter ges den tillämpningsregeln ("without prejudice to the generality of rule 2") att "fairness to the client" skall anses kräva att denne tillgodoföres ränta, när ett för en klient uppburet belopp överstiger £ 500 samt det vid beloppets mottagande är osannolikt att det samma inom två månader kommer att utbetalas eller reduceras till ett belopp understigande £ 500.⁹ The Law Society's styrelse har emellertid understrukit att denna tillämpningsföreskrift inte rubbar den i rule 2 uttalade allmänna regeln; belopp överstigande £ 500 kan, om beloppet är stort, bära förräntas för klientens räkning, även om det sannolikt kommer att förvaltas av solicitor under kortare tid än två månader, och detsamma kan gälla om belopp understigande £ 500, därest beloppet kan beräknas komma att inestå väsentligt längre tid än två månader. Det krävs alltid "a fair and commonsense balance" mellan beloppet och tidsfaktorn.¹⁰

I maj 1967 gjorde det danska advokatnævnet (i motiveringen till beslutet i ett disciplinärende) ett i *AB 1967 s. 123* refererat uttalande, som gav uttryck för samma principiella uppfattning som den engelska. AN uttalade sålunda att det måste vara en advokats plikt att på "saerskilt konto" (varmed avsågs räntebärande konto) insätta "større beløb", som inestår "i laengere tid". Det har upplysts att regeln i praxis till-

⁹ *Cordery* s. 683—684.

¹⁰ *Solicitors' Accounts, Compensation Fund and Practice Rules* s. 35—36.

lämpas så, att klientmedelsbelopp, som överstiger ca 10 000 kr och som beräknas innestå under längre tid än två månader, bör insättas till särskild förräntning för klientens räkning.¹¹ Eljest kan beloppen innestå på advokatens vanliga klientmedelsbankräkning, och advokaten anses då berättigad att tillgodogöra sig den ränta som kan uppkomma.

Spörsmålet i vad mån en klient har rätt att fordra att advokaten skall göra av honom för klientens räkning uppburna medel räntebärande och redovisa räntan till klienten är i första hand en civilrättslig fråga. Är advokaten civilrättsligt skyldig att göra klientmedel räntebärande för klientens räkning, måste också god advokatsed kräva att han fullgör denna skyldighet. Hur det civilrättsligt förhåller sig med en sysslomans skyldighet att förränta omhänderhavda medel är inte klart,¹² och en närmare analys av den frågan faller utom ramen för detta arbete.

Betraktar man problemet såsom en fråga om vad god advokatsed kräver, torde det vara svårt att finna någon annan lösning än den som man i princip kommit fram till i England och Danmark och sålunda låta avgörandet bero på omständigheterna, främst det omhänderhavda beloppets storlek och den tid under vilken beloppet kan beräknas innestå hos advokaten. Denna tankegång ligger också delvis till grund för den i 2 § tredje stycket 1966 års bokföringsreglemente meddelade föreskriften att bank- eller postgiroräkning för klientmedel skall, förutom i de fall då lag så föreskriver, vara öppnad i klientens namn, då detta med hänsyn till beloppets storlek, tiden för förvaltningen eller omständigheterna i övrigt måste anses lämpligt.¹³ Regeln torde kunna formuleras så, att advokaten är skyldig att göra omhänderhavda medel räntebärande för klientens räkning, om med hänsyn till samtliga omständigheter, främst beloppets storlek och/eller tiden för förvaltningen, skälig hänsyn till klienten kräver att han tillgodoföres ränta. Någon bestämd belopp- eller tidsgräns är svårt att ange. Bör medlen hållas tillgängliga för bestri- dande av utgifter för klientens räkning, kan denne inte rimligen be- gära att medlen också skall göras räntebärande.¹⁴

En regel om att *alla* klientmedel skall göras räntebärande för klien- tens räkning skulle vara olämplig och opraktisk. Den skulle göra det praktiskt taget omöjligt för en advokat att begagna sig av en för flera klienter gemensam checkräkning (eller gemensamt postgirokonto) för klientmedel och tvinga många att öppna ett mycket stort antal separata sparkasseräkningar eller andra räntebärande räkningar (en gemensam

¹¹ Se *Østergaard* i AB 1970 s. 71—72 och s. 273.

¹² Jfr *Rodhe* s. 482—483 och s. 577—578 samt *Gunvor Wallin* s. 42—48.

¹³ Se härtill *Wiklund* i TSA 1966 s. 277—278. Att inte enbart förräntningssyn- punkten föranlett denna föreskrift framgår bl. a. därav att även postgiroräkning nämnts.

¹⁴ Se i frågan även *Vinge* s. 53—54.

sådan räkning skulle ofta föranleda ganska tidsödande ränteberäkningar). Vinsten för klienterna skulle i regel bli obetydlig, om ens någon; ej sällan skulle räntan inte ens täcka skälig ersättning för advokatens ökade besvär. Är det fråga om mindre klientmedelsbelopp eller kortare förvaltningsstid, torde det också vara ytterligt sällsynt att klienten förväntar sig någon ränta. Skulle advokaten göra sig skyldig till väsentligt dröjsmål med redovisning och utbetalning av anförtrodda medel till klienten, torde dock god advokatsed kräva att han ersätter den ränteförlust som förorsakats av dröjsmålet.¹⁵

Om nu advokatens plikt att göra klientmedel räntebärande är begränsad på det sätt som ovan antagits, inställer sig emellertid frågan huruvida advokaten kan anses skyldig att till klienten redovisa ränta, som uppkommit därigenom att han, utan att ha någon plikt därtill, faktiskt haft medlen innestående på en räntebärande bankräkning. Bland advokaterna har yppats delade meningar i frågan huruvida advokaten i ett sådant fall är skyldig att till klienten redovisa den faktiskt upplupna räntan. Av några har sagts att det principiellt är oegentligt att en advokat skall kunna bereda sig viss inkomst i form av räntor på andras pengar. Andra har hävdats att, när klienten inte har någon rätt att fordra ränta, så är det klienten ovidkommande, om advokaten har pengarna på räntebärande eller icke räntebärande bankräkning, varför advokaten bör vara berättigad att tillgodogöra sig eventuellt uppkommen ränta. Sistnämnda uppfattning är den som råder i Danmark, synbarligen också i England.

För egen del vill jag, om ock med någon tvekan, ansluta mig till samma uppfattning. Skälen härtill är framförallt att det för varje särskild klient regelmässigt rör sig om ett obetydligt räntebelopp och att den sannolika följden av en skyldighet i dessa fall att redovisa ränta till klienten skulle bli den, att advokaten övergick till att använda checkräkning och därmed besparade sig visst besvär. Ett korrektiv mot missbruk föreligger också, om man upprätthåller den förut omnämnda regeln om skyldighet att ersätta ränteförlust, som förorsakats av väsentligt dröjsmål med redovisning och utbetalning till klienten.

9 KAP. SKYLDIGHET ATT BESVARA SKRIVELSER

En engelsk domare, Lord Somervell, yttrade i en dom 1958 (Klinger v. Beach) att "it would be wrong to hold a professional man guilty of negligence because everything is not dealt with by return of post".¹

¹⁵ Jfr *Axel H. Pedersen*, *Advokatgerningen* II s. 209—210.

¹ *Cordery* s. 189.

I detta uttalande kan man utan vidare instämma. Ingen kan begära eller förutsätta att en advokat alltid skall vara i tillfälle att omgående besvara alla brev, som han får mottaga i sin verksamhet. Han kan vara sjuk, bortrest eller upptagen av sammanträden eller annat arbete.

Lika klart är å andra sidan att en advokat enligt god advokatsed är skyldig att besvara ankommande skrivelser, förutsatt att dessa tarvar ett svar.² Detta gäller oavsett vem skrivelsens avsändare är: en klient, en myndighet, en motpart, en kollega eller någon annan. Man kan också i princip begära att svaret skall avlätas utan dröjsmål, i varje fall utan onödigt dröjsmål.

Hur pass stränga krav man i detta hänseende bör ställa på en advokat synes vara en fråga, till vilken man i olika länder har något varierande inställning. I England förefaller man att vara mycket tolerant mot advokaterna och välvilligt överse med även mycket avsevärda dröjsmål med besvarande av brev. Endast i mycket grava fall har underlåtenhet eller dröjsmål med att svara på brev bedömts såsom "professional misconduct". *Sir Thomas Lund* nämner endast ett exempel. En solicitor hade under tiden juni 1944—februari 1947 underlåtit att besvara 60 brev; han svarade först efter påstötning från The Law Society, vars skrivelser han till en början inte heller besvarade.³ Åtminstone för en svensk bedömare ter det sig inte särskilt överraskande att han av the Disciplinary Committee ansågs ha gjort sig skyldig till "professional misconduct".

I de nordiska länderna bedöms underlåtenhet eller otillbörligt dröjsmål med att besvara brev såsom ett åsidosättande av advokatplikerna. Särskilt i Danmark har man under senare år skärpt attityden mot vad man med en välfunnen benämning kallar "smøleri", dvs. allt slags obehörigt dröjsmål med att utföra uppdrag, att svara på brev, särskilt från uppdragsgivare, och att svara på hänvändelser från advokatsamfundet och dess organ. I fall, som i regel synes ha innefattat förseelser i alla dessa avseenden, har advokatnaevnet under 1960-talet och senare flera gånger dömt vederbörande advokat att böta avsevärda belopp, och vid återfall har t. o. m. suspension förekommit.⁴ Bakom denna skärpta attityd ligger otvivelaktigt medvetandet om att den nonchalans som de ifrågavarande förseelserna ådagalägger är ägnad att minska det allmänna förtroendet för advokaterna.

² En numera avliden, mycket framstående svensk advokat berättade en gång för mig att han, när han med brev tillställt en person ett belopp och hemställt om kvitto, av princip också brukade skriftligen erkänna mottagandet av kvittot! Detta synes vara en väl långt driven artighet. Skulle den andra parten vara lika artig, förefaller det bli ett bekymmersamt problem hur man skall kunna få ett slut på korrespondensen.

³ *Lund, Solicitors* s. 63—64.

⁴ Se t. ex. AB 1960 s. 103 och 1965 s. 93.

Det skulle föra för långt att här referera alla — eller ens flertalet — avgöranden i den disciplinära verksamheten inom Sveriges advokatsamfund. Därom hänvisas till referaten i TSA och till tidskriftens samlingsregister. Vissa iakttagelser bör dock redovisas.

I ett stort antal fall har vederbörande advokat försvarat — eller i varje fall förklarat — sin underlåtenhet att besvara brev eller sitt dröjsmål med besvarandet därmed att han varit överansträngd, att han varit överhopad av arbete eller att han haft svårigheter med personal etc. I regel har sådana invändningar inte godtagits såsom giltig ursäkt; man har ansett att advokaten åtminstone bort erkänna brevens mottagande.

I några fall har advokaten gjort gällande att innehållet i ett mottaget brev inte varit sådant att han haft någon skyldighet att svara. I fallet *TSA 1961 s. 28 (2:II)* hävdade advokaten detta i fråga om upprepade skrivelser från motpartens advokat med förfrågan om hur advokatens huvudman ställde sig till visst anspråk från motpartens sida. Advokaten gjorde gällande att breven var att betrakta som kravbrev, som inte behövde besvaras, om man bestred kravet, vilket hans klient gjorde. Styrelsen godtog inte denna invändning utan tilldelade advokaten erinran för det han underlåtit att besvara kollegans skrivelser. Fallet *TSA 1966 s. 32 (4:III)* gällde en advokat, som förordnats till interimsförvaltare i en konkurs och som uraktlåtit att besvara en skrivelse från en annan advokat, vilken såsom ombud för en av konkursborgenärerna i skrivelsen hemställde att få en förteckning över borgenärerna i konkursen. Advokaten ansåg sig inte ha varit skyldig att tillhandahålla en sådan förteckning och åberopade bl. a. detta som förklaring till att han lämnat kollegans skrivelse obesvarad. Styrelsen uttalade att det ålegat advokaten att besvara brevet.

I ett fall, *TSA 1962 s. 10 (2:I)*, åberopade en advokat som förklaring till sin underlåtenhet att besvara två brev från klientens motpart att breven omgående vidarebefordrats till klienten och att denne instruerat advokaten att ej besvara breven, enär brevskrivaren redan tidigare fått svar på de i breven framställda frågorna. Styrelsen uttalade att advokaten bort erkänna mottagandet av breven och underrätta brevskrivaren om sin huvudmans instruktioner. Då advokaten genom sin underlåtenhet härutinnan brutit mot god advokatsed och förty åsidosatt sina plikter som advokat, tilldelades han erinran.

Beträffande den disciplinära påföljden för underlåtenhet eller obehörigt dröjsmål med att besvara brev är att märka att förseelsen ofta förelegat till bedömande jämsides med andra förseelser av samma advokat. När påföljden avsett flera förseelser, visar avgörandet ingenting om vad påföljden skulle ha blivit, om endast en förseelse förelegat.

När här ifrågavarande förseelse förelegat isolerad, har påföljden i re-

gel bestämts till erinran. Därvid bör beaktas att underlåtenheten eller dröjsmålet i allmänhet avsett inte bara en skrivelse utan också en eller flera ytterligare skrivelser, i vilka brevskrivaren påmint om svar. När underlåtenheten eller dröjsmålet avsett en enda skrivelse, har man ej sällan nöjt sig med ett uttalande. Endast en enda gång synes varning ha meddelats, nämligen i fallet *TSA 1961 s. 28 (2:1)*. Fallet avsåg underlåtenhet att besvara upprepade skriftliga förfrågningar från en domstol i ett mål om betalningsföreläggande. Med nio röster mot två beslöt styrelsen tilldela advokaten varning. Minoriteten röstade för erinran.

I DRGA har förevarande fråga så till vida behandlats, att i Afsnit VI under 2. d. föreskrivits att en advokat inte får underlåta att på förfrågan lämna sin uppdragsgivare eller en i saken intresserad advokat meddelande om förloppet av en sak eller ett ärende. NRGÄ innehåller inte någon särskild bestämmelse i ämnet. I SRGA har i 4 § intagits följande stadgande:

"Advokat är skyldig att utan dröjsmål besvara i hans verksamhet ankommande skrivelser.

Kan en skrivelse inte utan dröjsmål besvaras i sak, bör skrivelsens mottagande erkännas och advokaten återkomma med svar så snart ske kan."

Häremot svarande bestämmelser har upptagits även i FRGA (4 § första och andra styckena). I ett tredje stycke har tillagts att en skrivelse, såvitt möjligt, bör besvaras på det språk den skrivits ävensom att en advokat, som meddelat att han handlägger ärenden på främmande språk, är skyldig att vid behov använda detta språk i sin brevväxling.

10 KAP. ACKVISATION; REKLAM

10.1. Allmänt

Ackvisions- och reklamverksamhet från enskilda advokaters sida betraktas i de flesta länder som otillåten.

Enligt TRGA § 60 handlar en advokat "standeswidrig, wenn er um Praxis wirbt". Därjämte meddelas i TRGA ett flertal detaljbestämmelser, avsedda att förhindra olika former av ackvisation eller reklam. Bestämmelserna är utomordentligt stränga. Säkerligen får de ses mot bakgrunden av att en advokat enligt BRAO är "ein Organ der Rechtspflege" och att det därför skulle strida mot advokatyrets värdighet att han i någon form bedriver reklam eller annan form av verksamhet för att skaffa sig klienter. En annan tämligen självklar grund är att man vill förhindra illojal konkurrens mellan advokaterna.

I England är man i princip lika restriktiv. Det betraktas som "cont-

rary to professional etiquette for a barrister" att göra någonting eller tillåta annan att göra någonting, som innebär reklam,¹ och man upprätthåller ytterligt stränga regler till förhindrande av varje tänkbar form av reklam eller ackvisition. Men man är i det närmaste lika sträng mot solicitors. I Solicitors' Practice Rules 1936, som med stöd av bemyndigande i Solicitors Act och med godkännande av the Master of the Rolls utfärdats av The Law Society's styrelse, förbjödes i rule 1 varje direkt eller indirekt åtgärd för att söka värva klienter genom "touting" (kan kanske lämpligen översättas "klientfiske") eller "advertising". I därpå följande rules förbjödes särskilda former av försök att värva klienter (underbjudande i fråga om arvoden, delning av arvode m. m.).

I USA är den principiella inställningen densamma. ARGÅ 1969 innehåller — liksom tidigare ARGÅ 1908 — ett flertal bestämmelser, som förbjuder olika former av ackvisitionsverksamhet och reklam. I dessa regler har också angivits skälen varför man inte kan tillåta en ohämdad annonsering (EC 2—9). Där har bl. a. uttalats att grunden ligger i hänsyn till ett allmänt intresse: Konkurrerande annonsering från advokaternas sida skulle uppmuntra till extravaganta, självberömande och braskande annonser, varigenom allmänheten skulle kunna missledas. Sådana annonser skulle vidare oundvikligen framkalla orealistiska förväntningar i enskilda fall och skapa misstro mot lagen och mot advokaterna. I förslaget till ARGÅ 1969 framhölls också att dylik annonsering skulle obehörigen påverka klienters val av advokat.

I Sverige höll *Thure Essén* ett föredrag i reklamfrågan vid advokatsamfundets årsmöte 1932.² Han intog en mycket avvisande hållning mot advokatreklam över huvud taget, bl. a. mot annonsering, och ansåg det synnerligen önskvärt att den individuella reklam och annonsering som vid den tiden utövades av samfundets ledamöter inskränktes. Sin åsikt motiverade han väsentligen därmed att advokaten såsom "ett organ i rättsvårdens tjänst och ett led i rättstillämpningen" inte kunde göra reklam för sin verksamhet på ett sätt som jämställde advokatverksamheten med "vanlig affärsverksamhet". I den efterföljande diskussionen var meningarna delade. Vissa talare instämde med Essén. Andra framhöll att i varje fall i landsorten ett behov av individuell annonsering förelåg och att man inte borde sätta likhetstecken mellan reklam och annonsering.

Vid advokatsamfundets årsmöte 1953 var frågan ånyo uppe till behandling. *Bertil Peyron* höll ett föredrag,³ i vilket han delvis tog av-

¹ Boulton s. 53.

² SAF 1932 s. 31—45.

³ TSA 1953 s. 274—281.

stånd från de argument som tidigare anförts mot ackquisition och reklam för advokatverksamhet. Rent begreppsmässigt ansåg Peyron någon avgörande skillnad mellan affärsmännens och advokaternas yrkesverksamhet knappast föreligga. Å andra sidan framhöll han vikten av begränsningar till förhindrande av illojala och olämpliga ackquisitions- och reklammetoder. Den följande diskussionen tog huvudsakligen sikte på olika detaljfrågor.

Under 1950-talet tillsatte advokatsamfundets styrelse en kommitté för utredning av hithörande frågor, men kommittén upplöstes efter några år utan att ha framlagt något betänkande.

Några allmänna bestämmelser i ämnet har över huvud taget inte utfärdats av styrelsen förrän genom SRGA, varom mera i det följande.

I Danmark upptogs bestämmelser i ämnet i de kollegiala regler som utfärdades av sagförrådet 1943.¹ DRGA (utfärdades 1956) behandlas frågorna i olika punkter under Afsnit II och III.

I Norge framlade en av Den Norske Sakførerforening tillsatt reklamkommitté år 1938 ett förslag till regler för den individuella reklamen.⁴ Förslaget blev utsatt för skarp kritik,⁵ varpå kommittén 1939 framlade ett nytt förslag.⁶ Efter remissbehandling hos avdelningarna antogs reklamregler av representantskapet 1939.⁷ År 1950 genomfördes en ändring i dessa regler.⁸ År 1952 framlades ett förslag till nya reklamregler.⁹ Förslaget vållade ganska starka meningsskiljaktigheter vid representantskapsmöte,¹⁰ och en ny kommitté tillsattes. Nya reklamregler antogs därefter av representantskapet 1954.¹¹ De nya reglerna föranledde protester,¹² och 1957 framlades ett nytt förslag,¹³ som samma år antogs av representantskapet.¹⁴ Reglerna har därefter ersatts av bestämmelser i NRG, som antogs av representantskapet 1967.

Finlands Advokatförbund antog reklamregler redan 1926.¹⁵ Därefter fastställde advokatförbundet 1962 anvisningar angående reklam för advokatverksamhet.¹⁶ Dessa anvisningar har 1972 ersatts med nya bestämmelser (FRR), vilka dock i flertalet avseenden inte innebär några väsentliga ändringar.

⁴ NSB 1938 s. 14—16.

⁵ NSB 1938 s. 42—43 och s. 69—70.

⁶ NSB 1939 s. 32 ff., TSA 1939 s. 145—155.

⁷ NSB 1939 s. 75—76.

⁸ NSB 1950 s. 83.

⁹ NSB 1952 s. 37 ff.

¹⁰ NSB 1953 s. 132 ff.

¹¹ NSB 1954 s. 101—104.

¹² NSB 1955 s. 98.

¹³ NSB 1957 s. 18—20.

¹⁴ NSB 1957 s. 101—103.

¹⁵ SAF 1932 s. 36. Se också *Godenhielm* i *Defensor Legis* 1937 s. 234—235

¹⁶ Se därom *Wiberg* i *TSA* 1962 s. 567—569.

Om de nordiska advokatorganisationernas inställning till enskild advokats ackquisition och reklam kan konstateras att man är väsentligt mindre sträng än vad som är fallet i Tyskland, England och USA (f. ö. även andra länder). Man har visserligen skarpt reagerat mot olika former av olämplig ackvisionsverksamhet, men särskilt i fråga om annonsering anser man advokaterna ha betydligt större frihet än vad de har i andra länder. Medan man där principiellt ställer sig avvisande till att advokater annonserar om sin verksamhet, är detta i de nordiska länderna i princip tillåtet, låt vara att man uppställer betydande restriktioner i fråga om annonsernas innehåll och form. De nordiska advokatorganisationernas inställning i denna fråga står knappast i fullgod överensstämmelse med IRGA, som i punkt 8 uttalar: "It is contrary to the dignity of a lawyer to resort to advertisement".¹⁷

Såsom nämnts i det föregående har den avvisande inställningen till individuell ackvisions- och reklamverksamhet både utomlands och i Sverige motiverats med advokatens ställning såsom ett rättskipningens eller rättens organ. Även om man, i likhet med mig, tar avstånd från denna uppfattning,¹⁸ föreligger mycket goda skäl att inte tillåta en ohämmad ackvisions- och reklamverksamhet av enskilda advokater. Det främsta skälet är att illojal konkurrens måste motarbetas. Lika väl som det allmänna genom lagstiftning reagerar mot illojal konkurrens mellan andra näringsutövare, finns det anledning att förebygga sådan konkurrens mellan advokater. En omfattande reklam kostar vidare mycket pengar, och kostnaderna torde i sista hand drabba konsumenterna (klienterna). Det finns alla skäl att inte fördyra advokaternas tjänster åt allmänheten genom höga reklamkostnader. Slutligen förtjänar de skäl som anförts i ARGA 1969 och i förslaget till dessa regler allt beaktande. Otillbörliga ackvisidionsmetoder och ohämmad reklam kan vilseleda de människor som behöver advokathjälp och snedvrیدا valet av advokat; man vänder sig till den som presterar den mest lockande reklamen, ehuru han mången gång ingalunda är den som är kapabel att prestera det bästa arbetet.

10.2. Direkta eller indirekta hänvändelser för erhållande av uppdrag i aktuella fall

10.2.1. Allmänna regler

Alla direkta eller indirekta hänvändelser i syfte att få uppdrag av den som är i behov av advokathjälp är förbjudna både i Västtyskland, England och USA. I detta hänseende är den principiella uppfattningen i

¹⁷ Se *Axel H. Pedersen*, Advokatgärningen II s. 166

¹⁸ Se ovan s. 37—42.

de nordiska länderna densamma, ehuru man i Sverige och Finland medgivit vissa mindre avsteg från principen.

Vinge har uttryckt saken så, att det spontana utbudandet av tjänster genom hänvändelse till önskade klienter torde böra betraktas såsom otillåtet.¹⁹ Uttalandet är otvivelaktigt riktigt; uttrycket "torde böra" synes t. o. m. vara försiktigt i överkant. *Leif S. Rode* har framhållit det osmakliga och mot god advokatsed stridande i att en advokat "lusker om i förhørsrettens korridorer för å oppsnappe klienter blant dem som føres fram og tilbake til forhørsretten,"²⁰ *Bertil Peyron* har uttalat att en advokat naturligtvis i regel inte får "fiska uppdrag genom att till en klient in spe erbjuda sina tjenester i allmänhet eller i ett speciellt fall, exempelvis en process eller ett boutredningsoppdrag",²¹ och *Axel H. Pedersen* har starkt understrukt att en advokat inte får försöka förvärva sig uppdrag genom personliga hänvändelser, skriftliga eller muntliga.²²

I DRGA Afsnit III 1. förbjudes hänvändelse angående "tilbud om assistance" utan föregående anmodan liksom också hänvändelse till en obestämd krets.

Ur norsk praxis kan antecknas att advokatforeningens hovedstyre reagerat bl. a. mot att en advokat i ett brev till en fastighetsägare, som berördes av en vattenrätts sak, erbjudit sina tjänster i saken (*TSA 1935 s. 12*), mot att en advokat genom direkt hänvändelse sökt skaffa sig ett uppdrag som kommissionsombud (*NSB 1936 s. 17*) och mot att en advokat erbjudit sina tjänster åt en markägare i en expropriationssak (*NSB 1963 s. 202*). I NRGAs § 30 första stycket stadgas att personliga hänvändelser, skriftliga eller muntliga, för att skaffa sig uppdrag är förbjudna.

Även i FRR stadgas principiellt förbud för advokat att erbjuda sina tjänster (4 §).

I 6 § första stycket SRGA är också föreskrivet att en advokat inte får söka förskaffa sig uppdrag genom att i cirkulär eller på annat sätt hänvända sig till annan och erbjuda denne sina tjänster som advokat (om undantag från denna regel se i det följande).

I detta avseende överensstämmer de nordiska ländernas regler med IRGA.

En särskilt osmaklig form för hänvändelse till personer, som behöver advokathjälp, är vad som i England kallas "ambulance chasing", dvs. verksamhet som består däri att man, när en olyckshändelse inträffat

¹⁹ *Vinge s. 95.*

²⁰ *Rode, Forsvareren i praksis s. 4; även i TSA 1950 s. 82*

²¹ *Peyron i TSA 1953 s. 280.*

²² *Axel H. Pedersen, Advokatgerningen II s. 163—164.*

(det är särskilt fråga om trafikolyckor) skyndsamt söker upp den skadade — resp., om denne avlidit, hans efterlevande — och skaffar sig fullmakt att föra skadeståndstalan. Vederbörande "ambulance chaser" brukar därvid tillförsäkra sig 10 % av skadeståndet. Verksamheten har brukat bedrivas med bl. a. polismän som medhjälpare, och ibland har dessa arbetat så "energiskt" att "the ambulance chaser" hunnit besöka den skadades hustru och få fullmakt av henne samt infinna sig på sjukhuset, innan ambulansen med den skadade ännu anlämt dit.²³

Självfallet är ett sådant förfarande av en solicitor absolut förbjudet, och i Solicitors' Practice Rules 1936 har man infört en särskild bestämmelse (rule 4), som förbjuder varje form av samröre med ambulance chasers. Motsvarande gäller enligt ARGÄ i USA.

I stort sett torde vi i de nordiska länderna ha varit förskonade från denna form av ackvisitionsverksamhet. Ur dansk praxis kan emellertid antecknas ett fall, *SB 1938 s. 29—30*, där en advokat tilldelades advarsel för det han skaffat sig uppdrag genom samarbete med två agenter (arbetande under namnet "Alm. Trafikant-Sikring"), vilka kontaktade personer, som skadats vid trafikolyckor; advokaten avstod till agenterna viss del, i regel 3/10, av sitt arvode.

Att "ambulance chasing" i samtliga nordiska länder strider mot god advokatsed är höjt över varje tvivel.

En snarlik form av ackvisitionsverksamhet har förekommit, då det gällt att söka skaffa fullmakter från dödsbodelägare efter i utlandet avlidna personer.

Ett sådant fall hade man i Danmark 1935; *SB 1935 s. 73—76*. En advokat hade organiserat ett samarbete med personer i Amerika, som telegrafiskt underrättade honom om där inträffade dödsfall, när den avlidne efterlämnade arvingar i Danmark eller Sverige. Advokaten vände sig därefter till dessa arvingar och erbjöd sig att representera dem i dödsboet. Arvingarna fick lämna advokaten en enligt sitt innehåll oåterkallelig fullmakt, i vilken fullmaktshavaren tillförsäkrades 10 % av arvet. Fullmakterna vidarebefordrades av advokaten till de amerikanska kontakterna, som lyfte arven och redovisade till advokaten med avdrag av arvode, varpå advokaten vid redovisning till arvingarna drog av arvode för egen del (enligt egen uppgift i regel 5 à 7 1/2 %). Sagförelseavnet tilldelade advokaten irettesättelse och förbjöd honom att fortsätta med denna verksamhet. Det gjorde han emellertid, med påföljd att SN i nytt beslut dömde honom att böta 1 000 kr. Då advokaten ändock fortsatte med verksamheten, dömde SN honom att böta 4 000 kr, och detta beslut fastställdes av ØLR; *SB 1936 s. 53—56*.

²³ Lund, Solicitors s. 37.

I ett senare fall, *SB 1947 s. 3—4*, tilldelade SN en advokat irettesaettelse för det han åtagit sig att vara ordförande i styrelsen för ett aktiebolag, som bedrev fullmaktsfiske i utländska — särskilt amerikanska — dödsbon.

Dylikt "fullmaktsfiske" i utländska dödsbon anses med all säkerhet även i Sverige strida mot god advokatsed. En svensk advokat bör inte heller medverka i sådan verksamhet bedriven av utlänningar.

10.2.2. Vattenmål och därmed jämförliga ärenden

Särskild uppmärksamhet förtjänar de fall där flera personer har likartade intressen i ett ärende av rättslig natur, och advokaten företräder en eller flera av dem men inte alla. Frågan är i vad mån man då kan göra avkall på regeln att en advokat inte får söka skaffa sig uppdrag genom personliga hänvändelser och om man kan tillåta advokaten att erbjuda sina tjänster även åt de övriga intressenterna. Frågan har i Sverige väsentligen varit aktuell i två olika typer av fall. Det ena gäller vattenmål med ett flertal sakägare. Det andra gäller konkurser.

I Danmark och Norge är man inte benägen att medge några avsteg från huvudregeln.

I Sverige har frågan, såvitt angår vattenmål, några gånger varit föremål för bedömning av advokatsamfundets disciplinära organ.

Under år 1944 hemställde en advokat om ett uttalande av styrelsen huruvida hinder mötte mot att han i ett vattenmål, som berörde ett flertal sakägare, i cirkulär till dessa erbjöd sig att föra deras talan och därvid också förklarade sig villig att åtnöjas med den ersättning som domstolen kunde komma att förplikta motparten (sökanden) att betala.

Den senare frågan kommer att behandlas i ett följande avsnitt. I den första frågan gjorde styrelsen i mars 1944 följande uttalande, publicerat i *TSA 1947 s. 291 (4)*: "I regel strider det mot god advokatsed, om en advokat i anledning av en rättstvist, som berör ett flertal sakägare med överensstämmande intressen, genom utsändande av cirkulär till dessa sakägare söker förskaffa sig uppdrag att i saken föra deras talan. Undantag givas dock. Om exempelvis advokaten redan har uppdrag från någon av sakägarna att föra dennes talan i saken, samt det kan anses vara ett klientens eller rättsskipningens intresse att flera sakägare förena sig om gemensamt ombud, är det icke oförenligt med god advokatsed att genom hänvändelser till andra sakägare söka erhålla även deras uppdrag".

Frågan återkom i fallet *TSA 1960 s. 31 (3)*. Där hade en advokat till sakägarna i ett vattenmål utsänt en cirkulärskrivelse, i vilken han erbjöd sig att tillsammans med en ingenjörbyrå föra sakägarnas talan inför vattendomstolen mot den ersättning som domstolen komme att

förplikta sökanden (vattenfallsstyrelsen) att utge. Advokaten upplyste att han vid tiden för utsändande av cirkulärskrivelsen inte erhållit uppdrag från någon av sakägarna. Efter att ha inhämtat yttranden från avdelningsstyrelserna rörande de i ärendet föreliggande principfrågorna beslöt styrelsen att inte vidtaga disciplinär åtgärd men för advokaten framhålla vikten av att rätta sig efter det uttalande som publice-rats i TSA 1947 s. 291 (4).

I fallet *TSA 1966 s. 34 (7)* kom frågan ånyo upp och hänsköts denna gång till disciplinnämnden. Två advokater (en byråinnehavare och hans biträdande jurist) hade medverkat till att en civilingenjör till de sakägare som berördes av ett planerat företag, avseende sjöreglering och anläggande av ett kraftverk, utsänt en cirkulärskrivelse, i vilken han erbjöd sig att i samarbete med advokaterna biträda sakägarna kostnadsfritt, dvs. mot den ersättning som vattendomstolen förpliktade motparten att utge. De två advokaterna, som — i likhet med civilingenjören — redan vid tiden för utsändande av cirkulärskrivelsen haft uppdrag att biträda vissa av sakägarna, bestred att de genom sin medverkan till cirkuläret handlat i strid mot god advokatsed och uppgav att de med hänsyn till sina klienter funnit det önskvärt att "bredda underlaget för sakägarnas talan till den del denna skulle komma att avse gemensamma intressen" och att få till stånd "en om möjligt enig och väl representerad sakägaropinion omfattande ett stort antal sakägare". De sade sig också ha funnit det ur de enskilda sakägarnas synpunkt önskvärt att dessa erhöi en direkt till dem riktad information i sakfrågorna. DN, som fann advokaternas medverkan till cirkulärskrivelsens utsändande vara att bedöma på samma sätt som om de själva utsänt skrivelsen, uttalade att sådana omständigheter icke förelegat att advokaterna haft giltig anledning att genom cirkulär erbjuda sina tjänster åt sakägarna. DN fann därför cirkulärskrivelsens utsändande stridande mot god advokatsed och ansåg — på anförda skäl — även erbjudandet att utföra uppdraget kostnadsfritt strida mot god advokatsed. Vad advokaterna anført om syftet med cirkulärskrivelsens utsändande lämnades utan avseende av DN, som fann omständigheterna ge vid handen att syftet i främsta rummet varit att i advokatbyråns och ingenjörens eget intresse söka tillföra dem ytterligare uppdrag. Åtgärden betecknades av DN såsom en med olämpliga medel bedriven ackquisition, och de två advokaterna tilldelades erinran.

Beträffande det senast refererade fallet kan noteras att, när cirkulärskrivelsen utsändes, flera av sakägarna redan anlitat andra advokater i saken; det var också dessa advokater som anmälde förfarandet till advokatsamfundets styrelse. Huruvida de två anmälda advokaterna vid tiden för utsändandet av cirkulärskrivelsen haft kännedom om att vissa

av sakägarna redan vänt sig till andra advokater framgår ej av tidskriftsreferatet.

Disciplinnämndens avgörande i fallet TSA 1966 s. 34 (7) står uppenbarligen i god samklang med det i TSA 1947 s. 291 (4) återgivna uttalandet av advokatsamfundets styrelse.

Av detta uttalande torde till en början framgå att en advokat inte får rikta någon hänvändelse till sakägarna i ett vattenmål för att få deras uppdrag, om han inte redan representerar åtminstone någon sakägare. Att disciplinär åtgärd inte vidtogs i fallet TSA 1960 s. 31 (3) bör inte uppfattas såsom något avsteg från denna regel; det kan mycket väl ha berott på att vederbörande ansetts ha befunnit sig inom den "marginal för tillåtna felbedömningar", som alltid måste medges.

Av uttalandet och vad som därefter förekommit framgår vidare att syftet med en hänvändelse till andra sakägare än den eller dem som advokaten redan företräder inte enbart eller i främsta rummet får vara att skaffa advokaten ytterligare uppdrag och därmed tillföra honom ett ökat arvode. Åtgärden är tillåten endast under förutsättning att annat giltigt skäl kan åberopas. Ett sådant giltigt skäl har av advokatsamfundets styrelse angivits föreligga i det fall att det kan anses vara ett klientens eller rättskipningens intresse att flera sakägare förenar sig om gemensamt ombud. Med "klienten" åsyftas här givetvis den klient som advokaten redan har, inte den som han får, om hänvändelsen gör åsyftad verkan; den omständigheten att advokaten anser att det skulle ligga i en viss annan persons intresse att anlita honom utgör inte något godtagbart skäl för en hänvändelse till vederbörande i syfte att erhålla hans uppdrag.

Att det i de fall som här avses ej sällan är ett klientens eller rättskipningens intresse att flera sakägare förenar sig om gemensamt ombud kan svårligen bestridas. För klienten kan andra sakägars stöd vara till stor nytta, bl. a. med hänsyn till utredningar och kostnaderna för dessa. Anlitandet av gemensamt ombud kan förenkla handläggningen och är ägnat att nedbringa kostnaderna, vilket allt med fog kan betecknas såsom ett rättskipningens intresse. Finner en advokat att han av nu antydda skäl bör hänvända sig till sakägare, som inte redan anlitat honom, och söka erhålla även deras uppdrag, bör han emellertid förvissa sig om att klienten inte har något att invända däremot. Det kan ju tänkas att klienten inte vill att advokaten skall företräda någon annan än honom, och ett sådant önskemål från klientens sida måste advokaten respektera. Vet advokaten att en sakägare redan har anlitat annan advokat, bör han självfallet inte till denne sakägare rikta någon hänvändelse av det slag varom här är fråga.

De refererade fallen ur svensk praxis gäller samtliga vattenmål, men

samma regler är uppenbarligen att tillämpa i expropriationsmål eller andra liknande mål. Utrymme torde också finnas för anläggande av enahanda synpunkter i vissa andra fall. Så torde exempelvis vara fallet när fråga är om förfarande för inlösen av aktier enligt bestämmelserna i 223 § aktiebolagslagen. En ägare av minoritetsaktier kan i dessa fall ibland ha intresse av att andra minoritetsaktieägare gör gemensam sak med honom och anlitar samma ombud, och detta kan också förenkla och förbilliga förfarandet. Det behöver då enligt min mening inte strida mot god advokatsed att en advokat, som företräder en aktieägare, med klientens samtycke hänvänder sig till andra aktieägare och erbjuder sig att företräda även dem. Däremot föreligger ett klart brott mot god advokatsed, om en advokat, som inte företräder någon aktieägare i ett dotterbolag, spårar upp minoritetsaktieägare i detta bolag och erbjuder sig att föra deras talan under framhållande av att moderbolaget kommer att få betala kostnaderna.

När det gäller vattenmålen har den synpunkten framförts att en advokat skulle komma i ett olämpligt beroendeförhållande till klienten, om det är advokaten som tagit initiativet till uppdragsförhållandet.²⁴ Det synes dock diskutabelt om denna synpunkt kan tillmätas nämnvärd betydelse. Advokatens förmåga till självständigt ställningstagande gentemot klientens önskemål torde i högre grad bero av andra faktorer än av vem som tagit initiativet till uppdragsförhållandet.

Om — vilket ovan antagits — den svenska inställningen till nu behandlade spörsmål i vissa — dock ganska begränsade — fall medger advokaterna en längre gående frihet att skaffa sig uppdrag genom personlig hänvändelse än vad man vill medge i Danmark och Norge, får detta måhända ses mot den bakgrunden att de svenska advokaterna till skillnad från sina danska och norska kolleger inte har något monopol på rättegångar. I fråga om både vattenmål och expropriationsmål konkurrerar advokaterna om rättegångsuppdragen med andra, jurister och icke-jurister. Det har under hänvisning härtill också ibland ifrågasatts om inte även den svenska uppfattningen är för sträng mot advokaterna och lämnar alltför litet utrymme för dem att hävda sig i konkurrensen med andra. Särskilt har gjorts gällande att det borde kunna tillåtas en advokat att söka skaffa sig uppdrag av sakägare i expropriations- eller vattenmål, även om han inte redan fått sådant uppdrag av någon av dem, och man har hänvisat till att denna ackvisitionsmetod står öppen för — och även begagnas av — advokaternas konkurrenter.

Ett dylikt resonemang kan emellertid inte godtagas. En sakförare är oförhindrad att begagna praktiskt taget hur ogenerade ackvisitions-

²⁴ Se *Mellgard i TSA* 1961 s. 312—313.

och reklammetoder som helst, men därför kan advokaterna inte tillåtas att göra detsamma, med alla de olägenheter som skulle bli en följd därav. Advokaternas vapen i konkurrensen är att sköta sina uppdrag på ett sådant sätt att allmänheten finner med sin fördel förenligt att anlita dem. I den mån allmänhetens kunskap om nyttan av att anlita advokat behöver vidgas, bör informationen skötas av advokatsamfundet och dess organ. Att individuella försök att värva klienter kan komma att rikta sig även mot advokatens kolleger framgår av det refererade fallet från 1966, där hänvändelsen till sakägarna lätt kunde uppfattas såsom ett försök att förmå även sakägare, som redan anlitat advokat, att lämna denne och flytta över uppdraget till de advokater som medverkat till ut-sändandet av cirkulärskrivelsen.

I 6 § andra stycket SRGA har — med tanke just på vattenmålen, expropriationsmålen och därmed jämförbara fall — under 1. upptagits en bestämmelse, som nära an knyter till styrelsens uttalande i fallet TSA 1947 s. 291 (4) och ger uttryck för samma uppfattning.

I FRR har bibehållits ett från de äldre anvisningarna hämtat stadgande, som torde ha väsentligen samma sakliga innebörd. I 9 § föreskrives sålunda: "Berör ärende, som handhaves av advokat, flere personer med samgående fördelar och kan huvudmannens eller rättskipningens intresse anses påkalla att ärendet skötes gemensamt, är advokaten berättigad att med huvudmannens samtycke och på sätt, som är advokatkåren värdigt, personligen utbjuda sina tjänster åt sådana, om vilka han har grundad anledning att förmoda, att de icke är stadigvarande klienter hos annan advokat eller redan har vänt sig till annan advokat".

De regler för vilka nu redogjorts avser inte sådana fall där advokaten erhållit ett uppdrag, vars genomförande rättsligen förutsätter att någon eller några andra personer gör gemensam sak med klienten. Så är t. ex. fallet vid s. k. nödvändig processgemenskap. Ett annat sådant exempel är det fall att en minoritetsaktieägare i ett aktiebolag vill sätta i gång en aktion, som enligt aktiebolagslagen kräver att bakom densamma står en minoritet av viss storleksordning, vilken minoritet klienten emellertid inte själv företräder. I sådana fall måste advokaten vara oförhindrad att på klientens vägnar kontakta den eller de personer vilkas medverkan klienten vill erhålla, även om hänvändelsen ges den formen att advokaten föreslår den eller de andra personerna att lämna honom uppdrag i saken. Syftet är i dessa fall inte att tillföra advokaten ett ytterligare uppdrag utan att göra det rättsligen möjligt för klienten att få till stånd den aktion som han önskar.

10.2.3. Konkursen

Den andra frågan om tillåtligheten av avsteg från det principiella för-

budet mot personliga hänvändelser i syfte att få uppdrag gäller — såsom redan sagts — konkurser, närmare bestämt frågan i vad mån det kan anses tillåtet för en advokat att genom hänvändelser till konkursborgenärer söka erhålla deras fullmakter att företräda dem i konkursen, enkannerligen vid valet av konkursförvaltare. I denna fråga har delade meningar yppats inom advokatororganisationerna i de nordiska länderna.

I Danmark rådde länge meningsskiljaktigheter i frågan. Den diskuterades på ett möte i Köpenhamnskretsen 1922, och man blev där överens om att en interimförvaltare under vissa — särskilt angivna — förutsättningar måste anses ha rätt att försöka samla in konkursfullmakter.²⁵

I ett uttalande av sagförrådet betecknades det emellertid som otillåtet för en interimförvaltare att vid utsändande av meddelande om konkursen bifoga fullmaktsblankett eller annan hänvändelse.²⁶

Några år senare beslöt SR hemställa till advokaterna att framdeles underlåta varje hänvändelse, även genom särskilt brev, till borgenärerna om "Representation i Konkursboer", givetvis bortsett från hänvändelse till vederbörande advokats fasta förbindelser.²⁷

Påföljande år uttalade SR att det ej var "passende" att en advokat låter välja sig till konkursförvaltare på grundval av fullmakter, vilka annan person framskaffat genom hänvändelser, som advokaten själv inte haft rätt att göra.²⁸

Viss i SB framförd kritik mot de stränga reglerna — med framhållande av att dessa gynnade illojala advokater samt icke-advokater²⁹ — föranledde ej SR att ändra mening. I ett beslut 1931 "misbilligede" rådet en fullmaktsvärkning i en konkurs,³⁰ och i beslut 1941 uttalade rådet 1) att det strider mot god advokatsed att en advokat gör hänvändelse om konkursfullmakt till andra kreditorer än dem som han redan representerar, samt 2) att fullmakter, som anskaffats i strid härmed, icke bör begagnas vid röstning.³¹ Samma ståndpunkt kom till uttryck i ett beslut av rådet några år senare.³²

I *Vinges* bok Om god advokatsed uttalas följande: "Likaså torde det icke bliva föremål för någon anmärkning, om en advokat, som utsetts till interimförvaltare i konkurs eller som eljest företräder viss intres-

²⁵ Se SB 1922 s. 4—5.

²⁶ SB 1924 s. 63.

²⁷ SB 1927 s. 10.

²⁸ SB 1928 s. 46.

²⁹ SB 1928 s. 72.

³⁰ SB 1931 s. 125.

³¹ SB 1941 B s. 118.

³² SB 1944 s. 88—89.

sent i konkursboet, samlar fullmakter för att kunna inverka på förvaltarvalet.³³ Uttalandet föranledde *Torkild-Hansen* att i sin recension av Vinges arbete erinra om att detta är förbjudet i Danmark och att Sverige i detta hänseende är "bag efter os".³⁴ I DRGA har därefter stadgats uttryckligt förbud mot all agitation, direkt eller indirekt, för att förvärva fullmakter att företräda borgenärer i konkurs (Afsnit III 3.). Endast i visst undantagsfall kan detta tillåtas såsom ett "motdrag" mot agitation från annat håll (samma avsnitt punkt 4). I Afsnit X 3. är stadgat att en advokat inte får åtaga sig uppdrag, om vilka han vet eller har förmodan om att de är "tilvejebragte" genom otillbörlig agitation el. dyl.

Något norskt avgörande i frågan har jag inte påträffat, men då NRGAs i § 30 första stycket undantagslöst förbjuder alla personliga hänvändelser för att skaffa sig uppdrag, synes härav framgå att den norska uppfattningen överensstämmer med den danska.

I den i det föregående citerade 9 § FRR sägs i ett andra stycke att sådant tillvägagångssätt som är avsett i första stycket är förbjudet i konkursärenden. Man har sålunda i Finland inte velat tillåta fullmaktsvärning i konkurser.

De fall som förekommit i den disciplinära verksamheten i Sverige ger vid handen att Vinge riktigt återgivit den svenska uppfattningen i frågan.

I fallet *TSA 1949 s. 28 (3:II)* var fråga om en advokat, som i cirkulär till borgenärerna i en konkurs hemställt om deras fullmakter i konkursen. I cirkuläret hade han bl. a. åberopat att han på sin tid varit förvaltare i viss uppgiven stor konkurs, som lämnat 100 % utdelning till borgenärerna, varför han hade rik erfarenhet av hur en stor konkurs borde handläggas för att utvinna bästa möjliga resultat för borgenärerna. Styrelsen vidtog visserligen disciplinär åtgärd mot advokaten, men denna åtgärd motiverades med att han genom utsändande av cirkuläret bedrivit reklam för sin verksamhet på ett sätt som icke överensstämde med god advokatsed. Därmed åsyftades säkerligen det självberömande uttalandet i cirkuläret, inte cirkulärets utsändande i och för sig.

I fallet *TSA 1958 s. 156 (10)* vidtog styrelsen disciplinär åtgärd mot en advokat för det han underlåtit att bevaka en borgenärs fordran i en konkurs, trots att han i skrivelser till borgenärerna med hemställan om deras fullmakter för förvaltarvalet erbjudit sig att — f. ö. kostnadsfritt — bevaka vederbörandes fordran i konkursen. Någon anmärkning mot att advokaten riktat denna hänvändelse till borgenärerna gjorde styrelsen inte.

³³ *Vinge* s. 94

³⁴ *SB 1944* s. 120.

I fallet *TSA 1959 s. 50 (4)* hade en advokat — som "motvikt" mot vad andra aspiranter på förvaltarens skap i en konkurs anfört i cirkulär till borgenärerna — också utsänt ett cirkulär med hemställan om fullmakt och i detta cirkulär skrivit bl. a.: "Mitt ledamotskap i advokatsamfundet garanterar korrekt handläggning av samtliga konkursfrågor". Styrelsen fann detta uttalande i cirkuläret olämpligt men vidtog inte någon disciplinär åtgärd. I detta fall framgår alldeles klart av beslutet att utsändandet av cirkuläret i och för sig inte ansågs strida mot god advokatsed.

Om ett cirkulär till borgenärerna i en konkurs inte innehåller någonting annat än blott och bart en hemställan att få borgenärens fullmakt att företräda denne vid valet av förvaltare i konkursen, är det svårt att se att det kan vara riktigt att beteckna detta så, att advokaten erbjudit sig att utföra ett uppdrag för denne borgenär. Advokaten avser inte att debitera något arvode för det han företräder borgenären vid förvaltarvalet. I realiteten är hänvändelsen att likställa med en hemställan från advokaten till borgenären att vid förvaltarvalet rösta på honom, och om advokaten är interimförvaltare eller eljest företräder en eller flera borgenärer, som har intresse av att han blir förvaltare, synes det inte ligga något illojalt eller eljest olämpligt i att advokaten även till andra borgenärer riktar en hemställan att rösta på honom.

Den enda invändningen som skulle kunna resas skulle väl vara den, att advokaten genom att skicka cirkuläret till alla borgenärer löper risken att hemställan blir riktad även till en borgenär, som är fast klient hos en annan advokat eller som redan uppdragit åt en annan advokat att företräda honom i konkursen. I detta avseende synes med god advokatsed mest förenligt att, om advokaten vet att borgenären är fast klient hos en annan advokat, så bör han inte hemställa om någon fullmakt från denne borgenär utan att först fråga kollegan om denne kommer att företräda borgenären i konkursen och om han själv aspirerar på förvaltarens skapet. Blir svaret jakande, är det knappast överensstämmande med god advokatsed — och f. ö. föga meningsfyllt — att försöka få en fullmakt från den borgenären.

I övrigt torde hinder ej möta mot utsändande av cirkulär, som inte innehåller någonting annat än en hemställan om fullmakt för förvaltarvalet. Skulle cirkuläret nå någon borgenär, som redan lämnat fullmakt till en annan advokat, lär det väl inte vara mycket bevänt med klientförhållandet till denne, om borgenären skriver på och återsänder fullmakten utan att kontakta den advokat till vilken han redan lämnat fullmakt. En förutsättning måste dock, såsom redan nämnts, uppställas, nämligen att den advokat som utsänder cirkuläret är interimförvaltare eller företräder viss intressent i konkursen. En advokats eget intresse att bli förvaltare i en konkurs kan inte i och för sig godtagas såsom till-

räckligt skäl för försök att förvärva fullmakter för förvaltarvalet.

Om hänvändelsen till konkursborgenärerna innefattar något mera än en hemställan om fullmakt för förvaltarvalet, synes bland svenska advokater meningarna ha varit mera delade. Tämligen vanligt är att hemställan är kombinerad med ett erbjudande att ombesörja bevakning av borgenärens fordran i konkursen. Det finns advokater som anser ett sådant erbjudande otillbörligt, inte bara såsom en olämplig form av ack-
visitation utan redan av det skälet att man anser att en konkursförvaltare över huvud taget inte bör åtaga sig att ombesörja bevakning av fordran i konkursen, enär han såsom förvaltare har till åliggande bl. a. att granska bevakningarna och eventuellt framställa anmärkning mot dem. Man har menat att han genom att ombesörja bevakning kan råka i en intressekonflikt, som inte bör få förekomma.

Ehuru sistnämnda fråga närmast hör samman med problem, som diskuteras i ett följande avsnitt, må redan här framhållas att denna uppfattning måste betecknas såsom alltför doktrinär. Såsom jag utvecklat i annat sammanhang³⁵ föranleder det alldeles övervägande antalet konkursbevakningar med all rätt inga anmärkningar. Med hänsyn till konkursförvaltarens arbete i övrigt under konkursens första skede (främst upprättandet av konkursbouppteckningen) ter det sig också praktiskt och kostnadsbesparande att förvaltaren hjälper till även med bevakningar. Om emellertid förvaltaren finner en bevakning helt eller delvis tveksam, bör han klargöra för borgenären att han i sin egenskap av förvaltare kan komma att bli nödsakad att göra anmärkning mot bevakningen, och har han den uppfattningen att anmärkning måste göras mot bevakningen, bör han avböja att upprätta densamma. I ett sådant fall skall han självfallet inte heller erbjuda sig att ombesörja bevakningen.

När det sägs att förvaltaren genom att ombesörja bevakning kan råka i en intressekonflikt, bör man inte alldeles bortse ifrån att anmärkning mot en bevakning kan framställas inte bara av förvaltaren utan även av konkursgäldenären och av varje enskild borgenär, som bevakat fordran i konkursen.

Ett avgörande skäl för att anse konkursförvaltaren oförhindrad att ombesörja bevakning av en borgenärs fordran i konkursen är att en motsatt uppfattning måste få till konsekvens att man — omvänt — också måste anse att en advokat, som på uppdrag av en borgenär bevakat fordran i konkursen, därmed diskvalificerat sig själv som konkursförvaltare, och denna konsekvens synes föga rimlig, särskilt som ingenting hindrar den bevakande borgenären att själv bli förvaltare.

³⁵ TSA 1968 s. 377—378.

Det finns sålunda inte skäl att generellt förbjuda advokater såsom konkursförvaltare — och andra konkursförvaltare kan man inte förbjuda — att ombesörja bevakningar i konkursen. Ej heller synes föreligga någon anledning att förbjuda en advokat, som hos en konkursborgenär hemställer om fullmakt, att därvid erbjuda sig att bevaka borgenärens fordran.

Ytterligare en komplikation inställer sig emellertid, om erbjudandet kombineras med utfästelse att ombesörja bevakningen kostnadsfritt, för den händelse advokaten får den önskade fullmakten. Den frågan skall behandlas i nästtöljande avsnitt.

I det 1969 framlagda förslaget till SRGA upptogs i 6 § andra stycket under 2. ett stadgande av följande lydelse: "I konkurser är det tillåtet för advokat, som utsetts till interimförvaltare eller som eljest företräder intressent i konkursen, att hos borgenärerna hemställa om fullmakt att utöva vederbörandes rösträtt vid val av konkursförvaltare. Det är därvid tillåtet att erbjuda sig att kostnadsfritt ombesörja bevakning av fordran i konkursen".

Under behandlingen av förslaget höjdes enstaka röster mot det samma, och disciplinnämnden förordade i sitt yttrande två ändringar. Dels föreslog nämnden att orden "eljest företräder intressent" skulle utbytas mot orden "företräder borgenär" (syftet därmed torde ha varit att markera att en advokat, som företräder konkursgäldenären, inte får hemställa om fullmakter från borgenärerna), dels ansåg nämnden att andra meningen borde utgå. Nämnden uttalade nämligen den här ovan kritiserade uppfattningen att en konkursförvaltare över huvud taget inte bör ombesörja bevakning av fordran i konkursen, vare sig mot arvode eller kostnadsfritt.³⁶

Styrelsen biträdde i sistnämnda avseende inte DN:s uppfattning. I 6 § andra stycket SRGA har sålunda under 2. upptagits det av kommittén föreslagna stadgandet med endast den ändringen att orden "eljest företräder intressent" enligt nämndens önskan utbyts mot "företräder borgenär". Därmed torde stadgandet i huvudsak överensstämma med vad som enligt fast praxis redan tidigare gällt i Sverige. Den på nämndens förslag gjorda ändringen synes emellertid innebära en ytterligare restriktion, för vilken stöd inte torde kunna hämtas i praxis. Såsom närmare skall utvecklas i 16 kap. torde en konkursgäldenärs advokat inte under alla förhållanden vara skyldig att avböja ett uppdrag som konkursförvaltare, och är han oförhindrad att åtaga sig detta uppdrag, har jag svårt att se varför han inte i det hänseende varom här är fråga skulle likställas med den advokat som företräder en konkursborgenär.

³⁶ Se TSA 1971 s. 352.

Förmodligen spelar emellertid ändringen en ganska underordnad roll, eftersom gäldenärens advokat, om han förordnats till interimförvaltare, synes oförhindrad att i denna egenskap tillämpa undantagsregeln i 6 § andra stycket 2. SRGA.

10.3. Ackvisition med ekonomiska medel

10.3.1 Avstående från eller reduktion av arvode

Att en advokat söker förskaffa sig uppdrag genom att erbjuda sig att utföra dessa på ekonomiska villkor, som är särskilt fördelaktiga för klienten, betraktas allmänt såsom ett utslag av illojal konkurrens.

I Västtyskland, där advokatarvode i princip beräknas enligt officiell taxa (Bundesgebührenordnung für Rechtsanwälte), är det enligt TRGA § 40 förbjudet för en advokat att debitera lägre arvode än vad som är stadgat i Bundesgebührenordnung für Rechtsanwälte. Endast undantagsvis får en advokat med hänsyn till särskilda omständigheter i det enskilda fallet, t. ex. klientens fattigdom, nöja sig med lägre arvode än det taxeenliga, men han får inte i förväg lova att göra detta, utan det är först sedan uppdraget avslutats som han med hänsyn till de särskilda omständigheterna kan nedsätta — eller t. o. m. avstå från — sitt arvode. Och det inskärpes särskilt att advokaten "peinlich" skall undvika redan misstanken om otillbörlig ackvisition.

I England har i Solicitors' Practice Rules 1936, rule 2, stadgats förbud för en solicitor att "hold himself out" såsom villig att utföra uppdrag för lägre arvode än de i särskilda taxor bestämda. Regeln åsyftar att förhindra en solicitor att söka förvärva uppdrag genom att underbjuda sina kolleger men utgör inte hinder för honom att i en "proper case" reducera sitt arvode. Han kan, om omständigheterna berättigar därtill, göra detta i ett särskilt fall, men syftet får inte vara att på detta sätt söka förvärva klienter, som han annars inte skulle få.³⁷

Även i USA håller man i princip på att klienter, som har råd att betala, skall debiteras skäligt arvode och att en advokat inte skall reducera sitt arvode eller avstå från arvode annat än om det är fråga om en klient, som helt eller delvis saknar förmåga att betala (ARGA 1969 EC 2—16).

I DRGA stadgas att en advokat icke får söka skaffa sig uppdrag "på illoyal måde", t. ex. genom att underbjuda sina kolleger (Afsnit VII 1. d.).

³⁷ Lund, Solicitors s. 33—35.

annonserat att han lämnade billig juridisk hjälp,³⁸ och enligt NRGAs § 26 får en advokat bl. a. inte utge sig för att vara billigare än andra advokater.

I Sverige har advokatsamfundets styrelse reagerat mot att en advokat i för allmänheten avsedda cirkulär framhållit bl. a. att han hade för avsikt att göra sin verksamhet så billig som möjligt; *TSA 1937 s. 22 (3)*. I fallet *TSA 1947 s. 292 (5:II)* uttalade styrelsen att ett mellan fyra advokater och ett köpmannaförbund ingånget avtal, enligt vilket advokaterna utfäst sig att mot reducerad taxa tillhandagå förbundets medlemmar i vissa slag av ärenden, innefattade ett illojalt handlande mot kollegerna och förty stred mot god advokatsed. I fallet *TSA 1955 s. 31 (2)* hade en advokat i en annons i en veckotidning använt bl. a. orden "Snabbt, billigt". Styrelsen fann detta uttryck innefatta en olämplig reklam.

Den i Sverige rådande uppfattningen torde vara att en advokat i och för sig får nöja sig med hur lågt arvode som helst för de tjänster han gjort en klient, men han får inte söka värva klienter genom att locka med att han är särskilt billig.

Flera skäl kan anföras för att en sådan metod att skaffa sig klienter inte kan godtagas. Risk föreligger för att, om advokaten skall arbeta för underpris, arbetet blir därefter. Ofta är det omöjligt att kontrollera sanningshalten av ett allmänt påstående att advokaten är billig; det är inte alls säkert att verkligheten svarar mot denna uppgift. Det är illojalt mot kollegerna att en advokat söker värva uppdrag genom att framhålla att han är särskilt billig. Ingen advokat får debitera mer än skäligt arvode. Debiterar han oskäligt arvode, kan detta nedsättas genom skiljedom enligt advokatsamfundets stadgar, och i grava fall kan advokaten disciplinärt bestraffas. I 5 § första stycket SRGA stadgas också bl. a. att advokats reklam inte får innehålla något som kan vara ägnat att framkalla den uppfattningen att han är billigare än kollegerna.

Till skillnad från vad som gäller i Västtyskland torde en advokat i Sverige inte vara förhindrad att redan när han åtager sig ett uppdrag, t. ex. en process, lova att utföra uppdraget mot särskilt lågt arvode eller t. o. m. utan arvode. Skäl härtill kan ibland föreligga, t. ex. på grund av personliga relationer, klientens ekonomiska förhållanden eller sakens beskaffenhet. En advokat, som konsekvent — och utan att några särskilda omständigheter föranleder därtill — debiterar väsentligt lägre arvoden än sina kolleger, får kanske räkna med att av dessa bli betraktad såsom inte helt lojal, men det må starkt betvivlas att de disciplinära organen skulle anse sig kunna ingripa mot en advokat för att han varit för billig mot klienten.

³⁸ *Vinge s. 92.*

I nästföregående avsnitt har behandlats två typer av fall, där man i Sverige ansett sig kunna under vissa förutsättningar tillåta en advokat att hänvända sig till annan i syfte att få uppdrag, nämligen dels vattenmål och andra liknande mål, dels konkurser.³⁹ Frågan är då i vad mån advokaten i dessa fall kan tillåtas att vid hänvändelsen erbjuda sig att utföra uppdraget på för klienten särskilt gynnsamma ekonomiska villkor.

I vattenmålen (och de därmed likartade fallen) har frågan i praxis gällt huruvida advokaten, när han hänvänder sig till sakägare, som han inte redan företräder, får erbjuda sig att utföra uppdraget kostnadsfritt i den meningen att han nöjer sig med den ersättning som domstolen kommer att förplikta motparten (sökanden) att utge.

I det i föregående avsnitt omnämnda fallet *TSA 1947 s. 291 (4)* uttalade advokatsamfundets styrelse härom: "I regel strider det mot god advokatsed att erbjuda sig att föra parts talan mot den ersättning, som domstolen kan komma att tillerkänna parten. På frågan, huruvida och med vilket belopp parten bör tillerkännas ersättning, inverka nämligen faktorer, som böra vara utan betydelse för advokatens rätt till arvode av huvudmannen. Allenast i undantagsfall, exempelvis då klientens ekonomiska ställning är sådan, att denne med största sannolikhet skulle sakna möjlighet att med sakkunnig hjälp få sin rätt prövad därest icke överenskommelse av angivet innehåll finge träffas, kan det anses förenligt med god advokatsed att göra sådant erbjudande eller träffa sådan överenskommelse som här avses."

Detta uttalande har givits en generell utformning men måste tolkas mot bakgrund av det sammanhang i vilket uttalandet gjordes. Det avsåg den situationen att en advokat genom ett erbjudande av angivet innehåll söker stimulera sakägarna att anlita honom, och det synes inte sannolikt att styrelsen med uttalandet velat säga att en advokat principiellt handlar i strid mot god advokatsed, om han lovar en klient, som redan vänt sig till honom, att nöja sig med den ersättning som domstolen kommer att förplikta motparten att utge. Ordalagen i uttalandet ("eller träffa sådan överenskommelse") torde inte behöva tilläggas arman innebörd än att, om advokaten värvat klienten med ett sådant erbjudande som avses i uttalandet, så blir saken inte bättre genom att advokaten träffar överenskommelse i enlighet med erbjudandet.

Däremot framgår klart av uttalandet att en advokat, även om han under vissa förhållanden anses ha frihet att vända sig till sakägare, som inte redan är hans klienter, för att söka erhålla även deras uppdrag, vid denna hänvändelse regelmässigt inte får erbjuda sig att föra sakägarens

³⁹ Ovan s. 97 ff.

talans mot den kostnadsersättning som domstolen kan komma att tillerkänna parten. Denna restriktiva inställning synes befogad, ty det är en väsentlig skillnad mellan att träffa ett för klienten fördelaktigt arvodesavtal, när klienten vänt sig till advokaten utan att vara lockad av ett erbjudande om ekonomiska favörer, och att söka värva nya klienter genom att erbjuda sådana favörer.

Det undantagsfall som nämnts i uttalandet, nämligen att klientens ekonomiska ställning är sådan, att denne med största sannolikhet skulle sakna möjlighet att med sakkunnig hjälp få sin rätt prövad, därest icke överenskommelse av angivet innehåll finge träffas, torde sällan föreligga i de situationer där det kan bli fråga om att tillstålla sakägare cirkulär för att få deras uppdrag. Med "klienten" måste här åsyftas cirkulärskrivelsens adressater, och om deras ekonomiska förhållanden torde advokaten i regel ingenting veta, när han sänder ut cirkuläret. I praktiken torde därför styrelsens uttalande innebära att sådant erbjudande som här avses nästan aldrig kan få göras. I det förut refererade fallet *TSA 1966 s. 34 (7)* konstaterade disciplinnämnden att de två advokaterna inte ens påstått att deras erbjudande att utföra uppdraget kostnadsfritt föregåtts av någon undersökning i vad mån enskilda sakägares ekonomiska ställning motiverade ett sådant erbjudande, och nämnden fann erbjudandet stridande mot god advokatsed.

I 6 § andra stycket SRGA under 1. har regeln utformats så, att advokaten vid hänvändelse till andra sakägare i regel inte får erbjuda sig att utföra uppdraget kostnadsfritt eller mot särskilt lågt arvode eller mot den ersättning som motpart kan förpliktas att utgiva.

Frågan är nu om samma regel bör gälla, när en advokat i cirkulär till konkursborgenärer hemställer om fullmakt för förvaltarvalet, eller om det då kan tillåtas advokaten att erbjuda sig att kostnadsfritt ombesörja bevakning av borgenärens fordran i konkursen.

Vill man vara principfast, kan svaret inte gärna bli mer än ett: ett sådant erbjudande måste betecknas som otillåtet. Men måste man nu verkligen vara så principfast? Skäl kan otvivelaktigt anföras för en mindre dogmatisk ståndpunkt. De uppdrag det här är fråga om är regelmässigt utomordentligt enkla och det arvode advokaten skulle kunna betinga sig mycket ringa. Ur ekonomisk synpunkt är det för advokaten praktiskt taget likgiltigt, om han debiterar ett obetydligt arvode för att uppsätta en bevakningsinlaga eller om han gör detta arbete gratis såsom en serviceåtgärd.

Härtill kommer också att det här diskuterade förfarings sättet i årtionden praktiserats utan att, såvitt man vet, föranleda några olägenheter. Någon anledning att nu beteckna förfarandet såsom stridande mot god advokatsed synes inte föreligga.

I det förut omnämnda fallet *TSA 1958 s. 156 (10)* riktade advokatsamfundets styrelse ingen anmärkning mot att advokaten vid sin hänvändelse till borgenärerna i en konkurs för att få deras fullmakter erbjudit sig att kostnadsfritt bevaka deras fordringar i konkursen, och det har länge varit för styrelsen känt att enahanda tillvägagångssätt i stor utsträckning praktiserats av olika advokater. Någon reaktion häremot från styrelsens sida har aldrig försports.

I enlighet härmed har också i 6 § andra stycket SRGA under 2. stadgats bl. a. att det vid hemställan om fullmakt för förvaltarvalet i konkurs är tillåtet att erbjuda sig att kostnadsfritt ombesörja bevakning av fordran i konkursen.

10.3.2. Anskaffningsprovisioner och arvodesdelning

En ackvisionsmetod som allmänt anses otillåten, är att advokaten lämnar ekonomisk gottgörelse till personer, som tillför honom uppdrag.

I Västtyskland är det förbjudet för en advokat att till annan person avstå någon del av sitt arvode eller att eljest ge någon en ekonomisk förmån såsom ersättning för att uppdrag tillförts advokaten. I TRGA § 44 betecknas ett dylikt förfarande, oavsett om den andre är advokat eller ej, såsom "standeswidrig". Arvodesdelning mellan advokater är sålunda otillåten. Från denna regel göres emellertid det undantaget att arvodesdelning är tillåten i bolagsförhållande med annan advokat, varjämte det är tillåtet för två eller flera advokater, som gemensamt skött ett uppdrag, att debitera ett gemensamt arvode och dela detta sig emellan.

I England är en barrister absolut förbjuden att dela sitt arvode med någon, t. ex. med en solicitor, liksom att betala ersättning av något slag för att uppdrag tillförts honom. Däremot har en solicitor, till skillnad från vad som gäller i Västtyskland, rätt att dela arvodet med en annan engelsk solicitor, medan han är förbjuden att dela med sig av sitt arvode åt icke-solicitors ("unqualified persons") eller "foreign lawyers". Denna regel innebär bl. a. att han inte får betala anskaffningsprovision till sina anställda.⁴⁰ Regeln avser emellertid endast advokatarvoden, inte förmedlingsprovisioner, i den mån en solicitor nu är berättigad att tillgodogöra sig sådana.

Även i USA är det förbjudet för en advokat att betala ersättning åt någon för att denne skaffar honom uppdrag (ARGA 1969 EC 2—8 och DR 2—103 B), och han får inte dela sitt arvode med en lekman. Han får inte heller — utom i bolagsförhållanden — dela arvodet med en annan advokat utan att klienten, med full vetskap om att arvodet skall

⁴⁰ *Lund, Solicitors* s. 35—37.

delas, samtycker till att den andre advokaten anlitas, samt arvodet delas i proportion till varderas arbete och ansvar (DR 2—107 A).

I IRGA har inte upptagits någon annan regel i ämnet än att en advokat inte har något anspråk på att få del av en utländsk kollegas arvode. Att någon längre gående bestämmelse inte upptagits i IRGA sammanhänger förmodligen med att de för engelska solicitors gällande reglerna om arvodesdelning inte överensstämmer med vad som gäller vare sig i Västtyskland eller i USA.

Går man så till de nordiska länderna, finner man att de danska advokatmyndigheterna i olika fall reagerat mot de ackvisitionsmetoder varom här är fråga.⁴¹ I DRGA stadgas att en advokat inte får erbjuda eller låta tredje man uppbära någon del av arvodet för utförande av ett juridiskt uppdrag och ej heller på annat sätt, direkt eller indirekt, lämna honom något vederlag eller göra honom någon tjänst för att förmå honom att tillföra advokaten uppdrag (Afsnit V 3.). I överensstämmelse med vad som på sin tid uttalats av sagförrådets dåvarande ordförande, højesteressagfører Oskar Fich,⁴² sägs i samma avsnitt, punkt 4., att det dock är tillåtet att dela en förmedlingsprovision ("kommissionssalær") med en egendomsmäklare eller egendomshandlare; arvodet för det juridiska arbetet får däremot inte delas. I punkt 5. stadgas särskilt att hänvisningshonorar är otillåtna.

I NRGAs har inte intagits några särskilda regler i ämnet, men i norsk praxis har man reagerat mot ifrågavarande ekonomiska ackvisitionsmetoder. Advokatforeningens hovedstyre har sålunda förklarat det icke överensstämmande med god advokatsed att en osloadvokat i cirkulär till kolleger i landsorten erbjudit dem 10 % av arvodet i uppdrag som de tillförde honom,⁴³ och hovedstyret har också funnit det strida mot god advokatsed att en advokat, som sänder ett uppdrag till en kollega, betingar sig viss del av dennes arvode.⁴⁴ En kretsstyrelse har uttalat sitt skarpa ogillande av att en advokat erbjudit en om förvaltarskapet i en konkurs konkurrerande kollega 33 % av arvodet, om kollegan gick med på att advokaten blev förvaltare.⁴⁵ Den omständigheten att NRGAs inte innehåller någon bestämmelse i ämnet torde inte innebära att man ändrat mening.

I Sverige har hithörande spörsmål varit föremål för ett uttalande av

⁴¹ Se t. ex. *SB 1940 B s. 103* (avstående av en del av advokatarvode till en egendomsmäklare), *SB 1947 s. 95* (provision för anskaffande av försvararuppdrag) och *SB 1950 s. 207* (hänvisningshonorar). Se också *Axel H. Pedersen, Advokatgeringen II s. 95*.

⁴² *SB 1941 B s. 136*.

⁴³ *Bødtker, Sakførereforeningen s. 110*.

⁴⁴ *Ib.s. 118*.

⁴⁵ *Ib. s. 181*.

advokatsamfundets styrelse, publicerat i *TSA 1960 s. 64 (32)*. Styrelsen uttalade följande: "Avtal, varigenom en advokat, som tillför en kollega ett uppdrag, förbehåller sig viss del av dennes arvode eller eljest betingar sig ersättning av honom, måste ur skilda synpunkter betecknas som olämpliga. Ett sådant avtal kan leda till att den advokat som erhåller uppdraget antingen begär oskäligt högt arvode för att därmed få ersättning jämväl för vad han har att utgiva på grund av avtalet eller ock nödgas utföra sitt arbete för en oskäligt låg ersättning. Avtalet kan innebära en frestelse för den advokat som vill förbehålla sig ersättning att till uppdragets erhållande rekommendera en kollega, som är villig att lämna sådan ersättning, i stället för att vid valet av annan advokat utslutande låta sig vägledas av vad klientens intresse kräver. I vissa fall kan ett avtal av ifrågavarande innebörd innebära ett otillbörligt utnyttjande av en kollega med otillräckligt klientel och små inkomster. Av bl. a. nu angivna skäl anser styrelsen att — i den mån ej fråga är om arvodesfördelning i bolags- eller anställningsförhållanden — avtal av sagda innebörd strida mot god advokatsed. Det är sålunda icke tillåtet vare sig att mottaga eller att lämna sådan ersättning."

Med detta uttalande är tydligt — och med angivande av skäl — ut sagt att s. k. hänvisningshonorar (i form av arvodesdelning eller i annan form) inte är tillåtna advokater emellan. Av delvis samma skäl är det inte heller tillåtet för en advokat att till annan avstå viss del av arvodet eller lämna honom gottgörelse i annan form för att han tillfört eller tillför advokaten uppdrag eller utfäster sig att vara verksam i sådant syfte, liksom sådan gottgörelse ej heller får mottagas. Bestämmelse därom har upptagits i 8 § första stycket SRGA. I ett andra stycke har dock tillagts att bestämmelsen inte utgör hinder för fördelning av arvode mellan advokaten och hans kompanjon eller biträdande jurist.

Syftet med undantaget i fråga om biträdande jurister har varit att göra det möjligt för en advokat att avlöna en biträdande jurist med, utöver garanterad fast lön, viss procent av arvodet på uppdrag, som den biträdande juristen tillfört byrån (s. k. "egna uppdrag"). Den som har rätt till provision kan naturligtvis därav frestas att i sin tur begagna olämpliga ackvisitionsmetoder, men om den biträdande juristen själv är advokat, är även han underkastad skyldigheten att iakttaga god advokatsed, och är han ännu inte advokat, är hans principal skyldig att instruera och övervaka honom, liksom han själv har intresse att iakttaga god advokatsed för att kunna vinna inträde i advokatsamfundet.

Detsamma kan inte sägas om den icke rättsbildade personalen i vidare mån än att arbetsgivaren även här har tillsynsplikt. Det är olämpligt att en advokat med icke rättsbildade anställda avtalar om provision eller annan gottgörelse för att de tillför honom uppdrag. Risk före-

ligger för att den anställda använder inkorrekt ackviseptionsmetoder.^{45a}

10.4. Samarbete med organisationer

Åtskilliga organisationer har — vid sidan av sin huvuduppgift eller såsom ett led i främjandet av medlemmarnas intressen — vidtagit anordningar för att i större eller mindre utsträckning bereda rättshjälp åt medlemmarna. Ibland lämnas denna rättshjälp av hos organisationen fast anställd jurist, men ofta engageras advokater för medverkan i rätts-hjälpsverksamheten.

De villkor på vilka detta sker bör vara sådana att de inte innebär eller lämnar utrymme för olämplig ackviseption eller reklam för den av organisationen anlidade advokaten. Skulle engagemanget leda till sådana konsekvenser, bör advokaten enligt god advokatsed inte medverka.

Problemet har uppmärksamrats både i Västtyskland, England och USA.

I Västtyskland gäller enligt TRGA § 42 att en advokat kan avtala med en organisation om ett fast arvode (t. ex. per år) för den rådgivande verksamheten, innefattande arvode jämväl för rådgivning åt organisationens medlemmar, dock endast såvitt rådgivningen avser frågor inom organisationens fackområde. Som generell regel gäller vidare att varje fast arvode skall stå i skäligt förhållande till advokatens arbete, och så snart det är fråga om biträde i rättegång eller exekution är advokaten skyldig att följa de i Bundesgebührenordnung für Rechtsanwälte fastställda taxorna, som han normalt inte får underskrida. I organisationens medlemsblad får advokaten enligt TRGA § 66 låta sitt namn anges, men någon reklam för honom får inte förekomma.

I England har The Law Society's styrelse meddelat generell dispens från det i Solicitors' Practice Rules 1936 under rule 1. stadgade förbudet mot "touting" eller "advertising" för att göra det möjligt för en solicitor att med en intresseorganisation avtala att han skall biträda dess medlemmar i rättegång ("contentious business"). Förutsättningarna är emellertid *dels* att organisationen omfattar endast medlemmar inom visst yrke eller viss bransch eller i övrigt medlemmar, som eljest har ett gemensamt intresse av annat slag än intresset av rättshjälp, *dels* att organisationen är till för att främja medlemmarnas och inte solicitors intressen, *dels ock* att processen avser sådan angelägenhet som faller inom organisationens intressesfär och att tvisten är av intresse för

^{45a} Ett mot 8 § SRGA svarande stadgande har upptagits även i FRGA (6 §). Stadgandet synes emellertid tillåta arvodesfördelning även med icke rättsbildad personal.

medlemmarna eller av ekonomiskt intresse för organisationen som sådan, t. ex. därför att organisationen skall svara för kostnaderna.⁴⁶

Beträffande utomprocessuell rättshjälp ("non-contentious business") är man betydligt mera restriktiv. Juridisk rådgivning åt intresseorganisationens medlemmar skall i princip av solicitorn lämnas genom organisationen utan att hans namn yppas för medlemmen. Om rättshjälpen skall avse mera än rådgivning, skall organisationen råda medlemmen att anlita en solicitor. Begär medlemmen att organisationen skall ordna saken åt honom, skall organisationen rekommendera viss solicitor endast under förutsättning att medlemmen särskilt begär det och skriftligen förklarar att han inte har någon solicitor eller önskar anlita viss solicitor. I så fall får organisationen rekommendera sin solicitor, och denne är då oförhindrad att åtaga sig saken på vanligt sätt. Solicitorn är skyldig att förvissa sig om att dessa regler iakttagits.⁴⁷ Solicitorn får inte tillåta att organisationen rekommenderar honom i medlemsblad o. dyl.

I USA var man tidigare inte benägen att medge att en advokat med en intresseorganisation avtalar om rättshjälp åt organisationens medlemmar (ARGA 1908 Canon 35), men denna inställning har ändrats, och i ARGA 1969 har advokaterna medgivits rätt att "in a dignified manner" samarbeta med "non-profit"-organisationer i verksamhet, som avser att lämna organisationens medlemmar rättshjälp, därvid man dock uppställt vissa särskilda villkor, bl. a. att organisationens primära uppgift inte får vara att tillhandahålla rättshjälp och att organisationen inte drar någon ekonomisk nytta av advokatens medverkan (ARGA 1969 DR 2—103 D). Advokaten får inte tillåta att organisationen gör reklam för honom.

I Danmark har sagførerrådet förklarat det strida mot de kollegiala reglerna, om en advokat tillåter att en branschtidning nämner hans namn utan förbindelse med en konkret sak,⁴⁸ och enligt *Axel H. Pedersen* är det inte tillåtet att advokaten tolererar att en branschförening i föreningens medlemsblad, årsberättelse el. dyl. annonserar om fri rättshjälp för föreningens medlemmar vid hänvändelse till föreningens advokat, om dennes namn också nämnes i annonsen.⁴⁹ För Danmarks vidkommande torde hela frågan vara reglerad genom de bestämmelser i DRGA som förbjuder en advokat att underbjuda sina kolleger och att göra reklam för sin verksamhet.

⁴⁶ *Lund*, Solicitors s. 26.

⁴⁷ *Lund*, Solicitors s. 27—28.

⁴⁸ SB 1948 s. 21.

⁴⁹ *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen II s. 171.

Från Norge föreligger ett par äldre uttalanden, som refererats i TSA.⁵⁰ I det ena fallet hade en advokat frågat om det från sakførerfor-eningens sida förelåg något hinder för att han med en förening träffade ett avtal, enligt vilket föreningen skulle hänvisa alla, som i skatteärenden vände sig till den, till advokaten med uppgift om att denne skulle arbeta för reducerat arvode. Advokaten fick till svar att en sådan ordning måste betecknas som "lite heldig" och ej överensstämmande med "salaertariffens principper". I det andra fallet hade en organisation föreslagit en advokat att han skulle föra alla processer för ett bestämt arvode av 200 kr per mål och instans. Styrelsen uttalade att ett sådant avtal skulle strida mot god advokatsed.

Bødtker har särskilt reagerat mot den reklam som kan förekomma i dessa sammanhang.⁵¹ I *N AB 1965 s. 40* har emellertid publicerats ett uttalande av hovedstyret, som inte hade något att anmärka mot att en advokat åtog sig att vara Norges Automobilförbunds juridiska konsulent i Trondheim mot fast honorar av förbundet för varje konsultation åt förbundsmedlemmar och som inte heller hade något att invända mot att förbundet presenterade advokaten (och övriga juridiska konsulenter, 2 à 3 st) i förbundets tidning med fotografi. Hovedstyret förutsatte dock att presentationen av advokaten i förbundets tidning inte beledsagades av någon uppmaning att anlita honom i andra saker.

Vinge har tillrätt stor försiktighet vid ingående av avtal med en organisation om att denna skall tillföra advokaten klienter mot det att advokaten förbinder sig att för sådana uppdrag nöja sig med lägre arvoden än de vanliga. I sammanhanget har *Vinge* framhållit att dylika uppgörelser inte ansetts förenliga med vad god advokatsed kräver i fråga om konkurrensmetoder.⁵² *Th. Munck af Rosenschöld* har i sin recension av *Vinges* bok i *SvJT* inte godtagit denna uppfattning utan gjort gällande att, om man ser saken "ur en mindre skråmässig synvinkel", systemet måste sägas ha stora fördelar, bl. a. därutinnan att det leder till att advokaten blir specialiserad och kan minska sitt arbete på varje särskilt uppdrag. Det minskade arbetet för advokaten motiverar väl, säger *Munck af Rosenschöld*, att man här tillämpar den allmänna ekonomiska regeln om bättre pris åt "en stor kund".⁵³

Hithörande spörsmål har i den disciplinära verksamheten inom Sve-

⁵⁰ Se *Lundqvist* i TSA 1935 s. 13.

⁵¹ NSB 1930 nr 18 s. 46.

⁵² *Vinge* s. 32 med hänvisning till diskussion vid Sveriges advokatsamfunds årsmöte 1935; TSA 1935 s. 74—75.

⁵³ *SvJT* 1945 s. 683.

riges advokatsamfund i två refererade fall varit föremål för bedömande av samfundets styrelse.

TSA 1947 s. 291 (5:I). En advokat, som var ordförande i en fastighetsägareförening i den stad där han var verksam, avtalade med föreningen att dess expedition skulle förläggas till advokatens kontor, att föreningens medlemmar skulle — mot viss ersättning av föreningen till advokaten — vara berättigade att av advokaten och dennes biträdande jurist erhålla kostnadsfria juridiska råd och upplysningar i fastighetsfrågor ävensom att advokaten skulle mot en ersättning av 3 kr + porto och övriga utlägg biträda föreningens medlemmar med inkassering av hyror och andra fordringar, som ägde samband med fastighetsförvaltning. Under medverkan av advokaten utsändes till föreningens medlemmar ett tryckt cirkulär (ca 500 ex.) med upplysning om dessa förmåner för medlemmarna. I cirkuläret rekommenderades dessa att anlita advokatens byrå även vid behov av juridisk hjälp i övrigt. — Styrelsen fann att advokaten genom att medverka till utsändandet av cirkuläret, i vilket föreningens medlemmar rekommenderats att anlita advokatens byrå även vid behov av annan juridisk hjälp än den i avtalet åsyftade, handlat illojalt mot kollegerna och därigenom brutit mot god advokatsed.

TSA 1947 s. 292 (5:II). Mellan ett för visst landskap bildat köpmanförbund och fyra advokater inom landskapet träffades ett avtal, enligt vilket advokaterna förband sig att mot reducerad taxa tillhandagå köpmanförbundets medlemmar i vissa i avtalet uppräknade ärenden av affärsjuridisk art. Köpmanförbundet utsände till sina medlemmar ett cirkulär, vari meddelande lämnades om det med advokaterna ingångna avtalet, varjämte cirkuläret innehöll ytterligare reklam för de fyra advokaterna och en rekommendation till förbundets medlemmar att anlita dem även för andra juridiska uppdrag. Sedan advokaterna hemställt att advokatsamfundets styrelse ville yttra sig över och eventuellt godkänna avtalet, beslöt styrelsen uttala sitt ogillande av avtalet, vilket styrelsen fann innefatta ett illojalt handlande mot kollegerna och förty strida mot god advokatsed. Styrelsen uttalade tillika att medverkan till utsändande av det ifrågavarande cirkuläret var att anse som olämplig reklam och stred mot god advokatsed.

Det kan tilläggas att besluten i de två nu refererade fallen fattades samma dag (den 26 september 1944).

I det förstnämnda fallet reagerade styrelsen inte mot själva avtalet utan endast mot advokatens medverkan till utsändande av cirkuläret, medan styrelsen i det senare fallet reagerade mot bådadera. Förklaringen till denna olikhet i bedömningen kan inte vara annan än den att styrelsen i det första fallet inte ansåg sig kunna med säkerhet fastslå att avtalet innebar någon utfärdelse av advokaten att arbeta för under-

pris,⁵⁴ medan avtalet i det andra fallet, uttryckligen bestämde att advokaterna skulle arbeta mot reducerad taxa.

På grundval av de två avgörandena torde den svenska uppfattningen i förevarande fråga kunna anges på följande sätt.

Ett avtal mellan en advokat och en organisation om att advokaten skall stå till förfogande för rättshjälp åt organisationens medlemmar behöver inte strida mot god advokatsed. Om organisationen vill bereda sina medlemmar kostnadsfri eller subventionerad rättshjälp, men gentemot advokaten utfäster sig att med normalt och skäligt belopp honorera advokatens arbete, finns ingenting att invända mot avtalet. I ett sådant fall kan inte heller gärna riktas någon anmärkning mot att advokaten samtycker eller medverkar till att organisationen informerar sina medlemmar om att de kan vända sig till honom och att kostnaderna betalas av organisationen (ev. med viss bidragsskyldighet för vederbörande medlem).

Om avtalet däremot innebär att advokaten skall nöja sig med reducerat arvode för den rättshjälp han lämnar organisationens medlemmar, måste avtalet anses strida mot god advokatsed. Även om det kanske i något fall kan tänkas att advokaten anser organisationens ändamål vara så behjärtansvärt att han av ideella skäl vill stödja dess verksamhet genom att vara billig, är syftet med avtalets ingående regelmässigt ett rent ackquisitionssyfte. Advokaten räknar med att kunna kompensera sig för underbetalningen genom att organisationen tillför honom klienter, som sedan i sin tur kan tillföra honom nya klienter osv. Det belopp med vilket han reducerar sitt arvode är i realiteten ett slags anskaffningsprovision, som han betalar för att skaffa sig uppdrag. Lika litet som en advokat i andra fall får förfara på detta sätt kan det tillåtas honom att åstadkomma samma effekt genom ett avtal med en organisation om att han skall biträda dess medlemmar mot reducerat arvode. Ett sådant avtal är illojalt mot kollegerna, och det innefattar också risk för att det underbetalda arbetet inte blir skött med samma omsorg och energi som om det honorerades med skäligt arvode. Självfallet får advokaten, om avtalet strider mot god advokatsed, inte heller medverka eller samtycka till utsändande av cirkulär om avtalet. Da gör han på otillbörligt sätt reklam för sin verksamhet.

Slutligen kan fastslås ätt advokaten aldrig får medverka eller samtycka till att organisationen gör reklam för honom genom att i cirkulär till medlemmarna rekommendera honom till anlitande även i juridiska angelägenheter, som faller utanför avtalet. Detta gäller även om

⁵⁴ För en nutida bedömare framstår onekligen det avtalade mkassoarvodet såsom orimligt lågt, men inkassoarvodena var på den tiden låga, och penningvärdet var ett helt annat än nu. En kort konsultation kostade på 1930 talet i regel 3 à 5 kr.

sjelva avtalet — och därmed cirkuläret — inte i och för sig ger anledning till erinran. I 7 § SRGA har också stadgats att en advokat inte får medverka till att annan för honom bedriver reklam eller ackvisitionsverksamhet, som han inte själv får utöva.

Gentemot den uppfattning som enligt vad förut nämnts uttalats av *Munck af Rosenschöld* må framhållas att det knappast är riktigt att beteckna organisationen såsom "en stor kund" hos advokaten. Det är inte organisationen som är advokatens klient; klienter är de föreningsmedlemmar som anlitar honom, även om arbetet skall betalas av organisationen (jfr förhållandet vid rättsskyddsförsäkring).

10.5. Reklambroschyrer och reklamcirkulär

Vad som bör sägas om reklambroschyrer och reklamcirkulär från enskilda advokater kan sägas ganska kort: Inte i något land tillåtes en advokat att i broschyrer eller cirkulär göra reklam för sin verksamhet och söka framkalla den uppfattningen att det i något avseende är särskilt fördelaktigt att anlita just honom. Förbudet mot sådan reklam har väl många gånger motiverats med att den är oförenlig med advokatens ställning såsom "ett rättskipningens eller rättens organ". Ett bättre skäl är emellertid att illojal reklam inte kan tillåtas. Och reklam av detta slag är illojal mot kollegerna. Ofta — kanske oftast — är den illojal även mot allmänheten, ty i de fall där sådan reklam förekommit har självberömmet ej sällan varit föga motiverat.

I Danmark har advokatmyndigheterna upprepade gånger reagerat mot reklambroschyrer och reklamcirkulär av denna typ. Som exempel kan nämnas ett i *SB 1956 s. 162—163* refererat fall, där SN fann att en advokat överträtt de kollegiala reglerna genom att distribuera en reklambroschyr, innehållande en illustrerad beskrivning av en genomförd utvidgning och modernisering av hans kontor. I DRGA har alla reklamcirkulär förbudits (Afsnit II 1.) I Norge är inställningen densamma, och i NRGGA § 26 stadgas att en advokats reklam inte får innehålla något som är oriktigt, vilseledande eller illojalt mot kollegerna och inte heller något som kan bibringa allmänheten den uppfattningen att advokaten utför sina uppdrag billigare, bättre eller snabbare än andra advokater. Det tillägges också att reklamen måste ges en värdig form.

Även i Finland är reklamcirkulär förbjudna.

I Sverige har advokatsamfundets styrelse vid flera tillfällen reagerat mot "självprisande" eller eljest olämpliga reklamcirkulär: *TSA 1937 s. 22 (3)*: cirkulär med angivande av åklagarmeriter och med tillkännagivande av avsikt att handlägga även de minsta uppdrag med personlig omsorg samt så billigt och effektivt som möjligt, *TSA 1943 s. 71*

(2): cirkulär med uppmaning att ordna aktiebolagsbildning innan den nya aktiebolagslagen trädde i kraft, *TSA 1949 s. 28 (3:I)*: cirkulär med reklam för advokatens auktionsavdelning under återopande av RB:s stadgande om skyldighet för advokat att hålla klientmedel åtskilda, *TSA 1949 s. 28 (3:II)*: cirkulär till konkursborgenärer med lovprisande av egna meriter som konkursförvaltare, *TSA 1954 s. 45 (18)*: cirkulär till tyska sammanslutningar inom näringslivet med skrytsam beskrivning av egna meriter, *TSA 1958 s. 148 (3)*: cirkulär till tyska firmor med överdriven framställning av verksamhetens art och omfattning samt *TSA 1959 s. 50 (4)*: cirkulär till konkursborgenärer med uppgift att advokatens ledamotskap i advokatsamfundet utgjorde en "garanti" för korrekt handläggning.

I ett fall, *TSA 1966 s. 33 (6)*, har styrelsen reagerat mot att en advokatbyrå, som på begäran av ett amerikanskt generalkonsulat tillställt detta en sammanställning med uppgifter om var och en av byråns jurister och om byråns specialisering på vissa rättsområden m. m., översänt sammanställningen även till ett tjugotal ambassader, konsulat och handelskamrar, som inte begärt att få några uppgifter. Styrelsen fann denna åtgärd olämplig.

I ett fall, *TSA 1969 s. 21 (4)*, hade sju, på skilda kontor verksamma advokater till sina klienter distribuerat en tryckt broschyr, betecknad såsom utgiven av "Samarbetande advokatgrupp i Stockholms City". Under rubriken "Advokatsamfundets ledamöter vill kvalitet" lämnades i broschyren uppgifter om visst samarbete mellan de sju advokaterna "för att ytterligare öka kvaliteten för klienterna". Styrelsen fann broschyren innebära en otillbörlig reklam.

Styrelsens praxis visar otvivelaktigt att det strider mot god advokatsed att en advokat utsänder reklambroschyrer. En uttrycklig bestämmelse därom har också upptagits i 5 § andra stycket SRGA under punkt 4.

Från de cirkulär som behandlats i detta avsnitt måste skiljas sådana cirkulär som endast innehåller meddelande om vissa förändringar beträffande advokatens verksamhet, t. ex. påbörjande av egen verksamhet, förändring av kompanjonsförhållanden, ändring av kontorsadress eller telefonnummer etc. Att skicka sådana meddelanden till kolleger och egna klienter är fullt korrekt. Däremot bör meddelandena inte distribueras till andra. I DRGA stadgas att cirkulär om etablering endast får sändas till kolleger (Afsnit II 4.). Cirkulär om flyttning eller ändrat innehavareförhållande får däremot skickas både till kolleger och klienter (samma avsnitt 5.). I NRGAs § 30 andra stycket har stadgats att det är tillåtet att sända ut cirkulär med meddelande om nyetablering, firmaförändring eller ny kontorsadress, men cirkuläret skall vara "nøkternt og kortfattet". Vid nyetablering medges att cirkuläret innehåller upp-

lysning om utbildning och tidigare praktik, liksom det är tillåtet att framhäva en eller flera grenar av advokatverksamheten.

10.6. Reklam i massmedia

10.6.1. Annonser

Såsom tidigare nämnts är man i andra länder än de nordiska länderna principiellt av den uppfattningen att en advokat inte får annonsera om sin verksamhet.

I Västtyskland tillåtes sålunda enligt TRGA § 61 ingen annan annonsering än att meddelanden om inrättande av ett kontor eller ett filialkontor, om övertagande av en advokatpraktik, om förändring av kompanjonsförhållande och om vissa andra därmed jämförliga omständigheter får en eller två gånger införas i advokatpressen och i dagstidningar inom den domkrets där advokaten regelmässigt är verksam. Meddelandet får inte ha någon överdriven eller iögonenfallande form. I övrigt är all annonsering förbjuden.

I England är man lika sträng, i vissa avseenden t. o. m. strängare. En barrister får över huvud taget inte annonsera. En solicitor kan få tillkännage vissa förändringar i sin verksamhet, t. ex. öppnande av ett filialkontor eller ingående av kompanjonskap, i fackpressen ("the legal press"), men hans rätt att annonsera i annan press är ytterligt begränsad. Man har godtagit att han i en lokaltidning en gång annonserat om adressförändring, ändring av telefonnummer eller upplösning av kompanjonskap, men i övrigt får ingen annonsering i annan press än fackpressen förekomma. Den normala formen för tillkännagivande av ändrad adress eller kontorstid o. dyl. anses vara cirkulär till klienterna, inte annonsering i pressen.⁵⁵

I USA gäller enligt ARG 1969 regler av i stort sett lika restriktiv innebörd.

Gemensamt för de nu angivna länderna är sålunda att man inte tillåter någon fortlöpande annonsering utan endast — inom ytterligt snäva gränser — medger engångstillkännagivanden av vissa ändringar.

Inom de nordiska länderna har man en annan inställning och betraktar annonsering såsom en i och för sig fullt tillåten — och med hänsyn till konkurrensen från andra yrkesutövare ibland också nödvändig — form av "reklam". Däremot har man inom advokatorganisationerna arbetat för att annonseringen skall ske i lämpliga former. Bl. a. har man tagit avstånd från annonsering, som framhäver advokaten såsom i något avseende överlägsen sina kolleger. Man har också på annonseringsfrågan lagt den mera företagsekonomiska än advokatetiska synpunkten

⁵⁵ Se *Lund*, Solicitors s. 14—16.

att en omfattande annonsering innebär ett onödigt slöseri med pengar.

I Danmark framhöll på sin tid *Otto Bing* att reklam för advokatverksamhet är oförenlig med "Standens Vaerdighed".⁵⁶ Samma uppfattning har uttalats av *Axel H. Pedersen*⁵⁷ I DRGA har stadgats att annonser endast får innehålla namn, ställning, adress, telefon och mottagningstid, att de endast får vara enspaltiga och att de skall sättas med de för tidningssidan vanliga typerna utan särskild inramning eller annan särskild utstyrsel (Afsnit II 2.). Ytterligare har i DRGA föreskrivits att annonsering endast får ske i dagstidningar, "distriktsblade" och juridiska facktidningar, däribland Advokatbladet. Beteckningen specialist får inte användas. Ett införande i telefonkataloger, adress- eller handelskalendrar o. dyl. i namnförteckning och under gemensam fackrubrik är tillåtet, om det sker utan "fremhaevelse eller typografisk saerudstyr" (Afsnit II 3.). Flyttning och ändring i fråga om byråinnehavare får tillkännages genom annonsering (Afsnit II 5.). Kollektiv annonsering, även sträckande sig över mer än en spalt och med särskild utstyrsel kan tillåtas av avdelningsstyrelsen, i andra hand advokatrådet (Afsnit II 8.). Av dessa bestämmelser framgår bl. a. att annonsering i veckopressen eller i andra facktidningar än juridiska sådana inte är tillåten.

I Norge, där — såsom tidigare nämnts — reklamreglerna flera gånger ändrats, har i NREGA § 27 upptagits bl. a. följande bestämmelser: Annonser i tidningar och andra publikationer får endast innehålla firma, kontorsadress, kontorstid, telefon- och telexnummer samt telegramadress. I annonserna skall utsättas "Medlem av Den Norske Advokatforening", eventuellt förkortat till "M.N.A." Det är förbjudet att göra reklam med att man är specialist inom visst rättsområde, men en eller flera grenar av advokatverksamheten får framhävas. I § 28 ges särskilda bestämmelser om gemensam annonsering.

I Finland gäller enligt FRR att en advokat är berättigad att annonsera i juridiska tidskrifter och i Finland utkommande tidningar samt uppslagsböckers adress- och yrkesregister. I annonserna får nämnas endast annonsörens adress, telegramadress, telefon- och telexnummer, kontorstid, byråinnehavares och biträdens namn samt på rättsvetenskaplig examen eller juridisk verksamhet grundade titlar ävensom medlemskap i advokatförbundet (5 § första stycket). Enligt 5 § andra stycket skall vid annonsering i annat land där gällande reklamregler iakttagas. Vid annonsering i juridisk tidskrift eller juridiskt register får advokaten uppge att han betjänar sina klienter även på andra språk än de in-

⁵⁶ SB 1922 s. 4—5.

⁵⁷ *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen II s. 166.

hemska (5 § tredje stycket). Adressombyte, ändring av telefon- och telexnummer samt väsentlig förändring i byråns verksamhet får under en tid av två månader annonseras i ortstidningar (11 § andra stycket). En advokat, som börjar egen verksamhet, får under sex månader i sina annonser nämna även sin tidigare juridiska verksamhet (11 § första stycket). Inga annonser får vara till storlek, typografi eller i annat hänseende osedvanligt uppseendeväckande (12 §).

I Sverige har före tillkomsten av SRGA inte funnits någon generell skriven regel om advokats annonsering eller reklam över huvud taget. Särskilda bestämmelser har emellertid år 1940 antagits i två av advokatsamfundets avdelningar. Stockholmsavdelningen och Mellersta avdelningen. De av Stockholmsavdelningen antagna reglerna innebär i princip förbud mot annonsering, dock med rätt för advokat att vid påbörjande av egen verksamhet eller verksamhet i bolag med annan advokat, vid ändring i kompanjonsförhållanden el. dyl. samt vid ändring av firma eller adress annonsera under olika övergångstider, varierande mellan fem år, ett år och ett halvt år.⁵⁸ Mellersta avdelningens annonseringsregler innebär inte något principiellt förbud mot annonsering men föreskriver att annonsering skall ske under samlingsrubriken "Advokater. Ledamöter av Sveriges Advokatsamfund" samt att annonsering endast får ske i dagspressen, riks- och lokaltelefonkataloger, Justitia och Gamla Handelstidningen samt Sveriges handelskalender.⁵⁹ I båda avdelningarnas annonseringsregler ges också bestämmelser om vad annonserna får innehålla: firma, innehavare och biträdande jurister, adress, telefonnummer och kontorstid.

Huruvida dessa av två avdelningar antagna bestämmelser är rättsligt bindande för avdelningarnas ledamöter, i den meningen att en överträdelse av reglerna i och för sig skulle innebära ett åsidosättande av en advokaten åvilande plikt, måste betecknas som tvivelaktigt. Avdelningarna har ingen befogenhet att föreskriva regler för ledamöternas handlande.⁶⁰ Visserligen har advokatsamfundets styrelse i ett fall, *TSA 1955 s. 31 (2)*, uttalat att en advokat, som var verksam i Stockholm, i enlighet med de av Stockholmsavdelningen antagna reglerna inte "borde" annonsera om sin verksamhet, men detta ordval ger närmast anledning till antagande att styrelsen inte ansåg någon ovillkorlig skyldighet att följa reglerna föreligga. Förmodligen skulle samfundets disciplinära organ inte anse sig kunna ingripa mot en advokat, som annonserat i strid mot avdelningsbestämmelserna, under annan förutsätt-

⁵⁸ *TSA 1940 s. 67—69.*

⁵⁹ *TSA 1942 s. 59.*

⁶⁰ *Bomgren* har i detta avseende uttalat en annan mening, *TSA 1940 s. 37.* Jfr den lokala överenskommelser *Godenhjelm* i *Defensor Legis 1937 s. 233.*

ning än att annonseringen, oavsett dessa bestämmelser, befunnas stridande mot god advokatsed.

Vid genomgång av de avgöranden som förekommit i den disciplinära verksamheten kan man konstatera att man ansett advokaterna ha betydligt större frihet än vad de två avdelningarna velat medge sina ledamöter. Inte i något fall har annonseringen i och för sig ansetts otillåten. Vad man riktat sig mot är endast annonsernas innehåll eller form i vissa fall. De i TSA refererade fall där så skett är följande: *TSA 1940 s. 121 (I:II)*: annons med bilder av ett par män, vardera bärande en portfölj under armen, *TSA 1940 s. 121 (I:III)*: annons innehållande ordet "bankgaranti", *TSA 1955 s. 31 (2)*: annons innehållande orden "Snabbt, billigt", *TSA 1966 s. 33 (5)*: annons innehållande orden "Praktik från ledande engelsk sjörättsbyrå", *TSA 1967 s. 16 (3)*: annons med reklam för en nyöppnad avdelning för fastighetsförmedling, fastighetsförvaltning och fastighetsvärdering m. m., samt *TSA 1968 s. 35 (3)*: annons med uppgift om tidigare anställning hos solicatorfirma i England.

Sammanställer man dessa avgöranden med vad som förekommit vid bedömningen av reklamcirkulär, kan man säga att vad de disciplinära organen reagerat mot är allt som smakar reklam i detta ords egentliga betydelse eller m. a. o. allt som har till syfte att locka allmänheten att anlita just annonsören, t. ex. framhållande av tidigare, meriterande tjänst eller verksamhet, särskilda fördelar med att anlita annonsören, uppseendeväckande utstyrsel eller utformning av annonsen med iögonfallande figurer eller tecken osv. Mot annonseringen i och för sig har ingen erinran gjorts. Ej heller kan ur avgörandena utläsas någon begränsning av de publikationer, i vilka annonsering får ske. I fallet *TSA 1955 s. 31 (2)* hade annonseringen skett i en veckotidning, utan att detta förhållande i och för sig föranledde någon anmärkning.

Bomgren har uttalat att det i princip står de svenska advokaterna fritt att göra individuell reklam för sin verksamhet, förutsatt att denna sker i värdiga former och på sådant sätt att den inte skadar det goda förhållandet till kollegerna.⁶¹ *Bomgren* har därvid dock ställt sig skeptisk mot en form av annonsering, nämligen annonsering i fackorganen.⁶² Sådan annonsering har emellertid i viss utsträckning förekommit, utan att någon reaktion däremot försports.

Vinge, som funnit en viss rätt till reklam vara av behovet påkallad, åtminstone i stora delar av landet, har framhållit att det är svårt att i detalj fixera gränsen för det tillåtna men att en advokats reklam måste

⁶¹ TSA 1940 s. 34.

⁶² TSA 1940 s. 36.

vara förenlig med god smak och med kravet på "den självaktning, som advokatståndet önskar se hos sina medlemmar".⁶³ Detta kan man naturligtvis säga, men någon praktisk vägledning ger ett sådant uttalande knappast. I recensioner av Vinges arbete i SvJT har *Th. Munck af Rosenschöld*, med instämmande i Vinges påtalande av de missbruk som förekommit, framhållit att en kollegialitet, som omöjliggör en modern och praktisk service, inte är någonting att eftersträva,⁶⁴ och *Bertil Ahrnborg* har starkt understrukit att advokaterna, så länge de tvingas konkurrera med andra, måste ha en viss rätt att göra reklam.⁶⁵ Denna synpunkt är alltjämt berättigad.

Vad får då en svensk advokatannons innehålla? Alldeles klart är att den får innehålla uppgifter om firma, innehavares och övriga juristers namn, adress, telefonnummer och kontorstid. Vill någon sätta ut telexnummer eller telegramadress, torde det inte heller möta något hinder. Utöver advokattiteln bör någon tjänstetitel eller tidigare förvärvat tjänstetitel inte utsättas, eftersom däri kan ligga en antydning om särskilda meriter, förvärvade genom praktisk verksamhet.⁶⁶ Något hinder mot utsättande av akademiska titlar, som vederbörande förvärvat, torde ej föreligga, även om advokatsamfundets matrikel endast begagnar titeln advokat. Biträdande jurister, som inte är advokater, måste betecknas eller anges på sådant sätt att ingen kan av annonsen bibringas den uppfattningen att de är advokater.

De frågor som vållat mest tvekan är huruvida en advokat i en annons får beteckna sig som specialist på visst rättsområde eller om han i annonsen får ange vissa typer av advokatuppdrag, som han företrädesvis önskar åtaga sig.

DRGA (Afsnit II 3.) förbjuder användandet av beteckningen speciallist. NRGÄ har samma regel men tillåter däremot, såsom redan nämnts, framhävanne av en eller flera grenar av advokatverksamheten (§ 27 andra stycket). I Finland kan en advokat av advokatförbundets styrelse beviljas rätt att på av styrelsen fastställda villkor bl. a. i annonser uppge ett eller två speciella rättsområden, vilka styrelsen särskilt utser, såsom sitt huvudsakliga verksamhetsområde (FRR 13 §).

Svensk praxis är inte i någon högre grad vägledande. I TSA är tre fall refererade. I fallet *TSA 1951 s. 7 (3)* hemställde en advokat om uttalande av styrelsen huruvida det kunde anses stå i överensstämmelse med god advokatsed att han i planerade annonser använde ordet "Skatteärenden" som rubrik. Han uppgav att han inte direkt ville beteckna

⁶³ *Vinge* s. 90—91.

⁶⁴ SvJT 1945 s. 685.

⁶⁵ SvJT 1945 s. 687.

⁶⁶ Jfr *Vinge* s. 92; se härtill *Barre* i TSA 1944 s. 129—130.

sig som specialist på skatterättens område men att han sysslat förhållandevis mycket med skatteärenden och önskade utvidga sin verksamhet inom detta rättsområde. Styrelsen beslöt uttala att advokaten enligt styrelsens mening borde avstå från den planerade annonseringen. I fallet *TSA 1959 s. 49 (3)* fann styrelsen däremot inte skäl till någon anmärkning mot att de privatpraktiserande advokaterna i en stad, där det också fanns rättshjälpsanstalt, tillsammans med advokaterna i en grannstad i en gemensam annons intagit orden "Bouppteckningar, arvsutredningar, fria rättegångar". Som skäl för denna annonsering uppgav advokaterna att de ansett det önskvärt att informera allmänheten om att fri rättegång kunde erhållas även hos dem och inte bara hos rättshjälpsanstalten, vilket var en vanlig missuppfattning, samt att de i fråga om bouppteckningar hade att konkurrera med icke-jurister. I fallet *TSA 1966 s. 33 (5)* fann styrelsen en advokat vara oförhindrad att i en annons i *Svensk Sjöfartstidning* tillkännage att han åtog sig sjörättsmål.

Åtminstone om man jämför det första och det tredje av dessa fall, synes styrelsens beslut i viss mån motsäga varandra. Varför man skall få ange sjörättsmål men inte skatteärenden är inte alldeles lätt att förklara.

Frågan togs upp av en av advokatsamfundets styrelse tillsatt specialiseringskommitté i ett i januari 1969 avgivet betänkande.⁶⁷ Kommittén ansåg att det bör anses otillåtet för en advokat att ge sig ut för att vara specialist, medan han däremot bör anses oförhindrad att i sina annonser ange olika typer av uppdrag (t. ex. bouppteckningar, skilsmässor m. m.) som han åtager sig.⁶⁸ I de remissyttranden över kommitténs betänkande som avgavs av avdelningsstyrelserna gavs uttryck för mycket delade meningar.⁶⁹ På flera håll uttalade man den uppfattningen att det är praktiskt omöjligt att skilja mellan specialistangivelse och angivande av vissa typer av uppdrag, i det att även den senare arten av tillkännagivande av allmänheten måste uppfattas såsom angivande av en specialitet. En av styrelsen tillsatt arbetsgrupp avgav betänkande i ämnet i mars 1971.⁷⁰ Arbetsgruppen ansåg ett förbud mot specialistangivelse motiverat så länge någon specialistauktorisering inte kan erhållas. Däremot ansåg sig arbetsgruppen kunna — med viss reservation — godtaga att en advokat i annonser eller på brevpapper o. dyl. anger en eller flera grenar av sin advokatverksamhet.⁷¹

⁶⁷ *TSA 1969 s. 113—114.*

⁶⁸ Jfr i denna fråga *Vinge s. 93—94.*

⁶⁹ *TSA 1969 s. 323—331.*

⁷⁰ *TSA 1971 s. 387—03.*

⁷¹ *TSA 1971 s. 396—397.*

I SRGA har *dels* i 5 § första stycket upptagits en allmän regel av innehåll att advokats reklam skall vara saklig samt till innehåll och form korrekt ävensom att den inte får innehålla något som kan vara ägnat att framkalla den uppfattningen att advokaten är skickligare, snabbare eller billigare än kollegerna, *dels* — i två följande stycken i samma paragraf — upptagits ett antal speciella regler, varvid i frågan om angivande av specialitet specialiseringskommitténs riktlinjer i huvudsak följts. I andra stycket stadgas sålunda att det strider mot god advokatsed 1. *att* i annonser eller på brevpapper o. dyl. tillkännage att man är specialist inom viss gren av juridiken eller att man utövat viss praktisk verksamhet, varigenom man förvärvat särskild sakkunskap inom visst rättsområde; 2. *att* framställa sig själv eller sin kontorsorganisation såsom särskilt effektiv samt 3. *att* ge brevpapper o. dyl., anslag på allmän plats, annonser eller skyltar uppseendeväckande utstyrsel eller utformning. Av 5 § tredje stycket framgår emellertid att det inte är förbjudet för en advokat att i annonser eller på brevpapper o. dyl. ange en eller flera grenar av sin advokatverksamhet.

10.6.2. Andra former av reklam i massmedia

En advokat kan tänkas i ackquisitionssyfte utnyttja pressen eller andra massmedia till reklam på åtskilliga andra sätt än genom annonsering. I andra länder betraktar man i princip varje sådan åtgärd från en advokats sida såsom otillåten reklam.

Så gäller i Västtyskland att en advokat, när han i skrift eller tal framträder inför offentligheten, t. ex. genom en artikel eller uttalanden i en tidning eller genom medverkan i radio eller TV, måste vara saklig och värdig, och han är skyldig att undvika redan skenet av reklam för sin verksamhet (TRGA § 2 1.). Han är förbjuden att medverka i tidningars eller tidskrifters juridiska frågeavdelningar (TRGA § 2 2.). Vad särskilt angår de fall då en advokat är försvarare i brottmål understrykes genom en särskild bestämmelse att han bl. a. i sina kontakter med tidningsreferenter är skyldig att noga se till att han inte skapar det intrycket att han söker göra reklam för sig eller åstadkomma sensation (TRGA § 59).

I England är en barristers rätt att uttala sig i pressen starkt begränsad. När det gäller framträdande i radio eller TV, har man tidigare fordrat föregående samtycke av the Council. Numera får en barrister utan på förhand inhämtat samtycke framträda i radio eller TV, anonymt eller med angivande av sitt namn. Om han bedömer det som nödvändigt, får han också uppge att han är barrister, men the Council har förklarat att det endast i undantagsfall kan vara nödvändigt att

ange detta.⁷² En solicitor anses göra sig skyldig till otillåten "advertising", om han vid framträdande i juridiska frågor ("legal matters") i ett "non-legal medium", t. ex. radio, anger både sitt namn och sin ställning som solicitor och likaså om han inspirerar pressintervjuer eller förser pressen med information rörande "professional matters", som inte är föremål för presskommentarer eller till vars yppande klienten inte vill samtycka.⁷³ The Law Society's styrelse har i fråga om en solicitors framträdande i radio eller TV antagit särskilda regler, vilkas syfte är att på en gång söka tillgodose intresset av att solicitors medverkar i program i juridiska frågor och samtidigt förhindra att framträdandena utnyttjas till reklam.⁷⁴

I USA får en advokat enligt ARGA 1969 inte utnyttja något massmedium till självberömande uttalanden avsedda att värva klienter (DR 2—101 A). Vid offentligt framträdande får han inte framhäva sin egen yrkeserfarenhet eller sitt anseende, och han får inte därvid lämna någon individuell rådgivning (DR 2—104 A 4). Han får ej heller lämna någon ersättning ("or give any thing of value") till representanter för press, radio, TV eller annat massmedium för omnämnande i en artikel eller motsvarande (DR 2—101 C).

I det utkast till "Disciplinaer-vedtaegt for Det Danske Saggførersamfund" som højesteretssagfører N. H. Bache och overretssagfører J. B. Jørgensen framlade 1918⁷⁵ fanns under punkt 43 intagen en bestämmelse av innehåll att överträdelse av retsplejelovens stadgande om en advokats plikter skulle anses föreligga, därest en advokat "benytter pressen till reklame for sin forretning".⁷⁶ Någon bestämmelse av detta eller liknande innehåll har inte blivit upptagen i DRGA, som i detta hänseende endast reglerar annonseringsfrågan. Enligt *Axel H. Pedersen* får en advokat emellertid inte använda pressen till reklam för sin verksamhet, bortsett från den annonsering som är tillåten, och det anses strida mot DRGA att en advokat tolererar att en tidning begagnar hans namn utan förbindelse med en konkret sak. Förbudet gäller bl. a. tidningsreferat med angivande av advokatens namn i saker, som denne skall föra eller har fört. Särskilt betecknar Axel H. Pedersen det som ett oskick att tillställa pressen en anklagelseskraft, vilket oundvikligen leder till att referatet blir ensidigt, och han framhåller att det strider mot god advokatsed att till pressen utlämna kopia av en stämning; förfarandet kan tvinga motparten till beriktiganden, med påföljd att processen

⁷² Se härom *Boulton* s. 56—60.

⁷³ *Cordery* s. 486—487.

⁷⁴ *Lund, Solicitors* s. 18—20.

⁷⁵ Se ovan s. 29.

⁷⁶ *Axel H. Pedersen, Det Danske Advokatsamfund 1919—1969* s. 193.

blir förd i pressen och inte endast i domstolen. Det förekommer ofta att advokater blir omnämnda i pressen på ett sätt som kan verka som reklam för dem, men när advokaten inte själv har inspirerat omnämmandet, ligger det, säger Axel H. Pedersen, ingenting oriktigt eller anstötligt i detta; pressens frihet, pressens rätt och plikt att omtala aktuella frågor måste här beaktas.⁷⁷

Axel H. Pedersen framhåller att en advokat kan låta sig intervjuas av pressen men att tillfället inte får begagnas till reklam. En advokat kan, säger han vidare, under utsatt namn redigera en tidnings "juridiske brevkasse", men "brevkassen" får inte användas till ackquisition för advokaten genom att en frågande hänvisas till honom. Axel H. Pedersen anser det önskvärt att en advokat, som medverkar i en "brevkasse", gör detta anonymt, liksom rubriken inte bör förses med advokatens fotografi.⁷⁸

I Norge har advokatforeningens hovedstyre erinrat om vikten av att en advokat inte gör uttalanden till pressen på ett sådant sätt att de kan uppfattas som reklam (*NSB 1935 s. 22—23*) ävensom uttalat att en advokat inte själv får föranleda att hans namn nämnes i rättegångsreferat (*NSB 1935 s. 28*). En kretsstyrelse har funnit det strida mot god advokatsed att en kvinnlig advokat vid en intervju uttalat att kvinnor i vissa ärenden vore mera skickade än män att vara advokater, varjämte hon gjort reklam för sig själv och framhållit hur stor hennes advokatbyrå blivit på två år (*NSB 1939 s. 102*).

I NRGAs § 3 har meddelats bestämmelser, som i väsentlig mån begränsar en advokats rätt att medverka till "offentlig omtale" i press, radio och TV av rättsaker, i vilka han är eller varit engagerad, och som också manar honom att iakttaga varsamhet, om det blir fråga om att offentligt ta till orda i andra saker, i vilka han är eller varit engagerad. I paragrafen stadgas också att dryftande av juridiska spörsmål i press, radio eller TV bör begränsas till mer generella sidor av spörsmål av allmänt intresse. NRGAs § 30 tredje och fjärde styckena innehåller bestämmelser, som föreskriver *dels* att det är förbjudet för en advokat att utverka att hans namn anges i referat av saker, i vilka han är eller varit engagerad, *dels* att besvarande av juridiska spörsmål i dagspressens frågespalter skall ske anonymt.

I Finland har i FRR 10 § intagits bestämmelse om att advokat, då han uppträder i radio, TV, film eller annars offentligt utom verksamheten, ävensom då han utövar skriftlig verksamhet, ej får bedriva reklam för sin egen advokatverksamhet.

⁷⁷ Axel H. Pedersen, Advokatgerningen II s. 160—161.

⁷⁸ Ib.s. 161—162.

I Sverige torde advokaterna — med få undantag — vara ense om att det inte är förenligt med god advokatsed att en advokat i reklamsyfte inspirerar eller medverkar till att pressen eller andra massmedia nämner hans namn eller skildrar hans åtgöranden på ett sådant sätt eller i sådant sammanhang att det innebär reklam. I en för ett tiotal år sedan skriven artikel har *Yngve Schartau* skarpt — och inte så litet temperamentsfullt — reagerat mot den ohöljda och osmakliga reklam som i både dagspress och veckopress bedrivits för vissa, av pressen till "stjärnadvokater" eller "toppadvokater" upphöjda brottmålsjurister, därvid Schartau gjort den säkerligen riktiga iakttagelsen att reklamen måste ha baserats på medgivande och medverkan från vederbörande advokats sida.⁷⁹

Ännu ett par decennier in på 1900-talet var det ingalunda ovanligt att en advokat, som vunnit ett mål, tog initiativ till att målet blev refererat i pressen, varvid referatet regelmässigt avslutades med orden: "Den vinnande partens talan har förts av advokat X". På åtskilliga advokatbyråer ansågs det t. o. m. höra till rutinen att sörja för att ett sådant referat blev publicerat. Sedan åtskilliga decennier tillbaka betraktas ett sådant förfaringssätt såsom stridande mot god advokatsed.

Svenska advokater torde också allmänt instämma med Axel H. Pedersen i att det är ett oskick att en advokat tillhandahåller pressen eller annat massmedium kopia av stämningsansökningar, kanske rent av innan eller samtidigt med ingivandet till rätten. Sker detta i den uttalade eller underförstådda avsikten att advokaten skall bli omnämnd, är åtgärden ett försök till olämplig reklam. Detsamma måste sägas om det opåkallade tillhandahållandet åt massmedia av andra inlagor i mål och ärenden i syfte uteslutande att därmed göra reklam för sig själv och sin verksamhet. Över huvud taget är det inte god advokatsed att en advokat informerar massmedia om någonting som förekommer i hans verksamhet, om det enda syftet är att göra reklam för advokaten. På samma sätt bör intervjuer och s. k. presskonferenser bedömas. Är syftet enbart ett reklamsyfte, är det oförenligt med god advokatsed att ta initiativ eller medverka, och tillfället får inte heller utnyttjas till reklam.

Det sagda innebär inte något allmänt fördömande av att en advokat informerar massmedia, tillhandahåller dem inlagor, gör uttalanden och står till förfogande för intervjuer eller presskonferenser (eller t. o. m. arrangerar sådana). Vissa angelägenheter kan vara av så uppenbart allmänt intresse att advokaten efter hänvändelse från massmedia mycket väl kan stå dem till tjänst med vissa informationer, i den mån inte

⁷⁹ *Schartau* i TSA 1960 s. 206—210. Replik av *Poul Christiansen* i TSA 1961 s. 14—17. Genmäle av *Schartau* i TSA 1961 s. 17—19.

klientens intresse kräver något annat. Ibland kan det t. o. m. i klientens eller advokatens intresse vara angeläget att han på eget initiativ lämnar viss information till massmedia. Så kan vara fallet, om dessa redan offentliggjort av motparten gjorda uttalanden, som kräver beriktigande. Vad som strider mot god advokatsed är emellertid att utnyttja massmedia i reklamsyfte.

När här sagts att en advokat enligt god advokatsed inte får begagna massmedia som ett medel att göra reklam, måste emellertid beaktas att tryckfrihetsförordningen (TF) i stor utsträckning hindrar advokatsamfundets organ att använda de i rättegångsbalken stadgade disciplinära påföljderna såsom medel för upprätthållande av god advokatsed på detta område.

TF:s bestämmelser om anonymitetsskydd för meddelare och uppgiftslämnare och om ansvarighet för tryckfrihetsbrott gör det för det första ofta omöjligt att veta eller utforska vilken person som lämnat uppgifter till pressen, och även om det skulle vara alldeles klart att det är en viss advokat som gjort detta, är det inte han utan den ansvarige utgivaren som rättsligt har att svara för vad som publicerats. Advokaten är, liksom andra medborgare, principiellt berättigad att för offentliggörande i pressen "meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst". Han får inte disciplinärt bestraffas, om han exempelvis genom ett meddelande till pressen brutit mot sin tystnadsplikt eller i en tidningsartikel ärekränkt en annan person, hur stridande mot god advokatsed hans handlande än må vara. Häremot svarande regler gäller enligt radioansvarighetslagen.

Nu är det emellertid en allmänt vedertagen uppfattning att brott mot lagstiftningen om illojal konkurrens, bl. a. illojal reklam, enligt denna lagstiftning kan beivras utan hinder av bestämmelserna i TF.⁸⁰ I analogi därmed synes det befogat att antaga att en advokat, som gör sig skyldig till otillbörlig reklam, kan tilldelas disciplinär påföljd, även om reklamen skett i tryckt skrift. Någon anledning att i detta avseende göra åtskillnad mellan annonsreklam och textreklam torde inte föreligga, förutsatt att det — utan åsidosättande av det tryckfrihetsrättsliga anonymitetsskyddet — är klarlagt att det är advokaten som gjort reklamen, låt vara under medverkan av en eller flera journalister. Med denna uppfattning som grund har också advokatsamfundets disciplinnämnd i fallet *TSA 1969 s. 22 (5)* funnit sig lagligen oförhindrad att pröva huruvida en advokat genom det sätt på vilket han medverkat vid en tidningsintervju bedrivit reklam för sin verksamhet på ett sätt som

⁸⁰ Se bl. a. 1944 års tryckfrihetssakkunnigas förslag till tryckfrihetsförordning, SOU 1947:60, s. 115—121.

stred mot god advokatsed. Nämnden fann utrett att så var fallet och tilldelade advokaten varning för det han allvarligt åsidosatt sina plikter som advokat. Av de sex ledamöter som deltog i avgörandet ville dock två bestämma påföljden till erinran.

Att advokaten i detta fall handlat i strid mot god advokatsed var höjt över varje tvivel. Det enda som kunde diskuteras var frågan huruvida TF lade hinder i vägen för att detta handlande beivrades i disciplinär ordning. Helt klar kan denna fråga inte sägas vara, men goda skäl talar för att nämndens bedömning måste anses riktig. Hade advokaten i en annons gjort reklam på det sätt som nu gjordes i den tidsningsartikel som följde på intervjun, torde det knappast råda någon tvekan om att förfarandet kunnat beivras i disciplinär väg, och det vore onekligen egendomligt, om advokaten skulle undgå påföljd genom att i stället medverka till en förmodligen ännu effektivare textreklam.

När det gäller en advokats medverkan i radio- eller TV-program har — särskilt i fråga om medverkan i TV-rättegångar — från advokathåll ibland riktats kritik mot att advokater framträder på detta sätt, och det har sagts att detta innebär en olämplig form av reklam.⁸¹ Frågan var föremål för diskussion vid ett nordiskt delegerademöte i Oslo i november 1961⁸² och blev därefter mera ingående diskuterad vid ett nytt delegerademöte i Reykjavik i augusti 1965. Vid detta möte hävdade Den Norske Advokatforenings dåvarande ordförande, numera høyesteretts-dommer *J. C. Mellbye*, med stor skärpa den uppfattningen att det är ett allmänt samhällsintresse att advokater medverkar i både press, radio och TV och att reklamsynpunkten är av underordnad betydelse.⁸³ Någon avvikande mening uttalades inte av övriga delegerade.

Det är otvivelaktigt ett betydande allmänt intresse att advokater medverkar i press, radio och TV. Deras sakkunskap och erfarenhet är av mycket stor betydelse i informationen till allmänheten i juridiska frågor, och det vore trångsynt att förbjuda dem att medverka. En advokat måste vara oförhindrad att hålla föredrag, ge ut böcker, skriva tidsnings- och tidskriftsartiklar, behandla juridiska frågor i radio och TV, delta i radio- och TV-diskussioner och även medverka i TV-rättegångar. Vad man har rätt att fordra är emellertid att han i dessa sammanhang inte gör reklam för sig själv eller sin egen advokatverksamhet. Bryter han mot denna regel, torde ett disciplinärt ingripande inte vara uteslutet.

Något krav på anonymt framträdande kan man inte uppställa. I ett

⁸¹ Se särskilt *Molin* i TSA 1960 s. 337—345. Jfr emellertid *Luterkort* i TSA 1960 s. 346—348 och *Dillén* i TSA 1960 s. 349—352.

⁸² Se TSA 1963 s. 166—190, särskilt s. 186—190.

⁸³ TSA 1967 s. 343—351.

litet land som vårt vore väl också, i varje fall när det gäller TV, ett sådant krav mer eller mindre meningslöst.

Naturligtvis kan det inte bestridas att ett offentligt framträdande av det slag som här avses kan innebära viss reklam för advokaten, även om han omsorgsfullt undviker att framhäva sig själv och sina egna kvalifikationer. Denna synpunkt måste emellertid stå tillbaka för det alldeles ovedersägliga intresset av att advokater medverkar i informationsverksamheten. En väl genomförd prestation av advokaten utgör f. ö. en reklam inte bara för honom utan för hela advokatkåren.

Vad slutligen angår frågan om advokats medverkan vid besvarande av juridiska frågor från allmänheten i tidningar och tidskrifter måste till en början konstateras att detta utgör en föga önskvärd form av juridisk rådgivning. I fallet *TSA 1952 s. 19 (3)* uttalade advokatsamfundets styrelse härom: "En på rätt sätt bedriven rådgivning i rättsliga angelägenheter förutsätter i regel att rådgivaren blir i tillfälle att noggrant utfråga klienten om de faktiska förhållandena. I annat fall föreligger risk för att klienten underlåter att lämna vissa upplysningar, som kunna vara av beskaffenhet att inverka på frågans besvarande, ehuru klienten av okunnighet eller oförstånd förbiser deras betydelse. Ur nu angiven synpunkt anser styrelsen tidningarnas s. k. juridiska frågeavdelningar innefatta en otillfredsställande form av juridisk konsultationsverksamhet. Styrelsen finner det därför icke lämpligt att en advokat lämnar sin medverkan till denna verksamhet".

I ett nytt fall, *TSA 1959 s. 60 (10)*, erinrade styrelsen om det sålunda gjorda uttalandet. Frågan återkom i fallet *TSA 1963 s. 91 (24)*. Styrelsen gjorde nu ett mera nyanserat uttalande. Sålunda förklarade styrelsen att den inte hade något att erinra mot att advokaten i en viss veckotidning lämnade allmänt orienterande redogörelser för gällande rätt i ämnen, som föranletts av frågor från tidningens läsekrets, medan styrelsen däremot beträffande rådgivning i individuella fall vidhöll den uppfattning som den tidigare uttalat. Denna uppfattning har styrelsen även senare vidhållit; se *TSA 1972 s. 116 (5)*.

Den uppfattning om de juridiska frågeavdelningarna som kommit till uttryck i dessa uttalanden har i och för sig ingenting med reklamfrågan att göra, och TF torde f. ö. lägga hinder i vägen för disciplinärt ingripande mot en advokat, som trots styrelsens uttalanden anser sig böra i en tidning besvara juridiska frågor från allmänheten även i individuella fall.

Annorlunda blir förhållandet när reklamsynpunkten kommer in i bilden. I det ovan nämnda fallet, *TSA 1952 s. 19 (3)*, var advokatens samarbete med tidningen ordnat så, att till tidningen inkomna frågor överlämnades till advokaten, som därefter till tidningen översände ma-

nus med frågor och svar, varav ett mindre antal infördes i tidningen ungefär en gång i månaden. Om den frågande önskade ett mera personligt eller snabbare svar, skickade advokaten honom ett sådant mot ett mindre postförskott. Dessa svarsbrev avslutades i regel med ett stycke av följande innehåll: "Därest Ni i denna eller annan angelägenhet vidare önskar rådfråga oss, stå vi med nöje till Eder tjänst och teckna etc ...". Något arvode från tidningen uppbar advokaten inte. — Styrelsen fann att advokaten genom att till en del av de frågande utbjuda sina tjänster utnyttjat redigeringen av tidningens juridiska frågeavdelning till att bedriva en ackvisionsverksamhet, som icke stod i överensstämmelse med god advokatsed. Styrelsen fann emellertid inte tillräcklig anledning föreligga att vidtaga disciplinär åtgärd.

En disciplinär reaktion mot advokatens handlande i detta fall synes inte ha varit obefogad. Det är svårt att se annat än att det citerade stycket i advokatens brev till personer, som insänt frågor till tidningen, måste likställas med motsvarande rekommendation av den egna verksamheten i skrivelser till andra personer. De frågande blev inte genom att skicka in en fråga till tidningen klienter hos advokaten. Situationen var helt enkelt den att advokaten via tidningen fick kännedom om att vissa personer behövde rättshjälp. Lika litet som en advokat i andra fall får hänvända sig till annan och utbjuda sina tjänster, därför att han vet att den andre är i behov av sådan hjälp, kunde han få göra det i detta fall.

Det kan också ifrågasättas om inte advokatens handlande måste anses strida mot god advokatsed även från en vidare synpunkt. Advokaten medverkade i tidningens frågeavdelning utan att av tidningen få något arvode för detta arbete. Det är svårt att finna någon annan förklaring härtill än att han gjorde tidningen dessa gratistjänster i rent ackvisionssyfte, nämligen för att han med tidningens hjälp skulle få kännedom om personer, som behövde rättshjälp och åt vilka han kunde utbjuda sina tjänster. Förfarandet är därmed att jämföra med det fall att en advokat betalar ersättning åt andra personer för att de skall tillföra honom klienter, ett förfarande som klart strider mot god advokatsed.

I de båda andra ovan omnämnda fallen, *TSA 1959 s. 60 (10)* och *TSA 1963 s. 91 (24)* var reklamfrågan inte aktuell i vidare mån än att i det senare fallet, där styrelsens uttalande utgjorde svar på en förfrågan av en advokat, av dennes redogörelse för den planerade verksamheten framgick att i samband med svarens publicering i tidningen uppgift skulle lämnas om advokatens namn. Mot detta förhållande gjorde styrelsen inte någon anmärkning.

På grundval av vad som förekommit i denna fråga torde det nuva-

rande rättsläget kunna sammanfattningsvis anges sålunda: Hur föga önskvärda de s. k. juridiska frågeavdelningarna än är, åtminstone såvitt angår besvarandet av frågor i individuella fall, kan en advokat inte lagligen förbjudas att medverka. Medverkan får däremot inte utnyttjas som ett medel för otillbörlig ackvisition. Något krav på anonymitet kan man (till skillnad från vad som gäller i Norge) inte uppställa, även om detta i och för sig vore tilltalande.^{83a} God advokatsed kräver att advokaten avböjer medverkan, om tidningen i samband med publiceringen av frågor och svar gör reklam för honom (utöver den reklam som nämmandet av hans namn må innebära), men i vilken utsträckning disciplinära åtgärder kan få tillgripas vid åsidosättande av denna regel är med hänsyn till TF tveksamt. Det är exempelvis föga tilltalande att advokatens fotografi publiceras, men det är diskutabelt om någon offentlig reaktionsform står till förfogande för att motverka detta oskick.

I fråga om utnyttjandet av massmedia i reklamsyfte har i 5 § andra stycket SRGA under punkt 5 uttalats att det strider mot god advokatsed att utnyttja medverkan i press, radio eller television till reklam för den egna verksamheten eller att till representant för press, radio eller television göra uttalande i syfte att söka skapa sådan reklam.

10.7. Skyltar; brevpapper och andra trycksaker m. m.

I Västtyskland, England och USA finns — eller tillämpas i praxis — ganska detaljerade regler om skyltar och trycksaker m. m., vilka regler samtliga går ut på att hindra olämplig reklam.

I våra nordiska grannländer har också meddelats vissa skrivna bestämmelser i dessa ämnen. Sålunda stadgas i DRGA att skylt endast får anbringas på det hus där advokaten har sitt kontor och att den varken genom storlek, form eller sätt för anbringande får ha någon reklammässig prägel. På egendomar, som advokaten har till försäljning eller uthyrning, får han dock uppsätta skyltar, som får innehålla detsamma som hans annonser (Afsnit II 6.). Någon särskild bestämmelse om brevpapper och andra trycksaker har inte meddelats i vidare mån än att reklam, t. ex. genom angivande av specialitet "eller liknande" på brev, kvitton, avräkningar m. m., är förbjuden (Afsnit II 1.).

I NRGÄ har i fråga om skyltar föreskrivits att skylt (med väsentligen samma innehåll som en annons) får uppsättas i den byggnad där advokaten har sitt kontor samt på fastigheter, som advokaten har till försäljning eller uthyrning, och på nybyggen, som administreras av advokaten.

^{83a} I 1972 års förslag till ändringar i NRGÄ har kravet på anonymitet inte bibehållits.

I övrigt får skyltar inte användas (§ 29). Beträffande brevpapper och andra trycksaker är föreskrivet att utom firma och innehavares namn får anges kontors- och privatadress, kontorstid, telefon- och telexnummer, telegramadress samt bank- och postgironummer. Biträdande juristers namn kan också anges. "Medlem av Den Norske Advokatforening" skall utsättas, eventuellt förkortat till "M.N.A." Titlar förvärvade genom examina och akademiska grader utöver juridisk ämbetsexamen får anges (§ 25).

Enligt FRR får skyltar sättas upp på kontorsbyggnadens ytterdörr eller i dess närhet och på byrådörren. Skyltarna får innehålla detsamma som annonserna. De får ej till utseende avvika från det som kan anses sedvanligt (8 §). Brevpapper och andra trycksaker får innehålla samma uppgifter som annonserna (7 §). På sitt brevpapper får en advokat också ange andra högskoleexamina än juridisk examen ävensom genom annan särskild examen förvärvad titel eller yrkesbenämning (7 § andra stycket).

I 5 § andra stycket SRGA har under punkt 3 uttalats att det strider mot god advokatsed att ge brevpapper o. dyl., anslag på allmän plats, annonser eller skyltar uppseendeväckande utstyrelse eller utformning.

Vad särskilt angår skyltar må såsom ett gott råd både beträffande innehåll, utstyrelse och placering nämnas vad *Sir Thomas Lund* anfört om vad ändamålet med en skylt bör vara: Det skall, säger han, vara att vägleda den klient som är på väg till advokatens kontor, inte att tala om för befolkningen i andra ändan av staden var advokaten finns.⁸⁴ En skylt bör inte innehålla mera eller ha annan form än vad som behövs för sagda ändamål.

Advokatens brevpapper får självfallet innehålla alla uppgifter, som han kan införa i en annons, och därutöver alla uppgifter, som adressaterna har användning för vid korrespondens eller annan kommunikation med advokaten och hans kontor. Hinder synes inte möta mot angivande av ombudskap för branschorganisationer o. dyl.⁸⁵

I fråga om både skyltar och trycksaker måste givetvis utrymme finnas för olika tycke och smak att göra sig gällande, så länge det inte är fråga om att göra någon otillbörlig reklam.

I NRGAs § 27 tredje stycket har uttryckligen förbjudits "kinoannonser og annonsering i opphengskasser eller på kart og veivisere". Den svenska styrelsen har också reagerat mot annonser i spårvagnar; *TSA 1940 s. 121 (1:1)*.

I förslaget till SRGA upptogs i 5 § andra stycket bl. a. en bestämmelse

⁸⁴ *Lund, Solicitors s. 9.*

⁸⁵ *Se TSA 1971 s. 141 (3).*

om att det strider mot god advokatsed att bedriva reklam genom meddelanden på offentliga anslagstavlor eller i för allmänheten avsedda lokaler eller fortskaffningsmedel. Under remissbehandlingen framställdes, såvitt jag kunnat finna, inte någon särskild anmärkning mot denna bestämmelse, men den togs bort av styrelsen och finns alltså inte med i SRGA. I 5 § andra stycket har styrelsen t. o. m. infört "anslag på allmän plats" såsom en i och för sig tillåten form av reklam, förutsatt att anslaget inte ges "uppseendeväckande utstyrsel eller utformning".

Anledningen till styrelsens frångående av förslaget i denna del får väl förmodas ha varit den att man ansett den föreslagna lydelsen lägga hinder i vägen även för ett befogat tillkännagivande på exempelvis en anslagstavla i ett tingshus eller i en kommunal lokal. Det är möjligt att ett visst behov av sådan information till allmänheten föreligger, t. ex. för att tillkänna tid för mottagning i orten el. dyl. Om man funnit den föreslagna lydelsen alltför kategorisk eller generell, kunde nämnda behov ha tillgodosetts genom en bestämmelse om rätt för samfundsstyrelsen eller vederbörande avdelningsstyrelse att meddela dispens. Däremot kan enligt min mening ifrågasättas om det var välbetänkt att helt slopa det av kommittén föreslagna stadgandet. Såsom redan nämnts har styrelsen i praktiken ställt sig avvisande till annonser i spårvagnar, och jag har ytterligt svårt att tro att styrelsen skulle underlåta att reagera, om en advokat tog sig för att sätta upp tillkännagivanden om sin verksamhet på annonspelare eller i bussar, taxibilar, tunnelbanestationer etc., även om han inte skulle ge tillkännagivandet "uppseendeväckande utstyrsel eller utformning". Den omständigheten att SRGA inte innehåller något förbud häremot bör inte uppfattas så, att förfarandet är tillåtet (jfr inledningen till SRGA tredje stycket).

11 KAP. KOMPANJONER OCH BITRÄDEN

11.1. Kompanjoner

11.1.1. Ingående av kompanjonskap

Om bolagsavtalets ingående är ur synpunkten av vad god advokatsed kräver inte mycket mer att säga än att av båda kontrahenterna måste fordras absolut redbarhet, uppriktighet och korrekthet. Alla förespeglingar, som inte har hållbart underlag, är förkastliga. I DRGA Afsnit I nr 7 har stadgats att bl. a. vid ingående av kompanjonskap parterna bör föranstalta om att en uppställning över tillgångar och skulder i rörelsen upprättas av statsauktoriserad revisor.

En fråga av viss praktisk betydelse är huruvida det kan anses förenligt med god advokatsed att i bolagsavtalet införa en konkurrensslau-

sul. Då denna fråga har än större betydelse vid ingående av anställningsavtal, behandlas den nedan i avsnittet om biträdande jurister. Vad som där sägs torde vara tillämpligt även då det är fråga om konkurrensklausuler i bolagsavtal.

11.1.2. Skyldigheter kompanjoner emellan

Kompanjonernas inbördes rättigheter och skyldigheter bestäms i första hand av bolagsavtalet. Att detta avtal skall hållas behöver knappast sägas. Obetingad trohet och lojalitet mot kompanjonen eller kompanjonerna är ett självklart krav. Det har faktiskt förekommit att en advokat så grovt åsidosatt sin plikt till trohet och lojalitet mot sin kompanjon, att han bakom dennes rygg personligen tillgodogjort sig arvoden, som enligt bolagsavtalet skolat ingå i advokatbyråns intäkter och delas mellan kompanjonerna. Ett så grovt oredligt förfarande är uppenbarligen helt oförenligt med fortsatt ledamotskap i advokatsamfundet.

Illojalt och stridande mot god advokatsed är också varje försök från en delägare i en advokatbyrå att förmå en klient hos en kompanjon att övergå till honom, detta även om bolagsavtalet är av sådant innehåll att förhållandet, så länge avtalet består, inte innebär någon ekonomisk försämring för kompanjonen. Ett dylikt förfarande är väl i praktiken otänkbart så länge förhållandet mellan kompanjonerna är gott. Kravet på lojalitet står emellertid kvar, även om deras inbördes förhållande försämrats och även om en upplösning av kompanjonskapet redan bestämts eller ter sig sannolik.

Ett fall av bristande lojalitet mot en kompanjon förelåg i fallet *TSA 1965 s. 24 (4)*. En advokatbyrå förvaltade ett aktiebolag, som inte drev någon rörelse och vars enda tillgång utgjordes av ett banktillgodohavande på c:a 24 000 kr. Bolaget, vars aktiekapital var 5 000 kr fördelat på 50 aktier å 100 kr, hade inga skulder. Advokatbyrån ägde fyra av de 50 aktierna. Sedan advokatbyråns innehavare upptagit en annan advokat som delägare och låtit denne bli styrelseledamot i bolaget, använde den sistnämnde utan sin kompanjons vetskap 20 000 kr av bolagets medel till att för egen räkning köpa samtliga aktier för ett belopp av 400 kr per aktie, varefter han själv använde bolaget för drivande av viss rörelse. Advokatsamfundets disciplinnämnd fann att han, även om hans åtgöranden inte innefattat något otillbörligt förfarande gentemot aktieägarna,¹ varit skyldig att underrätta sin kompanjon om de planerade åtgärderna, så att denne fått tillfälle att ta ställning till dessa. Då advokaten inte gjort detta, ansågs han ha åsidosatt sina plikter som

¹ 400 kr per aktie var med hänsyn till utskiftningsskatten ett högre belopp än vad aktieägarna skulle ha kunnat få vid en likvidation.

advokat och tilldelades av DN erinran, vilken påföljd även avsåg vissa andra förfaranden.

God advokatsed kräver takt och hänsyn mot en kompanjon, en regel som i likhet med lojalitetskravet bör beaktas inte minst om misshälligheter uppstått mellan kompanjonerna. I ett fall, *TSA 1965 s. 56 (24)*, har advokatsamfundets styrelse genom ett uttalande reagerat mot att en advokat, som delade kontor med en kollega, genom vissa dispositioner över lokalutrymmena utan kollegans hörande brustit i den hänsyn han bort iakttaga gentemot kollegan, och samma hänsyn måste självfallet visas en kompanjon. En advokat, som varit kompanjon med en kollega, berättade en gång att han, sedan bolaget på grund av misshälligheter mellan delägarna trätt i likvidation, en morgon, då han var på väg uppför trappan till kontoret, mötts av expresskarlar, som var på väg ned med möblerna i hans arbetsrum för att frakta dem till auktionskammaren, där de enligt hans kompanjons order skulle säljas. En sådan hänsynslöshet mot en kompanjon strider uppenbarligen mot god advokatsed.

11.1.3. Upplösning av kompanjonskap

När ett kompanjonskap skall upplösas, är förhållandet mellan kompanjonerna dessvärre ibland så spänt och ovänskapen dem emellan så bitter, att önskan att tillvarataga egna intressen, någon gång kombinerad med önskan att skada den andre, kan utgöra en viss frestelse till illojalt handlande. God advokatsed kräver emellertid att en advokat inte ger efter för en sådan frestelse utan betänker sin skyldighet att handla korrekt. Småaktiga trakasserier mot kompanjonen kan skada bådas anseende.

Ett särskilt känsligt kapitel är uppdelningen av byråns klienter, och i några länder har man infört särskilda bestämmelser för att söka förebygga illojalt handlande av kompanjonerna i detta hänseende. I TRGA § 22 har sålunda stadgats (1) att kompanjonerna endast genom gemensam rundskrivelse till byråns klienter får till deras avgörande hänskjuta frågan vilken av advokaterna som i fortsättningen skall handlägga pågående ärenden samt (2) att var och en av kompanjonerna är skyldig att underlåta allt som syftar till att förmå klienterna att framdeles anlita endast honom. I DRGA Afsnit VIII 1. stadgas att det inte är tillåtet att, direkt eller indirekt, ta något initiativ till att komma i förbindelse med klienter, som tidigare har varit klienter hos en advokat, med vilken vederbörande haft kompanjonskap eller kontorsgemenskap (eller hos vilken han varit anställd).

I Sverige finns inte någon särskild skriven bestämmelse i detta

ämne. I vissa situationer torde emellertid redan det i 6 § första stycket SRGA stadgade förbudet mot personliga hänvändelser för att skaffa sig uppdrag hindra att den ene kompanjonen söker tillägna sig den andres klienter. I varje fall måste ett sådant förfarande strida mot god advokatsed.

I allmänhet torde det inte vara förenat med större svårighet att av-göra hos vilken delägare i en advokatbyrå den ene eller andre klienten är klient. Även om på grund av bolagsavtalet klienterna rättsligt sett kan betecknas som handelsbolagets klienter, torde åtminstone de flesta fasta klienter i regel ha anlitat viss delägare i byrån, och denne har skött deras uppdrag. Fördelningen är då tämligen given kompanjo-nerna emellan, ehuru det självfallet alltid är klienten som bestämmer vem han vill anlita. Obehöriga försök från den andre kompanjonens sida att påverka klienten i detta val får inte förekomma.

Men så finns det också klienter, som inte har någon särskild anknytning till den ene eller andre kompanjonen utan som anlitat byrån som sådan utan att tillkännage någon önskan om vilken av delägarna som skall utföra uppdraget. Det kan också tänkas att ett sådant uppdrag skötts än av den ene, än av den andre kompanjonen. Är det då fråga om ett pågående uppdrag, som skall fortsätta efter upplösningen av kompanjonskapet, måste klienten givetvis tillfrågas om sina önskemål be-träffande uppdragets utförande i fortsättningen. Det synes vara att rekommendera att denna förfrågan skriftligen göres av kompanjonerna gemensamt (jfr den i Västtyskland gällande bestämmelsen), och i varje fall bör inte någon av kompanjonerna söka till sin förmån påverka klienten vid avgörandet.

11.2. Biträdande jurister

11.2.1. Anställningsavtal med biträdande jurist

Även när det gäller anställande av biträdande jurist kräver god advokatsed ett korrekt uppträdande från advokatens sida. Förespeglningar utan verklighetsunderlag är förkastliga. Huruvida avtalet bör vara muntligt eller skriftligt får parterna själva avgöra, och de har också i princip frihet att bestämma anställningsvillkoren. Endast i vissa av-seenden har advokatorganisationen anledning att lägga sig i hur par-terna reglerar dessa villkor.

Sveriges advokatsamfunds styrelse har sålunda i ett fall, *TSA 1937 s. 22 (2)*, funnit det oförenligt med ledamotskap i samfundet att advokat anställer personer i sin tjänst på villkor att dessa försträcker honom medel för rörelsens bedrivande. Enligt referatet i *TSA* torde på beslutet ha inverkat att det kunde antagas att vid avtalets upprättande fara

förelåg för att advokaten befann sig eller inom den närmaste tiden kunde komma på obestånd.

Var advokatens ekonomiska situation sådan, förtjänar hans beteende väl närmast att betecknas som oredligt. *Vinge* har emellertid uttalat att dessa metoder generellt ter sig som "osympatiska" och att det inte kan anses uteslutet att styrelsen skulle — om än måhända i mindre stränga ordalag — ha ogillat advokatens förfarande, även om obestånd icke varit för handen eller ens hotat.² Vinges antagande är säkerligen riktigt. Förfarandet är nämligen olämpligt även från den synpunkten att det kan göra advokaten mer eller mindre beroende av den anställde, och detta strider mot den viktiga grundsatsen att advokaten skall vara fri och självständig. I TRGA § 75 har en advokat uttryckligen ålagts att bevara full frihet i yrkesutövningen i förhållande till sina anställda och undvika varje ekonomiskt beroende av dem, liksom han förbjudits att ha något finansiellt samröre med en anställd. Med hänsyn till advokatens plikt att öva vederbörlig tillsyn över sina anställda är det av stor vikt att han är ekonomiskt oberoende av dem, och ett sådant anställningsvillkor som det ifrågavarande kan därför inte anses förenligt med god advokatsed.

Vad som nu sagts om försträckning gäller också, om en advokat anställer någon på villkor att denne skall ikläda sig borgen el. dyl.

I enlighet med det nu sagda har i 10 § första stycket SRGA under 1. uttalats att det inte är tillåtet för en advokat att anställa biträdande jurist eller annan på villkor att denne lämnar försträckning, ingår borgen eller åtager sig därmed jämförlig prestation. En liknande bestämmelse har intagits i FRGA (8 §).

Ett annat anställningsvillkor, som måste betecknas som olämpligt, är att den biträdande juristen medges rätt att driva advokatverksamhet jämväl för egen räkning. Även i detta avseende föreligger ett uttalande av advokatsamfundets styrelse, *TSA 1950 s. 14 (2)*. Styrelsen uttalade sålunda att det måste anses olämpligt att en advokat medger hos honom anställd biträdande jurist att utöva advokatverksamhet även för egen räkning, och som skäl härtill anförde styrelsen att ett sådant medgivande i olika situationer lätt kan föranleda tvekan om advokatens ekonomiska ansvar för den biträdande juristens handlande ävensom oklarhet om advokatens disciplinära ansvarighet för den biträdande juristens sätt att utöva advokatverksamhet, särskilt när den sistnämnde inte själv är advokat.

I ett tidigare fall, *TSA 1947 s. 296 (13)*, hade styrelsen vidtagit disciplinär åtgärd mot en advokat för det han åsidosatt sin skyldighet att

² *Vinge* s. 99.

hålla vederbörlig tillsyn över en biträdande jurist (ej advokat). Denne hade tillåtits att driva advokatverksamhet även för egen räkning och hade i denna verksamhet begagnat olämpliga inkasseringsmetoder. Styrelsen motiverade sitt beslut därmed att advokaten låtit i samfundets ledamotsförteckning införa ifrågavarande jurist såsom sin biträdande jurist och därigenom iklätt sig skyldighet att hålla vederbörlig tillsyn över hans sätt att utöva advokatverksamhet.

Hållbarheten av denna motivering kan måhända ifrågasättas. Advokaten kunde med visst fog säga att han genom att tillkännage att en jurist var biträdande jurist hos honom iklätt sig skyldighet att hålla tillsyn över vad vederbörande gjorde i sin tjänst som biträdande jurist men inte någon skyldighet att övervaka hur han skötte sin egen advokatverksamhet. Uppenbart är emellertid att oklarhet om advokatens ansvar ofta måste uppstå, om den biträdande juristen än fungerar som sådan, än som utövare av egen verksamhet. Det uttalande som återgivits i TSA 1950 s. 14 (2) föranleddes av ett sådant fall. En jurist, som åtminstone enligt advokatsamfundets ledamotsförteckning var biträdande jurist hos en advokat, hade skött ett ärende och i sin korrespondens med klienten begagnat advokatens brevpapper. När det sedermera upptäcktes att han förskingrat pengar för klienten, förklarade advokaten att denna sak inte angick honom, enär uppdraget mottagits och skötts av den biträdande juristen i dennes egen verksamhet; att han därvid begagnat advokatens brevpapper sade sig denne inte kunna hjälpa. På detta sätt får det uppenbarligen inte gå till. Den som har att göra med en advokats biträdande jurist i dennes verksamhet måste kunna lita på att advokaten har det principalansvar som en advokat har för sina anställdas handlande. Det var mot denna bakgrund och för att åstadkomma att klara linjer blir följda som styrelsen intog den ståndpunkt som framgår av dess uttalande.

Såsom ett ytterligare skäl mot att en biträdande jurist tillåtes att också driva egen verksamhet kan anföras att han inte bör utsättas för frestelsen att i sin egen verksamhet handlägga uppdrag, som han faktiskt mottagit såsom anställd hos principalen.

I SRGA har också i 10 § första stycket under 3. stadgats att det inte är tillåtet för en advokat att lämna biträdande jurist medgivande att utöva advokatverksamhet även för egen räkning. En häremot svarande bestämmelse har intagits i FRGA (8 §).

I DRGA och NRGÄ har någon motsvarande bestämmelse inte införts, men det danska sagförrådet har uttalat att en biträdande jurist kan tillåtas att ha "egna saker" endast om alla saker expedieras från advokatens kontor, i hans namn och på hans brevpapper, alla inkomster och utgifter går genom advokatens bokföring samt advokaten har fullt

ansvar för sakerna.³ Uttalandet torde vara ett uttryck för samma tankegångar på vilka den svenska bestämmelsen vilar.

Under remissbehandlingen av förslaget till SRGA gjordes av en advokat gällande att bestämmelsen i 10 § första stycket 3. skulle kunna tolkas så, att en advokat inte skulle få träffa provisionsavtal med sin biträdande jurist, och en annan kollega hävdade att bestämmelsen skulle kunna hindra en advokat att låta en biträdande jurist få arvode för exempelvis en konkursförvaltning eller en boutredning, som denne skött. Om någon ger bestämmelsen en sådan tolkning, är det emellertid fråga om en ren feltolkning. Bestämmelsen vill hindra en advokat att låta en biträdande jurist bedriva en av advokaten okontrollerad verksamhet, för vilken advokaten inte bär något ansvar, men den hindrar inte advokaten att låta den biträdande juristen få del i arvodet — eller t. o. m. hela arvodet — för ett uppdrag som han skött. Detta framgår också av 8 § andra stycket SRGA, där delning av arvode med biträdande jurist uttryckligen undantagits från förbudet för advokat att till annan avstå viss del av sitt arvode.

I detta sammanhang synes dock två påpekanden befogade. Det ena gäller avlöningsformerna. Flera sådana är i och för sig tänkbara: enbart fast lön, lön plus provision, lön plus tantiem på byråns netto, enbart provision eller enbart tantiem. Den i Sverige vanligaste avlöningsformen torde vara fast lön. Enbart tantiem torde knappast förekomma. Däremot förekommer viss lön plus tantiem på byråns netto eller viss garanterad lön plus provision, beräknad antingen på arvoden i av biträdet handlagda ärenden eller på arvoden i ärenden, som den biträdande juristen tillfört byrån. Enbart provision, utan garanti för viss lön, torde vara sällsynt.

Vid ett nordiskt delegerademöte i Helsingfors 1957 framhöll *Sven Colléen* att systemet med provision har betydande nackdelar. Om en ung och oerfaren jurist avlönas genom provision, utsättes han för stora frestelser. Han kan förledas till osund klientanskaffning. Han kan frestas att överskatta sitt eget arbete, vilket lätt kan leda till överdebiteringar. Han kan bli ytlig och hastig i sina avgöranden för att hinna med så mycket som möjligt.⁴ Av dessa skäl betecknade Colléen en avlöning enbart i form av provision såsom förkastlig, och han ansåg även kombinationen lön + provision bära undvikas utom i undantagsfall, t. ex. när det gäller biträdande jurister med större erfarenhet. Mot systemet lön + tantiem ansåg Colléen mindre betänkligheter möta.⁵

³ SB 1948 s. 140.

⁴ TSA 1958 s. 254.

⁵ TSA 1958 s. 255.

Vad Colléen sålunda anfört mot systemet med provision (utan eller med viss garanterad lön) förtjänar att starkt understrykas. Systemet är otvivelaktigt förenat med de risker som Colléen påpekat, vartill kan läggas risken för att den biträdande juristen åtager sig uppdrag, som han till iakttagande av god advokatsed bort avböja. Enbart provision bör principiellt inte förekomma, och även i kombination med fast lön bör systemet inte begagnas annat än när det gäller jurister, som förvärvat betydande erfarenhet av advokatycket.

Det andra påpekandet gäller avtal, som kontrahenterna kanske kallar "anställningsavtal" men som i realiteten har en annan innebörd. Colléen nämnde i sitt anförande att det förekommer att en biträdande jurist "avlönas" i den formen att han får behålla allt som han får in i arvoden mot att han bidrager till advokatbyråns omkostnader. Ett sådant avtal är i allmänhet inte något verkligt anställningsavtal, utan antingen utgör det, såsom Colléen framhållit, ett maskerat kompanjonskap, eller också innebär det att "den biträdande juristen" i själva verket driver egen advokatverksamhet i kontorsgemenskap med "principalen". Att i ett sådant fall beteckna honom såsom biträdande jurist är vilseledande. I England skulle med all säkerhet ett sådant beteende av en solicitor bedömas såsom ett grovt fall av "professional misconduct" ("covering an unqualified person").⁶

En fråga, som tilldragit sig ganska stor uppmärksamhet, är frågan huruvida det är förenligt med god advokatsed att i anställningsavtal med en biträdande jurist intaga en konkurrensklausul, dvs. en — vanligen med vitesutfästelse förknippad — klausul, som begränsar den biträdande juristens möjligheter att efter anställningens upphörande driva med principalen konkurrerande verksamhet.

Axel H. Pedersen har vid behandlingen av denna fråga skilt mellan två olika typer av konkurrensklausuler, som han betecknat såsom "personellt avgränsade klausuler", resp. "lokalt avgränsade klausuler".⁷ Med en personellt avgränsad klausul menar Axel H. Pedersen en klausul, som går ut på att den biträdande juristen efter anställningens upphörande inte "direkt eller indirekt" får utföra advokatarbete åt eller vara "interesseret, direkte eller indirekte", i arvodesintäkter från klienter, som "tillhör eller har tillhört" principalen. Med en lokalt avgränsad klausul åsyftar Axel H. Pedersen en klausul, som innebär att den biträdande juristen efter anställningens upphörande är förbjuden — antingen under vissa år eller för alltid — att börja egen advokatverksamhet eller ingå som delägare i en advokatbyrå eller ta anställning hos en

⁶ Se *Lund, Solicitors* s. 3.

⁷ *Axel H. Pedersen, Advokatgerningen* II s. 138.

advokatbyrå inom visst geografiskt område, vanligen den stad där principalen är verksam.

En personellt avgränsad klausul innebär enligt Axel H. Pedersen ingenting utöver vad som redan gäller enligt lag och enligt reglerna om god advokatsed. Han hänvisar till DRGA, där under Afsnit VIII punkt 1 stadgas att det icke är tillåtet att, direkt eller indirekt, ta något initiativ till att komma i förbindelse med klienter, som tidigare har varit klienter hos en advokat, med vilken vederbörande advokat har haft kompanjonskap eller kontorsgemenskap eller hos vilken han har varit anställd som biträdande jurist ("fuldmaegtig").⁸ Utan grundliga insikter i dansk rätt är det givetvis vanskligt att kritisera en sådan auktoritet som Axel H. Pedersen, men nog vill det synas som om han tillägger den nu återgivna regeln i DRGA en vidare innebörd än vad den, åtminstone efter ordalagen, har. Vad som förbjödes i denna regel är endast att *ta något initiativ till* kontakt med principalens klienter, men härur synes knappast kunna utläsas något förbud mot att mottaga ett uppdrag från någon av dessa klienter, om klienten på eget initiativ vänt sig till principalens f. d. medarbetare. Går en klausul ut på att även detta skall vara förbjudet, förefaller den att gå längre än vad som följer av den ifrågavarande bestämmelsen i DRGA. Axel H. Pedersen medger också att en personellt avgränsad klausul av förut angivet innehåll inte alltid kan få tillämpas och finner det bl. a. orimligt att fasthålla klausulen, om klienten ouppfordrad vänder sig till principalens f. d. medarbetare och dessutom ytterligare förklarar att han, om denne inte vill åtaga sig uppdraget, kommer att anlita en tredje advokat.⁹

När det gäller svenska förhållanden torde man våga hävda den uppfattningen att en biträdande jurist, som skall sluta eller har slutat sin anställning, självfallet inte får vara aktivt verksam för att förmå byråns klienter att övergå till honom (detta torde följa av förbudet mot personliga hänvändelser för att få uppdrag; se 6 § första stycket SRGA) men att ingenting hindrar honom att mottaga uppdrag av dessa klienter, om de spontant vill anlita honom. En klausul, som skulle förbjuda honom detta, vill åtminstone jag för min del beteckna såsom otillbörlig och stridande mot god advokatsed. Hela föreställningen att en klient "tillhör" en viss advokat måste anses oriktig, lika väl som en läkare eller tandläkare inte har någon "äganderätt" till sina patienter. Advokaterna har all anledning att slå vakt om klientens rätt att fritt välja advokat. Personellt avgränsade klausuler av det innehåll som Axel H. Pedersen angivit förekommer förmodligen inte i Sverige, och de

⁸ Axel H. Pedersen, a. a. s. 140 ff.

⁹ Axel H. Pedersen, a. a. s. 148.

har inte ägnats något intresse av de svenska författare som behandlat frågan om konkurrensklausulernas tillåtlighet.

Som en jämförelse må nämnas att TRGA § 72 b förbjuder en advokat, som slutat sin anställning hos en annan advokat och börjar egen verksamhet eller tar anställning hos en tredje advokat, att söka förmå byråns klienter att övergå till honom, medan paragrafen inte innehåller något förbud mot att han mottager uppdrag från dem.

När i fortsättningen talas om konkurrensklausuler, avses därmed endast de klausuler som av Axel H. Pedersen betecknats såsom lokalt avgränsade.

Frågan i vad mån en sådan klausul kan anses tillåten var föremål för bedömning av Sveriges advokatsamfunds styrelse i fallet *TSA 1940 s. 122 (7)*. Det var där fråga om en i ett bolagsavtal mellan två advokater intagen konkurrensklausul, enligt vilken en delägare, som utträdde ur bolaget, vid vite av 25 000 kr var förbjuden att driva advokatverksamhet inom en viss del av länet. Styrelsen fann bestämmelsen, med hänsyn till såväl dess vidsträckta tillämplighet till tid och rum som det höga vitesbeloppet, stridande mot god advokatsed (konkurrensförbudet var tydligen inte till tiden begränsat). Fallet gällde visserligen en konkurrensklausul i ett bolagsavtal, men det finns ingen anledning att tro att bedömningen skulle ha blivit en annan, om den gällt enahanda klausul i ett anställningsavtal. Skälen att ogilla klausulen hade då snarast varit starkare. Efter detta avgörande torde frågan inte någon gång ha varit uppe i den disciplinära verksamheten inom advokatsamfundet.

I England betraktas konkurrensklausuler i avtal mellan solicitors och deras biträden såsom visserligen inte särskilt önskvärda men dock i vissa fall befogade och då också giltiga.¹⁰ I USA anses klausulerna i princip icke tillåtna (ARGA 1969 DR 2—108 A).

I de nordiska länderna är frågan civilrättsligt reglerad genom 38 § i avtalslagarna, vilka — ehuru ej helt likalydande — i stort sett torde innebära enhetliga grunder för bedömningen av konkurrensklausulernas giltighet. Även god advokatsed kräver att för den anställde oskäligt betungande konkurrensförbud inte stipuleras. I stort sett synes man kunna antaga att de riktlinjer för bedömningen som anges i 38 § avtalslagen är tillämpliga även när det gäller att avgöra om en klausul strider mot god advokatsed, men uteslutet är det inte att bedömningen leder till ett resultat, som inte överensstämmer med den civilrättsliga. Den omständigheten att domstol finner en klausul ogiltig innebär inte nödvändigtvis att den advokat som påfordrat klausulens införande skall anses ha handlat i strid mot god advokatsed, allra minst så att han förskyller

¹⁰ *Cordery s. 480—483.*

någon disciplinär påföljd, medan å andra sidan den omständigheten att domstol finner klausulen bindande inte utesluter att advokaten enligt god advokatsed inte bort uppställa klausulen såsom ett avtalsvillkor. Är den anställde själv advokat och förty pliktig att i allt iakttaga god advokatsed, är det väl inte heller uteslutet att man någon gång kan anse att han bör respektera en konkurrensklausul, även om den civilrättsligt inte skulle anses binda honom, medan man å andra sidan kanske inte alltid kan alltför mycket förebrå honom, om han bryter mot en i och för sig giltig klausul, t. ex. genom att börja egen verksamhet och betala det utfästa vitet. Frågan vad som är god advokatsed torde alltså inte vara identisk med frågan huruvida klausulen civilrättsligt är giltig eller ej, ehuru sistnämnda fråga alltid är av betydelse.

Ur dansk praxis kan antecknas ett fall där sagförrådet uttalat att en advokat, som varit anställd hos en annan och med åsidosättande av en konkurrensklausul börjat egen verksamhet, handlat i strid mot god advokatsed genom att åsidosätta klausulen, detta "uanset udfaldet af en eventuel retssag". I detta fall förklarade domstol klausulen ogiltig.¹¹

I Norge förekom på 1930-talet ett ganska egendomligt fall, *NSB 1931 s. 2—3*, där saksførerforeningens hovedstyre fann att en biträdande jurist, som utan att ha givit rimlig anledning därtill blivit uppsagd från sin anställning hos en advokat, varit varken juridiskt eller moraliskt skyldig att respektera en med denne avtalad konkurrensklausul men ansåg "efter de foreliggende oplysninger" hans åtgärd att åsidosätta avtalet "ikke stemmende med god saksførerskikk". I ett annat fall, *NSB 1931 s. 29*, ansåg hovedstyret en advokat icke ha handlat i strid mot god advokatsed genom att uppställa och åberopa en konkurrensklausul.¹²

Frågan i vad mån konkurrensklausulerna kan anses förenliga med god advokatsed har i Sverige särskilt behandlats av *Curt Ekdahl* och *Karl Axel Vinge*. *Ekdahl*, som finner konkurrensklausuler inom advokatycket i och för sig mindre tilltalande, anser att de dock i landsorten, framförallt i medelstora städer, fyller ett praktiskt behov och att man *därför inte* kan generellt fördöma dem såsom stridande mot god advokatsed. En konkurrensklausul kan enligt *Ekdahls* mening utgöra ett fullt legitimt medel för en advokat att söka skydda sin praktik mot konkurrens från en jurist, som förvärvat sina förbindelser med klienter såsom biträdande jurist hos honom. I de större städerna finner *Ekdahl* klausulerna både onödiga ur principalens synpunkt och alltför betungande för den anställde. I fråga om tiden för klausulens giltighet anser han intet vara att anmärka mot tider upp till två år, medan tider utöver fem år

¹¹ *Axel H. Pedersen*, a. a. s. 144—145

¹² Angående dessa beslut se kritik av *Fr. H. Winsnes* i *NSB 1932 s. 10—11*.

alltid måste anses gå längre än vad som är tillbörligt. Lokalt bör enligt Ekdahls mening klausulen i regel inte få avse annan ort än den där principalen bedriver sin verksamhet.¹³

Vinges uppfattning skiljer sig inte nämnvärt från Ekdahls; han vill emellertid medge att konkurrensförbudet lokalt får göras mera omfattande än vad Ekdahl ansett. Vinge betecknar dock klausulerna såsom över huvud "föga sympatiska" och anser att de i större samhällen helt bör undvikas.¹⁴

Vad Ekdahl och Vinge anfört utgör väl i stort sett vad som kan sägas om konkurrensklausulerna; dock är det knappast möjligt att ange några fixa gränser för klausulens tillämplighet i tid och rum. En konkurrensklausul behöver inte strida mot god advokatsed men kan göra det. Det är svårt att ange någon annan gräns för vad som är tillåtet än att klausulen inte får vara otillbörligt betungande för den anställde. En regel av detta innehåll har också upptagits i 10 § första stycket SRGA under punkt 2. Regeln gäller också vid ingående av bolagsavtal. En bestämmelse av samma innebörd har upptagits i FRGA (8 §).

11.2.2. Principalens och den biträdande juristens förpliktelser under anställningstiden

Att god advokatsed kräver att en advokat och hans biträdande jurist fullgör sina skyldigheter mot varandra är självklart och behöver inte närmare utvecklas.

En advokat har naturligtvis ett ansvar för att en ung jurist, som han anställer, får en ordentlig utbildning. I Västtyskland har i TRGA § 76 intagits en uttrycklig bestämmelse härom. Något fall där man i de nordiska länderna disciplinärt inskridit mot en advokat för det han åsidosatt sin skyldighet i detta avseende torde emellertid inte ha förekommit.

God advokatsed kräver att en advokat ger sin biträdande jurist erforderliga instruktioner och att han övervakar den biträdande juristens arbete. Hur långt denna övervakningsplikt sträcker sig kan inte anges i en generell regel. Av praktiska skäl är det omöjligt att övervaka allt vad den biträdande juristen gör.

I *TSA 1937 s. 23 (4)* omnämnes ett fall, där advokatsamfundets styrelse uttalat att en advokat bör tillse att ett hos honom anställt biträde, som övertagit skötseln av ett till advokaten lämnat rättegångsuppdrag, under rättegången icke framställer påståenden, vilka biträdet inser eller bort inse vara oriktiga, ävensom att advokaten bort tillhålla sitt biträde att icke vidhålla påståenden, vilkas oriktighet blivit bevisad.

¹³ *Ekdahl* i *TSA 1944 s. 55—63*.

¹⁴ *Vinge s. 97—98*.

Uttalandet har utan kommentarer återgivits av *Vinge*.¹⁵ Då tidsskriftsreferatet inte närmare anger fakta, är det svårt att bedöma hur pass berättigat uttalandet var i det individuella fallet, men den generella utformningen av uttalandet inger onekligen betänkligheter. Hur skall en advokat kunna "tillse" att hans biträdande jurist inte i advokatens frånvaro uttalar sig olämpligt? Att en advokat inte får i en rättegång framställa ett påstående, som han vet vara osant — och att det samma gäller för en biträdande jurist — är ovedersägligt, men om man gör gällande att en advokat inte får framställa ett påstående, som han "bort inse" vara oriktigt, torde man vara inne på en felaktig tankegång. Om klienten påstår ett visst faktum, och advokaten inte *vet* att påståendet är osant, måste han i princip ha rätt att inför rätten framställa detta påstående, oavsett vad han själv "tror" om dess sanningshalt. Lika diskutabelt förefaller uttalandet att advokaten bort tillhålla sitt biträde att inte vidhålla påståenden, "vilkas oriktighet blivit bevisad". Hur ofta inträffar det inte att motparten "bevisar" att ett av advokatens klient framställt påstående är oriktigt? Det kan omöjligt uppställas någon regel av det innehållet att advokaten då skulle vara skyldig att förklara att han inte vidhåller påståendet. Han kan givetvis ha anledning att allvarligen tillfråga klienten om det tjänar någonting till att vidhålla påståendet, men om klienten står fast vid sitt påstående, är advokaten enligt min mening inte ens berättigad — och än mindre skyldig — att förklara att påståendet inte vidhålles.

I samma referat, *TSA 1937 s. 23 (4)*, nämnes också ett annat fall, där styrelsen betecknat det som olämpligt att en advokat låtit sitt biträde helt på egen hand avgöra frågan om anmälan skulle göras mot ämbetsman för ämbetsfel. Detta uttalande ger inte anledning till någon gensaga.

I ett senare fall, *TSA 1952 s. 21 (4)*, fann styrelsen omständigheterna inte vara sådana att advokaten kunde göras ansvarig för ett olämpligt muntligt yttrande, som hans biträdande jurist föll inför en underrätt, och inte heller för ett otillbörligt uttalande om underrätten, som den biträdande juristen gjort i en inlaga till högre rätt och för vilket han dömts till böter. Styrelsen erinrade emellertid om vikten av att i möjligaste mån övervaka de biträdande juristernas arbete.

Övervakningspliktens omfattning måste bero på omständigheterna i det särskilda fallet, bl. a. den biträdande jurists större eller mindre erfarenhet, omdöme och kunskaper, ärendets och en ifrågasatt åtgärds mer eller mindre svåra, viktiga eller ömtåliga beskaffenhet o. dyl. Inte bara av hänsyn till motparten och rättskipningen utan också — och

¹⁵ *Vinge* s. 99.

inte minst — av hänsyn till klienten fordrar god advokatsed att advokaten både ordentligt instruerar sin biträdande jurist och kontrollerar vad denne gör (t. ex. genom att ta del av brev och inlagor, innan dessa expedieras), om han inte är helt förvissad om biträdets förmåga att sköta saken själv på ett alltigenom tillfredsställande sätt. Iakttar advokaten denna regel, har han uppfyllt den goda advokatsedens krav. En annan sak är att han principiellt är skadeståndsrättsligt ansvarig för den biträdande juristens handlande, oavsett om någon försummelse av övervakningsplikten kan läggas honom till last eller ej.

Många advokater anser sig konsekvent böra själva granska alla av en biträdande jurist uppsatta arvodesräkningar, innan dessa expedieras, och denna praxis synes vara att tillråda, då det är fråga om biträdande jurister med begränsad erfarenhet. I TRGA § 73 har uttryckligen stadgats att en advokat inte får överlåta arvodesdebiteringen åt en anställd utan att själv kontrollera debiteringen.

En regel om advokats övervakningsplikt synes knappast kunna formuleras på annat sätt än att han är skyldig att, i den utsträckning som rimligen kan begäras, övervaka att en biträdande jurist fullgör sina skyldigheter. Denna avfattning har regeln också erhållit i 10 § andra stycket SRGA.

Av en biträdande jurist måste fordras absolut lojalitet mot principalen. *Vinge* har uttryckt saken så, att kraven på trohet och öppenhet mot arbetsgivaren är självfallna, och han har framhållit att den biträdande juristen inte utan arbetsgivarens samtycke får överenskomma med en klient om extra honorar för egen del och att han inte heller bör bakom arbetsgivarens rygg inleda privataffärer med klienterna, t. ex. genom att be dem om lån eller borgen.¹⁶ Häri kan man utan vidare instämma.

Vill en klient ge den biträdande juristen en gåva såsom ett uttryck av tacksamhet för ett gott arbete, bör principalen ovillkorligen under rättas därom, såvida det inte bara är fråga om en obetydlig gåva, t. ex. en bok, en blombukett eller något sådant. Är det fråga om en penninggåva, och alldeles särskilt om den gäller ett större belopp, föreligger alltid risk för att gåvan, om den sker innan klienten fått sluträkning, föranleder den biträdande juristen att för byråns räkning debitera lägre arvode än han i principalens intresse bort göra.

Ett fall, som belyser hithörande spörsmål, är refererat i *TSA 1961 s. 30 (4)*. En advokat, som var anställd som biträdande jurist på en advokatbyrå och som inte hade rätt att ha andra uppdrag än sådana, i vilka arvodet skulle tillfalla byrån, mottog av en klient ett belopp av 3 000 kr såsom en personlig gåva eller gratifikation för de tjänster han gjort

¹⁶ *Vinge* s. 99.

klienten. Han omtalade inte för sin arbetsgivare att han mottagit beloppet. Senare — sedan klienten fått byråns sluträkning — gjorde klienten gällande att beloppet utgjort en a-contoinbetalning, som borde avräknas på byråns arvodesfordran. Styrelsen, som inte fann annat styrkt än att beloppet utgjort en gåva, uttalade att advokaten förfarit otillbörligt genom att utan sin arbetsgivares vetskap mottaga och själv tillgodöra sig beloppet. Trots att styrelsen fann att advokaten handlat av oförstånd och inte insett att han handlade oriktigt mot advokatbyråns innehavare, tilldelade styrelsen advokaten varning, vilket visar hur allvarligt styrelsen såg på saken.

11.2.3. Anställnings upphörande

I fråga om de förpliktelser som vid upphörande av en anställning såsom biträdande jurist åvilar parterna kan i stort sett hänvisas till vad som anförts under 11.2.1. ovan. Därav framgår att den biträdande juristen, om han öppnar egen advokatverksamhet eller tar anställning hos en annan advokatbyrå, inte får vara aktivt verksam för att förmå klienterna på den byrå hos vilken han varit anställd att övergå till honom.

När det gäller ärenden, som den biträdande juristen handlägger och som kommer att fortsätta sedan han lämnat byrå, är det principiellt klientens sak att bestämma vem som skall sköta uppdraget i fortsättningen. Den biträdande juristen kan inte gärna anses förhindrad att meddela klienten att han skall sluta sin anställning och inte ens förhindrad att fråga vilka önskemål klienten har i fråga om den fortsatta handläggningen av ärendet; givetvis måste dock förutsättas att han inte på något sätt söker förmå klienten ätt överlämna den fortsatta handläggningen till honom. Att kräva att den biträdande juristen alltid ovillkorligen skall överlämna åt principalen att diskutera denna fråga med klienten synes vara att gå för långt. Detta skulle ibland framstå såsom orimligt, särskilt när det är fråga om uppdrag, där det kan sägas att klienten i högre grad är den biträdande juristens än principalens klient. Är det däremot fråga om en klient, som måste betecknas som principalens, bör den biträdande juristen överlämna åt denne att med klienten avhandla frågan om uppdragets fortsatta handhavande. Allt detta är frågor, som kräver takt och hänsyn från både principalens och den biträdande juristens sida, och några generellt giltiga regler kan svårigen uppställas.

Om den biträdande juristen efter anställningens upphörande enligt klientens önskan fortsätter att sköta uppdraget, torde den f. d. principalen ha ett berättigat anspråk på att av det slutliga arvudet erhålla så mycket som kan anses belöpa på det arbete som utförts medan den biträdande juristen var anställd hos honom. Däremot kan han inte rimligen

kräva att få del i arvudet för senare utfört arbete. Detta är frågor som bör regleras i samband med att den biträdande juristen slutar sin anställning.

Slutligen må framhållas att, lika litet som det är tillåtet för den biträdande juristen att försöka förmå sin principals klienter att övergå till honom, lika litet får principalen försöka förmå klienter, som spontant anlitar hans förutvarande biträdande jurist, att återgå till honom.

11.3. Icke rättsbildade biträden

Vad som under 11.2.1. sagts om det olämpliga i att en advokat anställer någon på villkor att denne lämnar honom försträckning eller ikläder sig borgen el. dyl. är tillämpligt även vid anställande av annat biträde än jurist; se SRGA 10 § första stycket punkt 1.

Vad som i samma paragraf första stycket 2. är stadgat om konkurrensklausuler är efter ordalagen tillämpligt även på icke rättsbildad personal. Emellertid torde det praktiskt taget aldrig vara förenligt med god advokatsed att en advokat söker genom en konkurrensklausul beskära ett icke rättsbildat biträdes frihet att efter anställningens upphörande söka och antaga anställning hos annan.

Denna fråga var föremål för behandling i fallet *TSA 1959 s. 51 (5)*. En advokat hade vid anställande av ett kvinnligt kontorsbiträde (stenoграф) i avtalet intagit en klausul, enligt vilken hon inte utan advokatens skriftliga medgivande fick ta anställning på någon annan advokatbyrå i samma stad. Som skäl härtill anförde advokaten den risk för indiskretion som förelåg, om biträdet tog anställning hos en advokat, som företrädde en motpart till någon av hans klienter. Styrelsen betecknade klausulen som olämplig. Denna bedömning synes befogad. En sådan klausul kan å ena sidan inte hindra indiskretion, om biträdet nu verkligen vill vara indiskret, medan den å andra sidan över hövan inskränker kontorsbiträdets möjligheter att fortsätta sin bana såsom biträde hos advokat.

En advokats plikt att öva tillsyn över sina anställda gäller givetvis inte minst den icke rättsbildade personalen. Disciplinär påföljd har vid några tillfällen tilldelats advokater, som försummat att övervaka bokföring och klientmedelsförvaltning; *TSA 1950 s. 14 (I:IV)*, *1959 s. 45 (I:I)*, *1963 s. 61 (I:I)*. I andra liknande fall, där försummelsen anses mindre allvarlig, har advokatsamfundets styrelse gjort särskilda uttalanden med erinran om vikten av tillsyn och övervakning i detta hänseende; så i fallen *TSA 1958 s. 145 (I:V)* och *1968 s. 30 (I:I)*. I fallen *TSA 1954 s. 35 (8)* och *1963 s. 80 (16:II)* föranledde olämpliga kravbrev från en kamrer resp. en kassörska på en advokatbyrå styrelsen att uttala att en advokat måste tillse att från hans kontor utgående skri-

velser inte erhåller olämplig avfattning. I fallet *TSA 1961 s. 38 (10)* tilldelades en advokat erinran för det han inte själv eller genom sin biträdande jurist tillsett att ett kontorsbiträde före vadetidens utgång ingav vadeinlaga i ett brottmål, där byråns klient av underrätten dömts till fängelse. I ett liknande fall, *TSA 1964 s. 40 (10)*, fann styrelsen däremot inte styrkt att advokaten på sådant sätt brustit i sin skyldighet att instruera och övervaka sin personal, att han kunde göras disciplinärt ansvarig för den försummelse vartill hans byrå gjort sig skyldig, och i fallet *TSA 1967 s. 40 (19)* ansågs en advokat ej disciplinärt ansvarig för viss åtgärd, som ett kontorsbiträde vidtagit utan hans vetskap.

Frågan huruvida advokaten åsidosatt sin övervakningsplikt måste alltid bedömas med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. Hur långt man bör gå i kravet på tillsyn och övervakning kan sålunda inte närmare anges i någon allmän regel. I fallet *TSA 1970 s. 107 (21)* var fråga om en advokat, som var offentlig försvarare för en häktad tilltalad. Sedan denne dömts till fängelse, uppsatte advokaten en nådeansökan, som hans biträdande jurist tog med till kronohäktet, där ansökan undertecknades av den dömde. På dennes begäran lovade den biträdande juristen att se till att en viss mening blev tillskriven i nådeansökningen innan denna ingavs. Han gav en sekreterare på advokatbyrån order att göra detta, men sekreteraren råkade av förbiseende tillskriva tillägget endast på kopiorna av ansökningen, ej på det original som ingavs. Styrelsen uttalade att advokaten genom vad som förekommit gjort sig skyldig till försummelse i sin verksamhet som advokat men fann försummelsen ej vara av sådan beskaffenhet att advokaten förskyllt disciplinär påföljd.

I SRGA är plikten att övervaka kontorspersonal bestämd på samma sätt som plikten att övervaka biträdande jurist (10 § andra stycket).

I enlighet med ett av advokatsamfundets styrelse i cirkulär till samfundets ledamöter gjort uttalande om det olämpliga i att en advokat för inställelse vid domstol anlitar icke rättsbildad personal, *TSA 1951 s. 11 (II:II)*, har i 10 § första stycket SRGA under punkt 4 stadgats att så får ske endast om särskilda omständigheter undantagsvis nödvändiggör detta. Detta stadgande vilar självfallet på den uppfattningen att förande av talan inför domstol är en sak för jurister. En bestämmelse av samma innebörd har upptagits i FRGA (8 §).

12 KAP. SAMARBETE MED VISSA ANDRA YRKESUTÖVARE

Frågan huruvida en advokat får utöva sin verksamhet i kompanjonskap med eller dela kontor med utövare av annat yrke har behandlats under 6.2.

Ett annat spørsmål är i vad mån en advokat kan tillåtas att på annat sätt än genom kompanjonskap eller kontorsgemenskap etablera ett samarbete med personer, som inte är advokater men ändock utövar till advokatycket hörande verksamhet.

I länder där man har advokatmonopol är det förbjudet för en advokat att genom att ställa sitt namn eller sina tjänster till förfogande göra det möjligt för någon som inte är advokat att olovligen utöva verksamhet som omfattas av advokatmonopolet.

I Västtyskland innehåller sålunda TRGA bestämmelser avsedda att förhindra att en advokat medverkar i eller stöder eller möjliggör advokatverksamhet, utövad av annan än advokat. Enligt § 77 får en advokat visserligen ha yrkesmässig förbindelse med en s. k. "Prozessagent", men han får inte uppträda på grund av underfullmakt av denne utan skall själv ha partens huvudfullmakt. Han får enligt § 78 inte bistå någon, som olovligen ger råd i rättsliga angelägenheter. Enligt § 79 får han ha yrkesmässig förbindelse med en inkassobyrå, men stadigvarande sådan förbindelse skall anmälas till advokatkammarens styrelse, och särskilda riktlinjer för samarbete har utarbetats av Bundesrechtsanwaltskammer.

I England är en solicitor i Solicitors Act, section 34, strängeligen förbjuden att "act as agent" för en "unqualified person", dvs. en icke-solicitor, eller tillåta att hans namn begagnas av en sådan person för att göra det möjligt för denne att i något avseende utöva solicitorverksamhet. En överträdelse av detta förbud ("covering an unqualified person") betraktas såsom en så grov förseelse att den obligatoriska påföljden är att solicitorn frånges sin legitimation; han blir "struck off the roll".¹

I USA är en advokat enligt ARGA 1969 förbjuden att bistå en icke-advokat i "the unauthorized practice of law" (DR 3—101 A).

I IRGA uttalas att ingen advokat får tillåta att hans tjänster eller hans namn utnyttjas på ett sätt som gör det möjligt för en icke-advokat att "practise law" (punkt 20).

I Danmark, där advokatmonopolet omfattar förandet av rättssaker för andra, har sagførrådet förklarat det olämpligt att en advokat bistår en

¹ Cordery s. 551.

"vinkelskriver"² med utförandet av dennes uppdrag,³ och i ett fall ansåg rådet en advokat, som vid ett fastighetsköp företrädde säljaren, berättigad att vägra att medverka vid köpehandlingarnas upprättande så länge köparen företräddes av en vinkelskriver.⁴ Det har också förekommit att advokat dömts till böter för olämpligt samarbete med en inkassobyrå.⁵

I DRGA är under Afsnit X stadgat bl. a. att en advokat vid utförande av juridiska uppdrag, däribland "bobehandling", inte får bistå eller ha samarbete, "forretningsmaessig" förbindelse eller annat mellanhavande med icke-advokater, med undantag för sådana fall där vederbörande genom bevilling, beskikkelse eller annan auktorisation är bemyndigad att vara verksam i sitt yrke (punkt 1) ävensom att en advokat inte får assistera en inkassobyrå, som innan ärendet överlämnas till advokat "foretager påkrav" (punkt 2). Beträffande förhållandet till vinkelskrivere stadgas i Afsnit XI att en advokat inte får bistå en vinkelskriver i utförandet av dennes värv som sådan eller ha något "forretningsmaessigt" mellanhavande med honom i hans egenskap av vinkelskriver, inte ha någon form av kontorsgemenskap med en vinkelskriver, inte deltaga i utförandet av något juridiskt uppdrag på en vinkelskrivers kontor och inte under någon form ha "å meta forretninger" med en vinkelskriver. Advokatrådet har funnit det oförenligt med bestämmelserna i DRGA Afsnit X och XI att etablera ett samarbete med en person, som inte är advokat, om samarbetet tar sig uttryck i gemensamt brevpapper och/eller gemensam annonsering; se *AB 1971 s. 47*.

Enligt *Axel H. Pedersen* godkänner advokatrådet, efter företagen undersökning, inkassobyråer, med vilka advokaterna får samarbeta.⁶

I Norge, där advokatmonopolet omfattar ej blott rättegångar utan även rättshjälpsverksamhet, har man inom advokatorganisationen flera gånger reagerat mot olämpligt samarbete mellan advokater och vissa andra yrkesutövare. I ett fall, refererat i *NSB 1940 s. 67*, uttalade sålunda styret för 1. krets att det skulle strida mot god advokatsed att stå som "juridisk konsulent" för en firma, som innehas av en icke-advokat och som har till föremål för sin verksamhet bl. a. att besvara juridiska frågor. I ett fall, *NSB 1956 s. 43*, uttalade styret i Oslo krets att en advokat icke kan annonsera tillsammans med en egendomsmäklare och ej ha gemensamt brevpapper med denne. I ett annat fall, *NSB 1956 s. 43*, hade en inkassobyrå på sina brevpapper angivit telefonnumret till viss

² Ang. innebörden av begreppet "vinkelskriver" se s. 54.

³ SB 1940 B s. 100.

⁴ SB 1944 s. 88.

⁵ SB 1947 s. 90 och 1949 s. 56.

⁶ *Axel H. Pedersen*, Advokatgerningen II s. 108.

advokat såsom byråns "juridiska konsulent". Styret i Oslo krets hemställde till byrån att slopa denna hänvisning och till advokaten att icke tillåta inkassobyrån att i sin reklam hänvisa till honom eller hans telefon. I ett fall, *NSB 1957 s. 68*, hemställde styret i Oslo krets till en advokat att icke ha "firmaark" gemensamt med en mäklare, och i ett annat fall, *NSB 1957 s. 68*, fann styret det strida mot stadgarna att en advokat har firma tillsammans med en icke-advokat (revisor). (Såsom nämnts i annat sammanhang har kontorsgemenskap med en revisor däremot ansetts tillåten.) I ett fall, *NSB 1963 s. 200*, fann hovedstyret en advokat förhindrad att med "Firma Bo-clearingen", som innehades av två personer, vilka varken hade advokatbevilning eller egendomsmäklarbevilning, sluta avtal om att han skulle förestå av firman driven egendomsmäklarverksamhet.

I Sverige har förekommit att advokatsamfundets styrelse i cirkulär till samfundets ledamöter varnat för samarbete med inkassoföretag, som begagnade otillbörliga inkasseringmetoder. I styrelsens verksamhet har därutöver endast få fall förekommit.

TSA 1947 s. 293 (6). En advokat hade tillåtit en inkasso- och kreditupplysningsbyrå att på byråns brevpapper trycka: "Jurist: Advokat N.N., Ledamot av Sveriges Advokatsamfund". Styrelsen fann denna tillåtelse olämplig och stridande mot god advokatsed.

TSA 1959 s. 52 (6). Ett företag, som enligt sitt reklamtryck hade till uppgift att lämna "kommersiell service" och som i detta syfte erbjöd sina tjänster med avseende å bl. a. bokföring, bokslut, deklarationer, skatteärenden, revisioner, kalkyler, aktiebolagsbildningar, "kvistiga inkassomål", kreditgivarkontroll, "rättsliga inkasson", testamenten, patent, fastighetsförvaltning m. m., hade förfrågat sig hos en advokat, om denne var villig att "officiellt" biträda företaget som konsulterande advokat i patentfrågor. Advokaten hemställde om styrelsens yttrande huruvida det föreslagna samarbetet kunde anses lämpligt. Han uppgav att han i så fall såsom oeftergivligt villkor skulle kräva att utan undantag få träda i direkt förbindelse med klienterna. Styrelsen fann det ifrågasatta samarbetet olämpligt och beslöt att avråda advokaten därifrån.

TSA 1962 s. 11 (3). I och för försäljning till allmänheten bildade en bokföringsbyrå s. k. serieaktiebolag. En advokat granskade på byråns uppdrag stiftelsehandlingarna och tillät byrån att i reklamtryck ange honom såsom en av stiftarna. Styrelsen fann advokatens förfarande olämpligt.

I samtliga tre fall var fråga om samarbete med yrkesutövare, som — ev. vid sidan av annan verksamhet — åtog sig uppdrag, som typiskt ingår i advokatverksamhet. Alla de tre byråer, med vilka samarbete inleddes eller ifrågasattes, innehades av personer, som i England skulle be-

tecknas såsom "unqualified persons" och i Danmark som "vinkelskri- vere". Någon olaglig verksamhet bedrev de emellertid inte, eftersom i Sverige vem som helst, hur okvalificerad han än är, får driva praktisk juridisk verksamhet, förutsatt att han inte kallar sig advokat eller be- tecknar sin verksamhet som advokatverksamhet.

Man kan fråga om de refererade besluten av advokatsamfundets sty- relse innebär att det även i Sverige anses strida mot god advokatsed att en advokat på något sätt biträder i eller stöder juridisk verksamhet, som bedrivs av sakkörare, inkassobyråer, "affärsbyråer", bokföringsby- råer m. fl. En sådan slutsats är emellertid säkerligen inte berättigad.

I 1947 års fall riktade sig styrelsens anmärkning uteslutande mot att advokaten tillät inkassobyrån att på byråns brevpapper trycka de ord som ovan citerats, och denna anmärkning kan till fullo motiveras därmed att inkassobyrån därigenom satts i tillfälle att bedriva en vilse- ledande reklam. Den ifrågavarande uppgiften på inkassobyråns brev- papper kunde nämligen lätt skapa den uppfattningen att advokaten var knuten till byrån såsom kompanjon eller anställd, ehuru han inte var — och inte kunde vara — någondera delen. Otänkbart är inte att det rent av var inkassobyråinnehavarens avsikt att framkalla denna felaktiga föreställning för att därmed ge byrån ett sken av större vederhäftighet. Advokatens tillåtelse för inkassobyrån att förfara på detta sätt innebar att han på ett otillbörligt sätt lånade ut sitt namn. Ur styrelsens beslut kan inte utläsas att advokaten i och för sig skulle vara förhindrad att mottaga och utföra ett av inkassobyrån lämnat uppdrag.

I 1959 års fall kan enahanda synpunkter ha medverkat till styrelsens beslut. Företagets fråga gällde om advokaten var villig att "officiellt" stå till förfogande som konsult, och avsikten därmed var säkerligen att företaget skulle "flagga" med advokatens konsultskap. Därtill kom emel- lertid också att företaget uppenbarligen bedrev reklam för sin verksam- het på ett sätt som en advokat inte får göra. Redan detta förhållande skulle ha gjort det ifrågasatta samarbetet olämpligt.

I 1962 års fall torde styrelsens uttalande ha riktat sig mot att advoka- ten tillät bokföringsbyrån att i sitt reklamtryck ange honom såsom en av stiftarna till seriebolagen, inte mot att han på byråns uppdrag grans- kat stiftelsehandlingarna. Även i detta fall torde sålunda styrelsens be- slut ha vilat på i stort sett samma skäl som i 1947 års fall.

Av de tre styrelsebesluten måste tydligt anses framgå att god advokat- sed förbjuder en advokat att ge sin tillåtelse till eller tolerera att andra yrkesutövare utnyttjar hans namn och advokattitel eller visst samarbete med honom till reklam för sin verksamhet. I enlighet med vad som sagts i kapitlet om ackvission och reklam får en advokat inte heller tillåta att den andre yrkesutövaren bedriver reklam för honom. Vidare torde

man kunna uppställa den regeln att en advokat enligt god advokatsed bör avböja samarbete med en inkassobyrå eller annan, som bedriver något slag av juridisk verksamhet, om han vet eller har grundad anledning antaga att den andre begagnar olämpliga inkasserings- eller ackvisitionsmetoder eller över huvud taget olämpliga metoder i sin verksamhet.

I ett fall, *TSA 1958 s. 151 (4:V)*, har advokatsamfundets styrelse också disciplinärt ingripit mot en advokat, som på det sättet medverkat i en av en stadsfogde bedriven privat inkassoverksamhet, att han på stadsfogdens begäran undertecknat och till rätten ingivit av stadsfogden iordningställda ansökningar om lagsökning eller betalningsföreläggande. Stadsfogden var förbjuden att bedriva privat inkassoverksamhet. Styrelsen fann inte styrkt att advokaten ägt kännedom om detta förbud men uttalade att advokaten förfarit olämpligt och i strid mot god advokatsed genom att utåt framträda såsom ombud i ärenden, vilka i verkligheten helt omhänderhades av stadsfogden. På grund därav tilldelade styrelsen advokaten erinran.

Däremot torde man inte i Sverige vilja gå så långt som man i Danmark gjort för att hindra samverkan med en inkassobyrå eller "vinkel skriver". I varje fall lär man hos oss vara främmande för tanken att genom något slag av bojkott söka förhindra eller försvåra deras verksamhet. En advokat måste anses ha frihet att mottaga uppdrag från en inkassobyrå, t. ex. att inför rätta företräda en dess klient, när han inte har anledning antaga annat än att det är fråga om en inkassobyrå, som driver sin verksamhet på ett korrekt sätt. Han måste också anses ha frihet att mottaga exempelvis ett uppdrag att i en rättegång fungera som s. k. platsombud för en juridisk byrå, som innehas av annan än advokat, även om försiktighet är av nöden, när den juridiska byråns innehavare inte är av advokaten känd som en vederhäftig person; han kan vara en jurist, vars enda "fel" är att han ännu inte har kvalifikationstiden inne för att kunna bli ledamot av advokatsamfundet, och då finns det ingen anledning att vägra att bistå honom.

Erbjudes en advokat uppdrag av en inkassobyrå eller annan, ej av advokat innehavd byrå, som utövar juridisk verksamhet, kan omständigheterna dock vara sådana att advokaten handlar riktigast genom att avböja att fungera såsom den andres medhjälpare men förklarar sig villig att biträda klienten, om denne vill anlita honom. Särskilt bör man vara försiktig med att bistå "kvacksalvare" i yrket med råd om hur de skall sköta visst uppdrag, inte bara därför att de utövar en ur allmänhetens synpunkt föga önskvärd verksamhet utan också därför att man inte vet eller kan kontrollera hur de uppfattar och tillämpar de råd de fått.

Att förbjuda en advokat att över huvud taget i sin verksamhet ha att

göra med "unqualified persons" eller "vinkelskrivere" synes vara att gå för långt i det i och för sig befogade motarbetandet av kvacksalveri rå detta område. Särskilt ställer det sig svårt att acceptera den tankegången att en advokat skulle vara berättigad att vägra sin medverkan, exempelvis vid en uppgörelse, så länge klientens motpart företrädes av en person, som saknar erforderliga kvalifikationer. Detta skulle ibland utgöra ett alldeles onödigt utslag av bristande takt och i vissa fall kunna leda till ett klart åsidosättande av klientens intressen. Denna synpunkt har också kommit till uttryck i Danmark.⁷

⁷ Se *Hjeje* i SB 1953 s. 261—262.